

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
<<ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ>>

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΠΕΚΚΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΒΙΚΤΩΡΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΑΛΙΝΣΑΟΥΡΙ ΡΑΜΖΙ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2020

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(περιλαμβάνεται ως ξεχωριστή (δεύτερη) σελίδα στο σώμα της διπλωματικής εργασίας)

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο
..... Η ΞΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....

έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/ τριάς.....

Όνοματεπώνυμο..... ΑΝΝΑΡΟΥΤΙ ΡΑΜΖΙ.....

Ημερομηνία..... 23-07-2020.....

ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ

Την παρούσα εργασία την αφιερώνω στις δύο πατρίδες μου, Παλαιστίνη και Ελλάδα, στην γυναίκα μου Σαουσάν Μασάκι, στα παιδιά μου Κουσάι, Κάις, Ναταλία, Αθηνά και στην αγαπημένη μου φίλη Ευθυμία Κατσανδρή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εν λόγω διπλωματική εργασία με θέμα <<Η πτώχευση της Ελλάδας>> εκπονήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2019-2020 από τον Αλινσάουι Ραμζί, φοιτητή του μεταπτυχιακού διατμηματικού προγράμματος σπουδών <<Δίκαιο και οικονομία>> του Πανεπιστημίου Πειραιά.

Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συνανθρώπους μου οι οποίοι συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας, τον Πρύτανη κ. Κότιο Άγγελο (πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιά) για την βοήθεια που μου πρόσφερε, τον Αντιπρύτανη κ. Παντελίδη Παντελή, τους καθηγητές των τμημάτων και την καθηγήτρια κ. Πέκκα-Οικονόμου Βικτωρία, για την στήριξη και την βοήθειά της καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας,

Τέλος, οφείλω ευχαριστίες στον φίλο μου, καθηγητή κ. Adnan Shehadeh (καθηγητής οινολογίας στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής), για την πολύτιμη βοήθειά του και σε όλους όσους με βοήθησαν να ολοκληρώσω την εργασία μου, δίνοντάς μου θάρρος και όρεξη προκειμένου να προχωρήσω και να ολοκληρώσω με επιτυχία τους στόχους μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	10
Εισαγωγή.....	11

Κεφάλαιο Πρώτο

Ιστορική αναδρομή στις πτώχευσεις του Ελληνικού κράτους.....	15
1.1 Εισαγωγή.....	15
1.2 Η πτώχευση του 1827.....	17
1.3 Η πτώχευση του 1843.....	19
1.4 <<Δυστυχώς επτωχέυσαμεν>> του Χ. Τρικούπη του 1893.....	21
1.5 Η πτώχευση του 1932.....	24
1.6 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	30

Κεφάλαιο Δεύτερο

Η οικονομία της Ελλάδας σε διαφορές περιόδους.....	32
2.1 Εισαγωγή.....	32
2.2 Η κατοχή και ο υπερπληθωρισμός.....	33
2.3 Ο λιμός.....	38
2.3.1 Ο Λιμός και ο Υπερπληθωρισμός.....	38
2.3.2 Ο συνδυασμός του λιμού με τον υπερπληθωρισμό είχε ως συνέπειες.....	39
2.4 Οι νομισματικές μεταρρυθμίσεις.....	41
2.5 Η ελληνική οικονομία στην μεταπολεμική περίοδο.....	45
2.6 Το μοντέλο ανάπτυξης μεταξύ του χθες και του σήμερα.....	50
2.7 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	52

Κεφάλαιο Τρίτο

Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	54
3.1 Εισαγωγή.....	54
3.2 Ευρωπαϊκή οικονομική κοινότητα.....	55
3.3 Η Ελλάδα στην ΟΝΕ.....	57
3.4 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	62

Κεφάλαιο Τέταρτο

Τα στάδια της οικονομικής κρίσης.....	64
---------------------------------------	----

4.1 Εισαγωγή.....	64
4.2 Η κρίση των ακινήτων στις ΗΠΑ.....	65
4.3 Η κρίση στην Ευρωζώνη.....	70
4.4 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	76

Κεφάλαιο Πέμπτο

Η ανεπίσημη πτώχευση της Ελλάδας.....	78
5.1 Εισαγωγή.....	78
5.2 Η αρχή της κρίσης στην Ελλάδα.....	79
5.3 Η ελληνική λύση στην οικονομική κρίση.....	86
5.4 Η ευρωπαϊκή λύση και το πρώτο Μνημόνιο.....	88
5.5 Το δεύτερο Μνημόνιο.....	110
5.6 Το δημοψήφισμα και τα Capital Controls.....	121
5.7 Το τρίτο Μνημόνιο.....	124
5.8 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	128

Κεφάλαιο έκτο

Η ανάκαμψη της οικονομίας.....	130
6.1 Εισαγωγή.....	130
6.2 Τα πρωτογενή πλεονάσματα.....	131
6.3 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	142

Κεφάλαιο έβδομο

Προτεινόμενες λύσεις στην κρίση.....	144
7.1 Εισαγωγή.....	144
7.2 Με ρήτρα ανάπτυξης.....	145
7.3 Λύση εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	146
7.4 Προτάσεις για την βελτίωση και ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.....	147
7.5 Επίλογος-Συμπεράσματα.....	148

Βιβλιογραφία.....	151
--------------------------	------------

Ηλεκτρονική.....	153
-------------------------	------------

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

Κεφάλαιο δεύτερο

2.1 Οι ονομαστικές αξίες των χαρτονομισμάτων και των αντίστοιχων ημερομηνιών έκδοσής τους.....	35
2.2 Τα δημοσιονομικά της Ελλάδας μεταξύ 1938-1946 (εκατ. δραχμές).....	37
2.3 Απώλειες της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.....	40

Κεφάλαιο τέταρτο

4.1 Υποχρεώσεις προς ίδια κεφάλαια.....	66
---	----

Κεφάλαιο πέμπτο

5.1 Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ) ανά λειτουργία, Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση, 1995-2009 (μέσος όρος).....	83
5.2 Εκατοστιαία διάρθρωση του χρέους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο, κεντρική κυβέρνηση Ελλάδας, 1999-2010.....	84
5.3 Μη ανταποδοτικές επιδοτήσεις στις κατώτατες συντάξεις (2007).....	93
5.4 Το συνολικό χρέος, Δημόσιο και Ιδιωτικό.....	97
5.5 Το ελληνικό δημόσιο χρέος.....	98
5.6 Το ιδιωτικό χρέος.....	98
5.7 Αριθμός απασχολούμενων και ανέργων 2009-2014.....	99
5.8 Επίπτωση της κρίσης στην φτώχεια.....	100
5.9 Η μεταβολή των εισοδημάτων (2006-2010).....	101
5.10 Κλιμάκια και εισοδηματικά όρια ΕΚΑΣ (2011).....	109
5.11 ΑΕΠ Ελλάδας από 2004-2012 μετρημένο σε εκατομμύρια ευρώ.....	119
5.12 Η πορεία προσαρμογής του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ (2010-2014).....	120
5.13 Εκτιμήσεις της Κομισιόν για το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας.....	125
5.14 Δείκτης ανεργίας (2013-2016).....	126
5.15 Μέση τιμή πετρελαίου ισοτιμία ευρώ-δολαρίου ανά έτος.....	126

Κεφάλαιο έκτο

6.1 Μεταβολή ΑΕΠ ανά έτος (2008-2016).....	132
6.2 Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ (2015-2016).....	132
6.3 Η εξέλιξη του χρέους και της πληρωμής τόκων (2000-2017).....	133

6.4	Ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ σε χώρες της Ευρωζώνης (2008-2016).....	134
6.5	Διάρκεια της ύφεσης και μείωση του ΑΕΠ σε διάφορες χώρες.....	137
6.6	Ποσοστά ανεργίας (2004 έως και σήμερα).....	138
6.7	Έρευνα ικανοποίησης από το εκπαιδευτικό σύστημα.....	140
6.8	Ανάγκες που δυσκολεύονται να καλύψουν τα νοικοκυριά.....	141

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο πέμπτο

5.1 Η εξέλιξη της ανεργίας, μετά το 2010.....	99
5.2 Η εξέλιξη των επισφαλών δανείων 2005-2012.....	115
5.3 Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας.....	115
5.4 Οι περικοπές σε Μισθούς και Συντάξεις του δημοσίου με βάση το πρώτο μνημόνιο του 2010.....	116
5.5 ΑΕΠ και Δημόσιο Χρέος μεταξύ 2009-2015.....	120

Κεφάλαιο έκτο

6.1 Τόκοι και ποσοστό % του ΑΕΠ 2016.....	134
---	-----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά διαχρονικά την εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας από ιδρύσεως του Ελληνικού Κράτους και εστιάζει στις πτωχεύσεις διερευνώντας τα αίτια που τις προκάλεσαν παράλληλα με την αντιμετώπισή τους από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Γίνεται η ανάλυση των δεδομένων της χώρας, οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά που οδήγησαν σ' αυτήν την αδιέξοδο. Η εξέταση μιας έντονης και μοναδικής για τα ευρωπαϊκά δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών, οικονομική κρίση καθώς και η επιστημονική μελέτη της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, μας δίνει την δυνατότητα να διερευνήσουμε πιο αποτελεσματικά τα σημερινά φαινόμενα και να διαβλέψουμε τις μελλοντικές πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις. Η ανάμειξη του διεθνούς παράγοντα στην εσωτερική ζωή της Ελλάδας τόσο στην πολιτική όσο και στην οικονομική, εμφανίζεται από τα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης και συνεχίζεται ως τις μέρες μας.

Η ευθύνη, όμως για τις επεμβάσεις αυτές βαραίνει την κυβερνητική τάξη (αριστοκρατική και αστική) και τους πολιτικούς της εκπροσώπους, που κυβερνούν αυτόν τον τόπο από την ημέρα της ανεξαρτησίας του έθνους ως σήμερα. Με το φόβο μιας ενδεχόμενης πτώχευσης εξαιτίας του ογκώδους εξωτερικού δημοσίου χρέους, είναι απαραίτητο να αναζητήσουμε τις παρόμοιες καταστάσεις του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με την ελληνική ιστορία, η πρώτη επίσημη πτώχευση συνέβη 1827, όταν η ελληνική κυβέρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια δεν είχε την δυνατότητα να εξοφλήσει τα «δάνεια της Ανεξαρτησίας». Από τότε, το ελληνικό κράτος θα βρεθεί αντιμετώπι με τρεις ακόμη επίσημες πτωχεύσεις που συνέβησαν κατά τα έτη 1843, 1893, 1932 και μια ανεπίσημη εν δυνάμει πτώχευση το 2010.

Οι πτωχεύσεις αυτές αποτέλεσαν την αιτία για αρκετές πολιτικές αστάθειες και για παρεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες ευθύνονται για τις σημερινές δύσκολες καταστάσεις. Για αυτό, ρίχνοντας φως στα παραπάνω ιστορικά γεγονότα και εξάγοντας συμπεράσματα, μπορούμε να έχουμε μια καθαρή σκέψη, προτείνοντας λύσεις που θα ανταποκρίνονται και στις απαιτήσεις των εποχών, για αποφυγή μιας νέας πτώχευσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα γεγονότα της ιστορίας και των κρίσεων που αντιμετώπισε το ελληνικό κράτος, θα πρέπει να σχεδιασθεί μια νέα πολιτική, που θα οδηγήσει τον ελληνικό λαό στην έξοδο από τα σημερινά άλυτα οικονομικά προβλήματα του, μέσω της επίτευξης της οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας, τη μείωση του δημοσίου χρέους εντός ορίων της Ε.Ε. και την δημιουργία ενός υγιούς επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Ο σκοπός της εργασίας είναι η παροχή ορθολογικής πληροφόρησης σχετικά με τις πτωχεύσεις της Ελλάδας, διαχρονικά και πώς η τελευταία οικονομική κρίση επηρέασε την

οικονομία της άμεσα και έμμεσα, μέχρι την ανεπίσημη πτώχευση του 2010. Η τελευταία οικονομική κρίση προερχόμενη από τις ΗΠΑ, φτάνοντας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έπληξε και την Ελλάδα, με όλες τις συνέπειες που επέφερε σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται κάποιοι βασικοί οικονομικοί όροι οι οποίοι αναφέρονται στο φαινόμενο της πτώχευσης, τις αιτίες της πτώχευσης και τις συνέπειες αυτές.

Η πτώχευση

Η πτώχευση ενός κράτους είναι στην ουσία μια κατάσταση αδυναμίας ανταπόκρισης στις οικονομικές υποχρεώσεις του, εσωτερικές και κυρίως εξωτερικές. Η κατάσταση αυτή εξαγγέλλεται επίσημα από την ίδια την κυβέρνηση, με την οποία γίνεται πλέον γνωστή η αδυναμία της χώρας να πληρώσει τα ληξιπρόθεσμα χρέη της (εξ ολοκλήρου, ή ένα μέρος ή των τόκων των δάνειων της). Η πτώχευση ενός κράτους ως αντικείμενο μελέτης εντάσσεται στο Διεθνές Δίκαιο, λόγω των σχέσεων του κράτους με τα άλλα κράτη (el.wikipedia.org/wiki/Πτώχευση_κράτους#Πηγές).

Αιτίες πτώχευσης

- Τα υψηλά χρέη μιας χώρας λόγω σειράς ετών ελλειμματικών προϋπολογισμών, κατά τη διάρκεια των οποίων το κράτος είχε μεγαλύτερα έξοδα από τα έσοδα του, ενώ χρηματοδοτούσε τα ελλείμματα αυτά με συνεχώς αυξανόμενα δάνεια από πολίτες, τράπεζες και από άλλα κράτη με την (μορφή ομολόγων).
- Από την κερδοσκοπική επίθεση εναντίον του εθνικού νομίσματος, (στην Ευρωζώνη δεν υφίσταται, λόγω κοινού νομίσματος).
- Κατάσταση πολέμου που εξαντλεί τους οικονομικούς πόρους του κράτους.
- Λόγω "εμπάργκο" έναντι της χώρας.
- Κακή διαχείριση των οικονομικών και των πόρων της χώρας.

Συνέπειες της πτώχευσης

- Οι πιστωτές ενός κράτους χάνουν εξολοκλήρου ή ένα μέρος των δανείων και των τόκων των χρημάτων τους.
- Η ελάφρυνση του προϋπολογισμού, λόγω μηδενισμού ή σημαντικού περιορισμού των υποχρεώσεων του, απέναντι στους πιστωτές του.
- Τρομακτική μείωση της εσωτερικής κατανάλωσης (ζήτησης).
- Πληθωρισμός.
- Τραπεζική κρίση.

- Οι ξένοι επενδυτές αποσύρουν μαζικά τα χρήματά τους και αποφεύγουν για μεγάλο χρονικό διάστημα τη χρεοκοπημένη οικονομία.
- Μείωση των αποταμιεύσεων των πολιτών.
- Η έξοδος του κεφαλαίου από την χώρα, λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης.
- Το κράτος δεν βρίσκει δανειστές, για να μπορεί να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του.
- Εξαναγκασμός του κράτος για πώληση ενός μέρους των περιουσιακών του στοιχείων στους ξένους.

Μέθοδοι αποφυγής της πτώχευσης

- Η μείωση των δημοσίων δαπανών, μέσω περιορισμού των κοινωνικών παροχών, πχ. ελαχιστοποίηση των ενισχύσεων- επιδομάτων, φοροελαφρύνσεων, μέτρα στήριξης, κλπ.
- Η αύξηση του ΑΕΠ, μέσω αύξησης (ορθολογικά) του παραγόμενου ετήσιου προϊόντος της χώρας.
- Ο τεχνητός πληθωρισμός, μέσω των χαμηλών επιτοκίων και η αύξηση της ποσότητας του χρήματος χωρίς την αντίστοιχη αύξηση του ΑΕΠ, (δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην Ευρωζώνη).
- Η υποτίμηση του νομίσματος, (δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην Ευρωζώνη).
- Η επιβολή ειδικών μέτρων εις βάρος της ατομικής περιουσίας των πολιτών, καθώς επίσης των επιχειρήσεων.
- Η ιδιωτικοποίηση ενός μέρους των περιουσιακών στοιχείων του κράτους.

Παραδείγματα χωρών που έχουν πτωχέυσει

➤ Αργεντινή

Το 2001, η κατάσταση ήταν πολύ δύσκολη, η χώρα παρουσίασε το χαμηλότερο επίπεδο ΑΕΠ των τελευταίων δεκαετιών, καθώς και τα πρωτόγνωρα ποσοστά της ανεργίας που έφταναν το 25%. Η κρίση του Μπουένος Άιρες ξεκίνησε όταν τα Χριστούγεννα του 2001 το ΔΝΤ αρνήθηκε να εκταμιεύσει την δόση του 1,3 δις. \$.επειδή η Αργεντινή δεν είχε εκπληρώσει όλα τα προαπαιτούμενα. Τις επόμενες μέρες ακολούθησε πανικός και μαζικές φυγές κεφαλαίων από τις τράπεζες αναγκάζοντας την κυβέρνηση να επιβάλει περιορισμούς στις συναλλαγές, που οδήγησαν με τη σειρά τους σε σκηνές χάους στους δρόμους της χώρας και δεκάδες νεκρούς. Ξεκινώντας από την επαρχία ο κόσμος άρχισε να λεηλατεί σούπερ μάρκετ και οι εξεγέρσεις γρήγορα επεκτάθηκαν και στο Μπουένος Άιρες. Το 2005 η κυβέρνηση, κατάφερε να ανταλλάξει το μεγαλύτερο κομμάτι των χρεοκοπημένων της ομολόγων από άλλα, με χαμηλότερη ονομαστική αξία. Όμως, το καλοκαίρι του 2014 και μετά την κατάρρευση και της τελευταίας προσπάθειας συμβιβασμού με τους κερδοσκόπους, η Αργεντινή αναγκάστηκε για

δεύτερη φορά σε μια δεκαετία να κηρύξει στάση πληρωμών.

➤ **Εκουαδόρ**

Θεωρείται το σύμβολο αντίστασης στους κακούς δανειστές. Το 2008, η στάση πληρωμών που κήρυξε το Εκουαδόρ ήταν περισσότερο μια επιλογή να μην αποπληρωθεί το χρέος, παρά μια αδυναμία της κυβέρνησης να το κάνει. Ο πρόεδρος της χώρας, Ραφαέλ Κορρέα, χαρακτηρίζοντας το χρέος «ανήθικο και παράνομο» ανακοίνωσε ότι η κυβέρνηση δεν θα πλήρωνε τα 31 εκατ. δολάρια που χρωστούσε στους πιστωτές του. Ακολούθησαν διαπραγματεύσεις που κατέληξαν σε μια ριζική μείωση του χρέους, με την αντικατάσταση των παλιών ομολόγων με νέα σε αναλογία 35 σεντς έναντι 1 δολαρίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Εκουαδόρ έχει χρεοκοπήσει 10 φορές από το 1830 μέχρι τώρα.

➤ **Τουρκία**

Το 2001, η χώρα αντιμετώπισε μια μεγάλη κρίση, αφού τα διατραπεζικά επιτόκια είχαν φτάσει σε επίπεδα ρεκόρ μέχρι και 3000%. Οι τράπεζες χρεοκοπούσαν και είχαν σταματήσει οι πηγές χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις, με χιλιάδες εργαζόμενους να βρίσκονται ξαφνικά στο χάος της ανεργίας. Στη συνέχεια, αναγκάστηκε να δανειστεί από το ΔΝΤ με επαχθείς όρους. Από το 2012 και για αρκετά χρόνια η Τουρκία «κάλπαζε» στον τομέα της ανάπτυξης, αποτελούσε ελκυστικό προορισμό για τις ξένες επενδύσεις και είχε αύξηση στις εξαγωγές της. Όμως, εδώ και λίγα χρόνια αντιμετωπίζει μια δύσκολη κατάσταση με κατάρρευση της ισοτιμίας του νομίσματος σε σχέση με τα άλλα νομίσματα, με ότι αυτό συνεπάγεται λόγω κακής οικονομικής κατάστασης της χώρας.

➤ **Ρωσία**

Τον Αύγουστο του 1998, η Ρωσία δηλώνει αδυναμία πληρωμής του εξωτερικού χρέους και αρνείται να πληρώσει τα χρεολύσια των δανείων της, λόγω μεγάλων μειώσεων στις τιμές του πετρελαίου. Ακολούθησαν μεγάλες μειώσεις στα έσοδα, αναγκάζοντας την κυβέρνηση να άρει τους περιορισμούς στη συμμετοχή των ξένων. Όμως τα επιτόκια στα έντοκα πήραν απότομα την ανιούσα και έγραψαν ρεκόρ, με αποτέλεσμα το καλοκαίρι του 1998 να λαμβάνει δάνειο έκτακτης ανάγκης από το ΔΝΤ. Μετά την χρεοκοπία, έγιναν αναδιαρθρώσεις του χρέους, την περίοδο Αυγούστου 1999 – Φεβρουαρίου 2000, με «κούρεμα» της τάξης του 75%-80%.

➤ **Ισλανδία**

Η Ισλανδία ήταν μια χώρα παράδεισος μέχρι και ένα χρόνο πριν τη χρεοκοπία τριών μεγάλων τραπεζών, αφού το 2007 ψηφίστηκε η καλύτερη χώρα για να ζει κανείς και μία από τις τέσσερις πιο παραγωγικές χώρες στον κόσμο. Τον Οκτώβριο του 2008, έγινε η πρώτη χώρα που κατέρρευσε μέσα σε μία εβδομάδα, ως το πρώτο θύμα στο όπλο της Lehman Brothers. Η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με τη χρεοκοπία, ακολούθησε η εθνικοποίηση των τριών μεγαλύτερων

τραπεζών και έγιναν μεγάλες διαδηλώσεις ενάντια του προέδρου της κεντρικής τράπεζας της χώρας. Όμως, λίγα χρόνια μετά, η Ισλανδία έχει καταφέρει να ξεπεράσει αυτή την κρίση και να παρουσιάσει μια επιτυχή, μια θριαμβευτική επιστροφή στις αγορές ομολόγων.

➤ **Βενεζουέλα**

Τον Ιούλιο του 1998, η κυβέρνηση της Βενεζουέλας άργησε μία εβδομάδα να πληρώσει τους τόκους ομολόγων αξίας 270 εκατ. δολαρίων. Στην συμφωνία δεν υπήρχε πρόβλεψη για περίοδο χάριτος και η καθυστέρηση ισοδυναμούσε με στάση πληρωμών, για αυτό έγινε η μόνη κατά λάθος χρεοκοπία της ιστορίας. Ύστερα το Καρακάς εγκατέστησε σύγχρονο εξοπλισμό, ώστε να μην απαιτείται ανθρώπινη παρέμβαση κατά τη διαδικασία των αποπληρωμών.

➤ **Ισπανία**

Κατέχει την πρωτιά στις χρεοκοπίες. Μία από τις Μεγάλες δυνάμεις των παλαιότερων εποχών. Είχε αθετήσει τις οικονομικές της υποχρεώσεις επτά φορές κατά τον 19ο αιώνα, με πρώτη φορά το έτος 1557.

➤ **Πορτογαλία**

Χρεοκόπησε έξι φορές στην ιστορία της, το έτος 1560, το 1828, το 1837, το 1841, το 1852 και το 1890.

➤ **Ουκρανία**

Έχει ακολουθήσει τρεις φορές τον δρόμο της επιλεκτικής χρεοκοπίας. Το 1998 και το 1999, προχώρησε στην ανταλλαγή ομολόγων ύψους 3,3 δις. δολαρίων και η αναδιάρθρωση που έγινε κάλυψε το 21% του δημοσίου χρέους της Ουκρανίας.

➤ **Γερμανία**

Το 1953 οι ΗΠΑ πίεζαν τους δανειστές του Βερολίνου να δεχτούν ένα κούρεμα της τάξης του 50% στο χρέος της και επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής κατά 30 χρόνια. Σύμφωνα με τον Γερμανό οικονομολόγο και ιστορικό, νυν καθηγητή στο London School of Economics, Άλμπρεχτ Ριτςλ, οι Γερμανοί θεωρούνται οι χειρότεροι κακοπληρωτές στην ιστορία. Το 1931, το Βερολίνο κήρυξε στάση πληρωμών στα δάνεια που είχε λάβει από αμερικανικές τράπεζες μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Βερολίνο διέκοψε την αποπληρωμή των δανειακών του υποχρεώσεων, επέβαλε περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων και εθνικοποίησε τις πέντε μεγαλύτερες τράπεζες της χώρας. Η αθέτηση αποπληρωμής του χρέους, όμως, έγινε με την σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ, για να διασωθεί το τραπεζικό σύστημα και στις δυο όχθες του Ατλαντικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΙΣ ΠΤΩΧΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πτώχευση του Ελληνικού Κράτους διαχρονικά αποτελεί ένα οδυνηρό και δύσκολο κεφάλαιο της ιστορίας του, καθώς οι τέσσερις πτωχεύσεις του 1827, 1843, 1897 και 1932 άφησαν τα σημάδια τους στην ελληνική κοινωνία. Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε στις αιτίες και στις επιπτώσεις των τεσσάρων πτωχεύσεων που επηρέασαν κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά τη χώρα. Η κάθε πτώχευση είχε το δικό της πλαίσιο που αφορά την περίοδο και τους λόγους που οδήγησαν στην πτώχευση.

Τα δύο δάνεια που παρέλαβε η Ελλάδα, κατά των αγώνα της ανεξαρτησίας από την Μ. Βρετανία με ιδιαίτερα επαχθείς όρους, δεν εξυπηρέτησαν τους σκοπούς για τους οποίους λήφθηκαν. Το πρώτο δάνειο χρησιμοποιήθηκε στην χρηματοδότηση του εμφυλίου πολέμου, καθώς, από το δεύτερο χρησιμοποιήθηκε ένα μικρό ποσό για τις ανάγκες της επανάστασης ενώ το μεγαλύτερο μέρος δαπανήθηκε για την αγορά πολεμικών υλικών που δεν έφτασαν ποτέ στην Ελλάδα. Λόγω της αδυναμίας εξυπηρέτησης των δανείων της ανεξαρτησίας ο Ιωάννης Καποδίστριας, αναγκάζεται το 1827 να κηρύξει πτώχευση.

Στη συνέχεια, η ίδρυση του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους (1830) και η λήψη νέων δανείων που δαπανήθηκαν κυρίως για την πληρωμή προηγούμενων δανείων, υποστήριξη της γραφειοκρατίας και τις στρατιωτικές δαπάνες και παρά τις προσπάθειες για την βελτίωση της οικονομικής κατάστασης, αναγκάστηκε ο Όθωνας να κηρύξει πτώχευση το 1843.

Μετά, η άνθιση της ελληνικής οικονομίας λόγω ποικίλων συγκυριών διακόπηκε εξαιτίας της λήψης δανείων για την αποπληρωμή προηγούμενων δανείων και διόγκωση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ και της ανάμειξης των συμμάχων στο εσωτερικό της χώρας, αναγκάζοντας τον Χαρίλαο Τρικούπη να κηρύξει πτώχευση (1893).

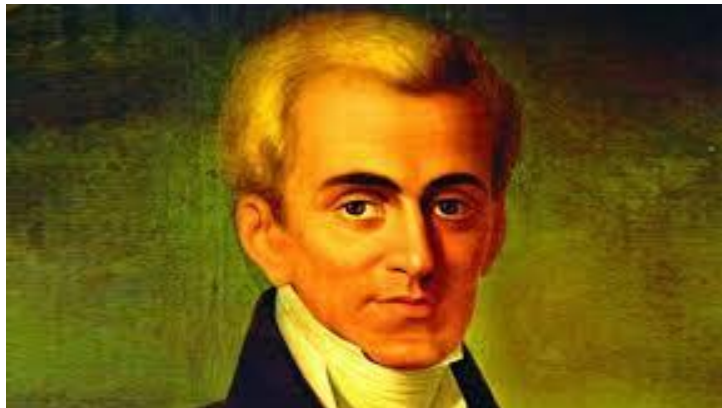
Το 1916, η ελληνική κυβέρνηση ξεκινά την εφαρμογή μιας νέας πολιτικής προστασίας της εγχώριας παραγωγής με δασμολόγια που ευνοούσαν τους εγχώριους παραγωγούς, ακολουθώντας κι αυτοί το παράδειγμα των περισσότερων χωρών και στη συνέχεια, προσπάθησε να προσελκύσει νέες και ξένες επενδύσεις. Ύστερα, η παγκόσμια

οικονομική κρίση και η κατάρρευση του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, οι αρνητικές τους επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία και το κλείσιμο του Χρηματιστηρίου Αθηνών, οδήγησε την κυβέρνηση να προχωρήσει στην μετατροπή των καταθέσεων όψεως σε καταθέσεις προθεσμιακές και σε άλλα μέτρα με σκοπό να αναδείξει στην διεθνή κοινότητα ότι επιχειρεί την εξυγίανση των δημοσιονομικών θεμάτων. Χωρίς καμία επιτυχία. Αναγκάζοντας τον Ελευθέριο Βενιζέλο να ανακοινώσει στην βουλή την πτώχευση της Ελλάδας και την στάση πληρωμών του εξωτερικού χρέους.

1.2 Η ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΤΟΥ 1827

Η οικονομία της Ελλάδας κατά τον αγώνα της ανεξαρτησίας στηριζόταν στην φορολογία, τους τελωνειακούς δασμούς, τις ελιές, τα λάφυρα, τον εσωτερικό δανεισμό, και τις εισφορές ντόπιων και φιλελλήνων, με έσοδα μόλις 12 εκατ. γρόσια και έξοδα 38 εκατ. γρόσια. Κατά την διάρκεια της Επανάστασης, η κυβέρνηση (Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας), αποφάσισε την σύναψη εξωτερικού δανείου, η οποία άλλαξε την ελληνική ιστορία με την αναθεώρηση του Συντάγματος, υπέρ του εξωτερικού δανεισμού. Οι συμφωνίες για τα δυο δάνεια από τη Μεγάλη Βρετανία, χωρίς καμιά αμφιβολία ήταν με επαχθείς όρους. Το πρώτο δάνειο, που χορηγήθηκε από τους χρηματοπιστωτικούς οίκους του Λονδίνου το 1824, είχε ύψος 472.000 λιρών, που στην πραγματικότητα χρηματοδότησε τον εμφύλιο πόλεμο που είχε ξεσπάσει μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, κυβερνητικών υποστηριζόμενων από την Αγγλία, και Πελοποννησίων (Τσουλφίδης 2015, σ. 294).

Το δεύτερο δάνειο που χορηγήθηκε το 1825 ήταν 1,2 εκατ. λίρες.(Τσουλφίδης 2015, σ. 295). Από αυτό δαπανήθηκε ένα μικρό ποσό για τις ανάγκες της επανάστασης, ενώ το μεγαλύτερο μέρος χρησιμοποιήθηκε για την αγορά πολεμικών υλικών που δεν έφτασαν ποτέ στην Ελλάδα.

Εικόνα 1.1: Ο Ιωάννης Καποδίστριας

Το 1827 ο Ιωάννης Καποδίστριας ζητάει την βοήθεια των Μεγάλων Δυνάμεων για την χορήγηση ενός νέου δανείου, υπολογίζοντας ότι έτσι θα μπορούσε να ξεπληρώσει ένα μέρος των τόκων των προηγούμενων δανείων, και με τα υπόλοιπα να σώσει την κατεστραμμένη οικονομία. Όμως, η απάντηση ήταν αρνητική. Κάτω από αυτές τις συνθήκες και με την αδυναμία εξυπηρέτησης των δανείων της ανεξαρτησίας, η ελληνική διοίκηση αναγκάζεται να κηρύξει πτώχευση. Στη συνέχεια, για την αντιμετώπιση της δύσκολης κατάστασης και για την επίλυση των προβλημάτων, ο Καποδίστριας απευθύνθηκε με πρόγραμμα τόσο στον εξαθλιωμένο λαό προκαλώντας την οργή και την αντίδραση του, ζητώντας του την αναδιανομή

των «εθνικών γαιών», όσο και των προκρίτων που αισθάνθηκαν ότι αδικήθηκαν από την εξουσία. Η ανησυχία των δανειστών για την αποπληρωμή των δανείων φαίνεται να κρατούν ενεργό το ενδιαφέρον των Άγγλων για την δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Γι' αυτόν τον λόγο το πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830), που υπογράφηκε από τις χώρες της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, προέβλεπε την αποπληρωμή των συναφθέντων δανείων του κυρίαρχου και ανεξάρτητου κράτους της Ελλάδας, μέσω της δέσμευσης των εθνικών γαιών που είχαν εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες τους. Το αποτέλεσμα αυτής της πτώχευσης ήταν ο αποκλεισμός της Ελλάδας από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές για τα επόμενα 53 χρόνια. Η αποπληρωμή των δανείων αυτών πραγματοποιήθηκε το 1878 αντί 10 εκατ. Λιρών. (Τσουλφίδης 2015, σ. 295).

Τέλος, κάποιοι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι η Ναυμαχία του Ναυαρίνου τον Οκτώβρη του 1827, που κατοχύρωσε την ανεξαρτησία της Ελλάδας, έγινε και με σκοπό οι δανειστές να εισπράξουν τα λεφτά τους από το οργανωμένο κράτος, λόγω της ιδιόμορφης πτώχευσης, αφού εκείνη την περίοδο η Ελλάδα ήταν κράτος "εν τη γενέσει".

1.3 Η ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΤΟΥ 1843

Η οικονομία της Ελλάδας επί βασιλείας του Όθωνα ήταν σε άσχημη κατάσταση, καθώς η Ελλάδα ήταν αραιοκατοικημένη, ενώ υπήρχαν πολλές ελλείψεις στις βασικές υποδομές της χώρας, π.χ. ελλείψεις οδικού ή σιδηροδρομικού δικτύου κλπ., με αποτέλεσμα να βασίζεται η οικονομία στις Μεγάλες Δυνάμεις. Μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους 1830 και την ανάληψη της εξουσίας από τον Βαυαρό πρίγκιπα Όθωνα με την βοήθεια των Άγγλων το 1832, δόθηκαν εγγυήσεις για την παροχή ενός δανείου ύψους 60 εκατ. γαλλικών φράγκων (Τσουλφίδης 2015, σ. 295), από τις κυβερνήσεις Γαλλίας, Ρωσίας και Βρετανίας προκειμένου να βοηθηθεί η Ελλάδα να δομήσει την οικονομία της. Όμως το δάνειο αυτό, όπως και τα προηγούμενα, δαπανήθηκε κυρίως για τις πληρωμές των προηγούμενων δανείων, την υποστήριξη της γραφειοκρατίας και τις στρατιωτικές δαπάνες. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι μόνο τα 2/3 του δανείου αυτού (40 εκατ. φράγκα) δόθηκαν άμεσα και μάλιστα όχι ολόκληρα, καθώς τα έξοδα έκδοσης του ήταν υπεραυξημένα (Τσουλφίδης 2015, σ. 295).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση συνεχίστηκε με μεγαλύτερη σφοδρότητα την δεκαετία του 1840, με αποτέλεσμα μέχρι το 1843, δεν φαίνονταν σημάδια οικονομικής βελτίωσης. Η Ελλάδα υπό το βάρος ότι αδυνατούσε να εκπληρώσει τα δημόσια χρέη της, λόγω άρνησης των ξένων Δυνάμεων να καταβάλουν την τρίτη δόση του δανείου, αναζήτησε νέο δάνειο, όμως συνάντησε την άρνηση των Μεγάλων Δυνάμεων που προχώρησαν στην υπογραφή πρωτοκόλλου που καθιστούσαν τα δάνειά τους απαιτητά. Έτσι ο Όθωνας οδηγήθηκε επισήμως στην κήρυξη της πτώχευσης του Ελληνικού κράτους απευθύνοντας και έκκληση για νέες χορηγήσεις. Αργότερα, οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν μεταξύ της Ελλάδας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας οδήγησαν στην συνυπογραφή μνημονίου που δέσμευε την ελληνική κυβέρνηση να λάβει σκληρά μέτρα λιτότητας, για την αποπληρωμή των δανείων της και για εφαρμογή των μέτρων αυτών, τοποθέτησαν εκπροσώπους τους στα υπουργεία, προκειμένου να παρακολουθήσουν από κοντά την εφαρμογή των συμπεφωνημένων. Η κατάσταση αυτή φέρει πολλές ομοιότητες με τα μέτρα των τριών πρόσφατων μνημονίων. Μεταξύ των μέτρων συμπεριλαμβάνονται:

- Απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων κατά το 1/3.
- Μείωση των μισθών των υπολοίπων κατά 20%.
- Διακοπή της παροχής κατώτατων συντάξεων.
- Μείωση των στρατιωτικών δαπανών και των δημοσίων επενδύσεων.
- Αύξηση των δασμών και των φόρων.
- Τακτοποίηση των αυθαίρετων κατασκευών και των καταπατήσεων γης, με την καταβολή κάποιου ποσού (Τσουλφίδης 2015, σ. 296)

Επιπροσθέτως, επισημαίνουμε ότι η πτώχευση της Ελλάδας δεν ήταν ένα μεμονωμένο γεγονός στην παγκόσμια οικονομία της εποχής, εφόσον πολλές χώρες του κόσμου βρέθηκαν στην ίδια κατάσταση, με τις περισσότερες να είναι χώρες της Λατινικής Αμερικής. Με τον ορισμό μιας επιτροπής για τον έλεγχο της ελληνικής οικονομίας, οι ξένοι δανειστές εξασφάλισαν ότι όλοι οι πόροι θα εκχωρηθούν για την εξυπηρέτηση των δανείων. Τέλος, η αγανάκτηση του κόσμου από τη συνεχή μείωση του βιοτικού του επιπέδου οδήγησε σε στρατιωτικά κινήματα, τα οποία στις 3 Σεπτεμβρίου του 1843, αξίωσαν και πέτυχαν την παραχώρηση συντάγματος που ψηφίστηκε τον Μάρτιο του 1844. (Τσουλφίδης 2015, σ. 296).

Εικόνα 1.2: Ο Όθωνας

1.4 «ΔΥΣΤΥΧΩΣ ΕΠΤΩΧΕΥΣΑΜΕΝ» ΤΟΥ ΧΑΡΙΛΑΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ ΤΟ 1893

Το 1841, η δήλωση του Βρετανού πρεσβευτή στην Ελλάδα, sir Edmund Lyons «Μια πραγματικά ανεξάρτητη Ελλάδα είναι παραλογισμός», η Ελλάδα μπορεί να γίνει είτε Ρωσική είτε Αγγλική, και αφού δεν πρέπει να γίνει Ρωσική είναι ανάγκη να γίνει Αγγλική (cna.gr-26/01/2017). Ήταν μια ενδεικτική δήλωση, δυστυχώς που έδειχνε τις προθέσεις των Δυνάμεων και καθεστώτων απέναντι στην Ελλάδα των επόμενων δεκαετιών. Το 1854 ξεσπάει ο Κριμαϊκός πόλεμος ανάμεσα στην Ρωσία από τη μία πλευρά και τους Αγγλογάλλους από την άλλη. Η βαυαρική κυβέρνηση παρασυρμένη από ένα κλίμα εθνικισμού σπεύδει να σταθεί στο πλευρό του Τσάρου, χωρίς να ζητήσει κανένα αντάλλαγμα εδαφικό ή οικονομικό. Η απάντηση των συμμάχων είναι άμεση, με την αποβίβαση στρατιωτικών σωμάτων στον Πειραιά.

Στη συνέχεια, οι σύμμαχοι προχωρούν σε μια άνευ προηγουμένου κατοχή και ανάμειξη στο εσωτερικό της χώρας διορίζοντας υπουργούς και αλλάζοντας κυβερνήσεις. Το 1857 σχηματίζουν μαζί με τους Ρώσους εκπροσώπους, μια επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, που είχε ως στόχο την εξεύρεση τρόπου για εξόφληση των δόσεων του δανείου του 1832. Τελικά η επιτροπή αποφασίζει την εκχώρηση των εσόδων του ελληνικού κράτους από τα κυβερνητικά μονοπώλια, τους φόρους του καπνού, τα φορολογικά έσοδα, και τους τελωνειακούς δασμούς. Παράλληλα, καταθέτει προτάσεις και υποδείξεις για την εξυγίανση των δημοσιονομικών και τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης.

Μετά το 1850, η ελληνική ναυτιλία αρχίζει τη θεαματική ανάπτυξη της, λόγω αξιοποίησης ποικίλων συγκυριών, αλλά κυρίως λόγω της παγκόσμιας ανάπτυξης, όπου μαζί με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και των τραπεζών, οδηγούν στην πολιτική αφύπνιση της ελληνικής αστικής τάξης.

Την περίοδο μετά το 1875, ο Χ. Τρικούπης αρχίζει και επικρατεί στην πολιτική σκηνή, εφαρμόζοντας τις φιλελεύθερες οικονομικές αρχές του, πολύ πριν από τον Κεύνς, με την ιδέα ότι χρειάζεται πρώτα η ανάπτυξη, που θα υποστηριχτεί από το κράτος, και παρέχοντας την αναγκαία στήριξη στις δυνάμεις της αγοράς, έτσι ώστε αυτές στη συνέχεια να λειτουργούν αποκλειστικά με την τη λιγότερη δυνατή παρέμβαση. Ο εξορθολογισμός της λειτουργίας του κράτους, στην οικονομική πολιτική καταλήγει να υπηρετεί πιστά τις ανάγκες του μεγάλου κεφαλαίου της εποχής.

Η οικονομική ανάπτυξη απαιτούσε την δημιουργία σημαντικών έργων υποδομής (οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, λιμάνια, αποξηραντικά έργα και την ενίσχυση του στρατού), που στηριζόταν στην χρηματοδότηση μέσω εξωτερικού δανεισμού. Όμως λόγω της διεθνούς ύφεσης 1873-1896, αυτό κατέστη απίθανο. Ωστόσο, υπήρχαν πολλά ανενεργά κεφάλαια στο εξωτερικό, που αναζητούσαν ευκαιρίες, και σε συνδυασμό με το αρκετά υψηλό επιτόκιο που

πρόσφερε η Ελλάδα, ήταν ελκυστικό για τους Ευρωπαίους δανειστές να χρηματοδοτήσουν την Ελλάδα με τα κεφάλαια που χρειαζόταν. Υπολογίζεται ότι την περίοδο 1879-1893, η Ελλάδα δανείστηκε περίπου 640 εκατ. φράγκα, εκ των οποίων έλαβε περίπου 468 εκατ. φράγκα. Όμως ένα πολύ μικρό ποσοστό (γύρω στο 6%) αυτών των δανειακών χρημάτων αξιοποιήθηκε παραγωγικά, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των δάνειων δαπανήθηκε για την πληρωμή προηγούμενων δανείων, τη χρηματοδότηση τραπεζών και την κάλυψη των καταναλωτικών δαπανών του κράτους. Παράλληλα, τα ελλείμματα διευρύνονταν, άρα και το χρέος, που ως ποσοστό του ΑΕΠ, έφτασε σε απίστευτα επίπεδα, ακόμα και με βάση τα σημερινά δεδομένα, ύψη (το 220% του ΑΕΠ του 1893). Το 1881 με τη προσάρτηση της Θεσσαλίας και της Άρτας στην Ελλάδα, διογκώθηκε ακόμα πιο πολύ το εξωτερικό χρέος, λόγω των μεγάλων οικονομικών αποζημιώσεων, που έπρεπε να καταβάλει η Ελλάδα στην Τουρκία για την παραχώρηση των περιοχών αυτών (Τσουλφίδης 2015, σ. 296, 297).

Η παγκόσμια κρίση από το 1873 και μετά, άφησε τις αρνητικές επιπτώσεις της στην ελληνική οικονομία. Οι εξαγωγές της σταφίδας ήταν το κύριο εξαγωγικό της προϊόν, με αποτέλεσμα αυτές οι εξαγωγές να καταρρεύσουν το 1890, εξαιτίας και της ανάκαμψης των γαλλικών εξαγωγών ενώ το χειρότερο ήταν η κατακόρυφη πτώση της τιμής της σταφίδας. Ως συνέπεια όλων αυτών, ήταν να μειωθούν δραματικά τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας, έτσι ώστε η κατάσταση να γίνεται όλο και πιο δύσκολη για την πληρωμή των δανειακών υποχρεώσεων της χώρας. Συνάμα, έγινε αδύνατη η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς τους δανειστές της. Δυστυχώς, οι απεγνωσμένες προσπάθειες του Τρικούπη δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα και το Δεκέμβριο 1893 αναγκάζεται να αναφωνήσει στη βουλή των Ελλήνων το ιστορικό «Κύριοι, δυστυχώς επτωχεύσαμεν». Ενδιαφέρον εδώ, είναι να αναφέρουμε ότι οι δανειστές της Ελλάδας ήσαν οι διεθνείς τραπεζικοί οίκοι (όπως οι Ρότσιλντ, Χάμπρο κ.ά), γι' αυτό και η οικονομική ζωή της χώρας συνεχίστηκε χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα (Τσουλφίδης 2015, σ. 298).

Τα μέτρα που ελήφθησαν, αμέσως μετά την πτώχευση, συμπεριλάμβαναν τις πληρωμές των τόκων στους ξένους δανειστές κατά 30%, και εξαίρεση των εγχωρίων ομολογιούχων (ελληνικές τράπεζες). Στις διαπραγματεύσεις με τους ξένους δανειστές στο Παρίσι το 1896, επιχειρήθηκε η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (private sector involvement), το σημερινό PSI που αφορά τη συμμετοχή του Ιδιωτικού τομέα (επενδυτικών ταμείων, τραπεζών) στη διαδικασία απομείωσης του δημοσίου χρέους των κρατών, έτσι ώστε να γίνεται αποδεκτή η διαδικασία από την πλειονότητα των φορέων και να αποτρέπεται η αναζήτηση στρατηγικών εξόδου από τους ιδιώτες επενδυτές. Η ελληνική κυβέρνηση προτείνει «κούρεμα» των τόκων των δανείων κατά 40% και την κεφαλαιοποίηση και απόδοση ένα μέρος των εσόδων από τα κρατικά μονοπώλια και τον καπνό στους δανειστές (Τσουλφίδης 2015, σ. 298).

Οι διαπραγματεύσεις όμως ναυάγησαν λόγω μεγάλων απαιτήσεων των δανειστών, οι οποίοι ασκούσαν τεράστιες πιέσεις στις κυβερνήσεις τους, ώστε να ξεπεραστούν οι κάθε είδους ελληνικές αντιστάσεις.

Η χρεοκοπία ήταν η αφορμή για τις πρώτες εργατικές αντιδράσεις, κινητοποιήσεις και απεργίες, με πιο σημαντική εκείνη των μεταλλωρύχων του Λαυρίου του 1896, κυρίως όμως συνέβαλε στον σχηματισμό μιας εθνικιστικής ιδεολογίας, που υποδαυλιζόταν από την «Εθνική Εταιρεία» και την ανοχή ή σύμπραξη της κυβέρνησης Δηλιγιάννη. Στην συνέχεια, ο Δηλιγιάννης προσπάθησε να έρθει σε συμφωνία με τους ξένους δανειστές, αλλά δυστυχώς χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Το 1896 επαναστατούν οι Κρητικοί εναντίον των Οθωμανών. Ο πρωθυπουργός πιεζόμενος από την «Εθνική Εταιρεία» και από τον λαό, αναγκάζεται να ζητήσει από τον βασιλιά Γεώργιο, να στείλει ελληνικά στρατεύματα. Τελικά, φτάνουν τον Φεβρουάριο του 1897, όμως η Οθωμανική διοίκηση αντιδρά στέλνοντας το στρατό της, κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων. Ύστερα, η ελληνική κυβέρνηση απευθύνει έκκληση στις Μεγάλες Δυνάμεις για παρέμβαση, η ανταπόκριση ήταν άμεση, έγινε παύση των εχθροπραξιών και η Ελλάδα εξήλθε από τον πόλεμο. Σχεδόν, χωρίς εδαφικές απώλειες αλλά με μεγάλες δανειακές υποχρεώσεις και αποζημιώσεις (ύψους 4 εκατ. τουρκικών λιρών) προς την Οθωμανική

Αυτοκρατορία (Τσουλφίδης 2015, σ. 298) .

Εικόνα 1.3: Ο Χαρίλαος Τρικούπης

Τέλος, η Ελλάδα αποδέχτηκε τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο για το τεράστιο εξωτερικό χρέος της (ΔΟΕ), που απαρτιζόταν από εκπροσώπους της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Ιταλίας. Αυτός ο έλεγχος αφορούσε την διαχείριση όλων των φορολογικών εσόδων του κράτους και τον καθορισμό της νομισματικής πολιτικής. Ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος παρέμεινε στην Ελλάδα τυπικά και μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οπότε και αντικαταστάθηκε από τη Νομισματική Επιτροπή το 1946, αλλά η οριστική κατάργησή του, πραγματοποιήθηκε με νόμο το έτος 1977 (Τσουλφίδης 2015, σ. 298).

1.5 Η ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΤΟΥ 1932

Μαζί με την οικονομική πτώχευση του 1893, χρεοκόπησε και το παλαιό πολιτικό σύστημα. Εγκαινιάστηκε μια νέα εποχή πολιτικής κυριαρχίας της ελληνικής αστικής τάξης. Μετά το κίνημα Γουδί και με την επικράτηση του Βενιζέλου, παρουσιάστηκε στις προγραμματικές του δηλώσεις στη Βουλή ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων οι οποίες κατά την εκτίμησή του, θα έθεταν την Ελλάδα σε αναπτυξιακή οικονομική τροχιά. Παράλληλα, αναγνώρισε πως η χώρα δεν διέθετε την κεφαλαιακή επάρκεια για να χρηματοδοτήσει αυτό το πρόγραμμα και εκδήλωσε την πρόθεσή του να στραφεί σε εξωτερικό δανεισμό ο οποίος θα καλυπτόταν κυρίως από Άγγλους κεφαλαιούχους που ήδη είχαν επενδύσει κάποια κεφάλαια μετά το 1922, αλλά ήταν πρόθυμοι να διευρύνουν την παρουσία τους στην Ελλάδα, καθώς φαινόταν να αποκαθίσταται η πολιτική της σταθερότητα.

Αρχικά, οι οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα έδειχναν θετικές, η δραχμή σταθεροποιήθηκε μετά από 15 χρόνια συνεχούς υποτίμησης. Στα πρώτα τρία χρόνια διακυβέρνησης του Βενιζέλου, η Ελλάδα είχε συνεχόμενους πλεονασματικούς προϋπολογισμούς και επικρατούσε διάχυτη αισιοδοξία ότι η οικονομική κατάσταση είχε εξομαλυνθεί πλήρως. Το «Κόμμα των Φιλελεύθερων» αρχίζει τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους. Ωστόσο, η οικονομική πολιτική δεν διαφοροποιήθηκε ιδιαίτερα από τις κυβερνήσεις του παρελθόντος ή από τα υπόλοιπα κόμματα της εποχής. Η Παγκόσμια Οικονομική Ανάπτυξη που επικρατεί μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1920, συμπαρασύρει και την ελληνική οικονομία.

Η δραχμή ξαναγίνεται σκληρό νόμισμα και το 1910, η Ελλάδα εντάσσεται στην Λατινική Νομισματική Ένωση (ΛΝΕ), που ιδρύθηκε το 1865, ως προσπάθεια να διατηρηθούν οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των κρατών- μελών που την αποτελούν, κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου} (Τσουλιφίδης 2015, σ. 299). Η Λατινική Νομισματική Ένωση θα μπορούσε να παραλληλισθεί με την αντίστοιχη ΟΝΕ (Οικονομική Νομισματική Ένωση) των κρατών μελών της Ε.Ε. και περιλαμβάνει 19 χώρες, που υιοθετούν το ευρώ ως το νόμισμά τους το 2002. Κατά συνέπεια η ελληνική οικονομία θωρακίζεται και κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, επιταχύνεται η οικονομική ανάπτυξη λόγω του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού, που αντικατέστησε τους στρατευθέντες, ενώ ταυτόχρονα η αύξηση της ζήτησης για στρατιωτικά αγαθά (στολές, τρόφιμα κ.λ.π.), συνέβαλαν στην περαιτέρω οικονομική άνθηση. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, επηρέασε θετικά την ελληνική οικονομία.

Το Φεβρουάριο του 1916, η ελληνική κυβέρνηση αρχίζει την εφαρμογή μίας νέας πολιτικής προστασίας της εγχώριας παραγωγής, υιοθέτησε προστατευτικά δασμολόγια που ευνόησαν τους εγχώριους παραγωγούς, ακολουθώντας και αυτή το παράδειγμα των

περισσότερων χωρών. Αποτέλεσμα της παραπάνω πολιτικής ήταν η διόγκωση των κερδών, ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκαν τα μεταναστευτικά εμβάσματα (Τσουλιφίδης 2015, σ. 299).

Εικόνα 1.4: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

Το 1927, ιδρύεται η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ) επί Προεδρίας της Δημοκρατίας του Παύλου Κουντουριώτη και Πρωθυπουργίας του Αλεξάνδρου Ζαΐμη με το Νόμο 3423/7-12-1927, ΦΕΚ Α΄298 με βάση το άρθρο 4 του από 15/9/1927 Πρωτοκόλλου της Γενεύης, το οποίο υπεγράφη μεταξύ των κυβερνήσεων Γαλλίας, Μ. Βρετανίας και Ιταλίας αφενός και της κυβέρνησης της Ελλάδος αφετέρου για την έγκριση ενός δανείου 9.000.000 λιρών στερλινών και οι λειτουργίες της άρχισαν τον Μάιο του 1928 (bankofgreece.gr).

Το 1928 η Ελλάδα επέστρεψε στον «Κανόνα Χρυσού». Η δραχμή συνδέεται με την αγγλική λίρα, η οποία ήταν μετατρέψιμη σε χρυσό από το 1926, (η δραχμή δεν ήταν μετατρέψιμη σε χρυσό, ήταν όμως μετατρέψιμη σε αγγλικές λίρες και αυτές με τη σειρά τους μπορούσαν να μετατραπούν σε αντίστοιχη ποσότητα χρυσού), που ήταν ένας μηχανισμός μετατροπής των νομισμάτων μέσω μιας ισοτιμίας σε σχέση με την τιμή του χρυσού, με απώτερο στόχο την προσέλκυση νέων και ξένων επενδύσεων.

Κατά το επόμενο χρονικό διάστημα, η τότε κυβέρνηση ξεκίνησε μια σειρά αλλαγών και μεταρρυθμίσεων στα δημόσια έργα, που θα τα χρηματοδοτούσε με ξένα δάνεια. Τα έργα συμπεριλαμβάνονται το χτίσιμο σχολείων και νοσοκομείων, η εγκατάσταση τηλεφωνικού δικτύου, η επέκταση του οδικού δικτύου, η υδροδότηση Αθηνών (κατασκευάστηκε η λίμνη του

Μαραθώνα), η αποξήρανση λιμνών, ο σχεδιασμός νέων πόλεων, για να υποδεχτούν πρόσφυγες και μια σειρά από άλλα έργα υποδομής.

Όμως, στις 29 Οκτωβρίου 1929, ξεσπάει η παγκόσμια οικονομική κρίση ύστερα από την κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, τη «Μαύρη Τρίτη», με αποτέλεσμα αυτή η κρίση να έχει τις αρνητικές επιπτώσεις της, στο Χρηματιστήριο Αθηνών, που καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να παραμείνει ανοιχτό, παρά τις πιέσεις που δεχότανε. Ειδικότερα, παραχωρήθηκαν αρκετές πιστώσεις στους χρηματιστές, για την διευκόλυνση στις συναλλαγές τους, ενώ η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος που ιδρύθηκε το 1841, αγόραζε τίτλους σε μια προσπάθεια συγκράτησης της πτωτικής πορείας του χρηματιστηριακού δείκτη, ο δείκτης τιμών των μετοχών του χρηματιστηρίου Αθηνών, από τις 83 μονάδες το Σεπτέμβριο του 1929, ύστερα από δύο χρόνια κατρακύλησε στις 45 μονάδες, δηλαδή η πτώση ήταν της τάξης του 46%. Επίσης, και ως συνέπεια της κρίσης, οι εξαγωγές καπνού, που είχαν αντικαταστήσει τη σταφίδα ως κύριο εξαγωγικό προϊόν, ελαττώθηκαν αρκετά, λόγω της γερμανικής ύφεσης, αφού η Γερμανία αποτελούσε τον κύριο εισαγωγέα του ελληνικού καπνού. Την περίοδο 1929-1932, παρατηρείται πτώση του γενικού δείκτη τιμών και το φαινόμενο του αντιπληθωρισμού (Τσουλφίδης 2015, σ. 301).

Το Σεπτέμβριο του 1931, προκαλείται πανικός με την φυγάδευση στο εξωτερικό 3,6 εκατ. δολαρίων από ιδιώτες και τράπεζες (cna.gr-26/01/2017). Η κυβέρνηση αναζητά νέα δάνεια, όμως, χωρίς κανένα αποτέλεσμα, και στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1931, η ΤτΕ προχώρησε στην μετατροπή των καταθέσεων όψεως σε καταθέσεις προθεσμιακές (ένα είδος κεφαλαιακών ελέγχων- capital controls), αφού οι ιδιώτες δεν είχαν πρόσβαση στις καταθέσεις τους. Παρόλα αυτά, τον Νοέμβριο δεν απέφυγε την πτώση της κάλυψης (της δραχμής), κάτω από όριο του 40%, που είχε η ίδια θεσπίσει. Στη συνέχεια, η κυβέρνηση ανέστειλε την ισχύ του σχετικού άρθρου του καταστατικού της ΤτΕ (που είχε ως κατώτατο όριο το 44%) και πρόσφυγε στην ΤτΕ, για την σύναψη δανείου αξίας 50 εκατομμυρίων δολαρίων, ενώ ταυτόχρονα ζήτησε την αναστολή πληρωμής χρεολυσίων για τα επόμενα πέντε χρόνια. Επιπλέον, η κυβέρνηση Βενιζέλου προχώρησε σε μείωση των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων κατά 6%, στο πλαίσιο ενός προγράμματος λιτότητας, με σκοπό να αποδείξει στη διεθνή κοινότητα ότι επιχειρεί την εξυγίανση των δημοσιονομικών θεμάτων, θεωρώντας έτσι, ότι με αυτόν τον τρόπο αυξάνει την διαπραγματευτική της δύναμη, όμως χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία. Η κατάσταση γίνεται όλο και πιο δύσκολη, καθώς η κάλυψη της ΤτΕ, μειώθηκε στο 27%, αντί του 44% (Τσουλφίδης 2015, σ. 304, 305).

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, στις 25/3/1932 πραγματοποιήθηκε σύσκεψη υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και στην συνέχεια η κατάθεση νομοσχεδίου στις 29/3/1932, για την ρύθμιση του δημοσίου χρέους και ο νόμος 5422 της 26/4/1932.

Ως αποτέλεσμα της σύσκεψης ανακοινώθηκαν τα εξής μέτρα οικονομικής πολιτικής:

- Αναστέλλεται η μετατρεψιμότητα της δραχμής, που σημαίνει ανατροπή του προγράμματος νομισματικής σταθερότητας της περιόδου 1927-1928.
- Η δραχμή υποτιμάται και μέχρι το Δεκέμβριο το 1932, χάνει το 60% της αξίας της.
- Καταργείται η αγορά συναλλάγματος (το συνάλλαγμα περνάει στην αρμοδιότητα του ΤτΕ).
- Αναστέλλεται επ' αόριστο (1/5/1932) η πληρωμή των δανείων και των τόκων (εσωτερικού ή/ και εξωτερικού) του κράτους, με εξαίρεση τους τόκους δανείων προς τις τράπεζες του εσωτερικού που πληρωνόταν μόνο κατά το 1/4.
- Η μετατροπή των οφειλών σε ξένο νόμισμα ή συνάλλαγμα των Ελλήνων και ξένων που διαμένουν στην Ελλάδα σε δραχμές, στην βάση 100δραχμές=1δολάριο.
- Η αύξηση των δασμών (πλην των αγαθών πρώτης ανάγκης).
- Η επιβολή ποσοτικών περιορισμών (ποσοτώσεις) για τα περισσότερα εισαγόμενα είδη (π.χ. 1/3 ή 2/3 του επιπέδου του 1931).
- Υιοθέτηση του συμψηφιστικού (κλήρινγκ) εμπορίου της χώρας με άλλες, αν π.χ. η Ελλάδα εισήγαγε μηχανήματα από την Γερμανία, τα πληρώνει εξαγοντας στην Γερμανία αγροτικά προϊόντα ίσης αξίας (Τσουλφίδης 2015, σ. 305).

Εικόνα 1.5: Το Χρηματιστήριο Αθηνών μετά το κραχ 1929 στις ΗΠΑ

Στις 21/9/1931, η Μ. Βρετανία αποφάσισε την εγκατάλειψη της χρυσής βάσης με την ταυτόχρονη υποτίμηση της λίρας κατά 30%. Η πολιτική της <<σκληρής δραχμής>> που πίστευε ο Βενιζέλος ότι θα πρέπει να διατηρήσει, επειδή αυξάνει την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας και με όσο καλές και αν ήταν οι προθέσεις, οι δυνάμεις της αγοράς είναι αδυσώπητες και το κλείσιμο του Χρηματιστηρίου θεωρήθηκε επιβεβλημένο, για να αποφευχθούν οι μαζικές αγορές χρυσού που οφείλονταν στην αναστάτωση και την αβεβαιότητα που έφερε η εγκατάλειψη του «κανόνα χρυσού» από την Μ. Βρετανία (Τσουλφίδης 2015, σ. 302).

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση στην προσπάθειά της να αποτρέψει τις συναλλαγές χρυσού, οι οποίες διεξάγονταν στο Χρηματιστήριο, αποφάσισε το προσωρινό κλείσιμο του, που τελικά παρέμεινε κλειστό για τους επόμενους 15 μήνες. Οι διεθνείς άσχημες συνθήκες όπως η κατάρρευση των παγκόσμιων αγορών και η μη αποτελεσματικότητα των μέτρων, αναγκάζουν τον Βενιζέλο την άνοιξη του 1932 να εγκαταλείψει τον «κανόνα χρυσού» και να προβεί στην υποτίμηση της δραχμής, κίνηση που την Πρωτομαγιά τον οδηγεί να ανακοινώσει στη βουλή την πτώχευση της Ελλάδας και την στάση πληρωμών του εξωτερικού χρέους. Συνέπεια των δυσμενών συνθηκών ήταν η ραγδαία υποτίμηση της δραχμής και στις 5 Μαΐου η ισοτιμία της με τη στερλίνα πέφτει από τις 456 δραχμές στις 539 δραχμές. Στην πραγματικότητα η στάση πληρωμών του χρέους δεν είχε αρνητικά αποτελέσματα, διότι μειώθηκαν τα έξοδα του κράτους, ενώ οι επόμενοι προϋπολογισμοί ήταν σχετικά ισοσκελισμένοι. Η μεγάλη νομισματική και η δημοσιονομική κρίση που ακολουθούσε και η αναγκαστική κυκλοφορία της δραχμής (ή εναλλακτικά, η μη μετατρεψιμότητά της σε χρυσό) ενίσχυσε τον ρόλο της ΤτΕ και την επιρροή της προς τις εμπορικές τράπεζες (Τσουλφίδης 2015, σ. 303)

Ο περιορισμός της προσφοράς του χρήματος σε συνδυασμό με τους συναλλαγματικούς περιορισμούς της ΤτΕ, οδήγησε στην αποθάρρυνση των εισαγωγών και συνέβαλε στην ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής. Μετά, η αύξηση των επιτοκίων κατά 2- 4 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από τα ευρωπαϊκά, είχε ως αποτέλεσμα, οι ελληνικές τράπεζες να προσελκύσουν κεφάλαια από το εξωτερικό. Τα αποθέματα χρυσού της ΤτΕ από 7,6 εκατ. δολάρια που είχαν μείνει το 1932, αυξήθηκαν σε 44,7 εκατ. δολάρια το 1934, στοιχείο που είναι θετικό για την αύξηση της προσφοράς του χρήματος. Παράλληλα, η οικονομική κρίση οδήγησε σε πτώχευση αρκετές εμπορικές τράπεζες, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η θέση και ο ρόλος της ΤτΕ (Τσουλφίδης 2015, σ. 307).

Τα σημάδια ανάκαμψης της εποχής:

- Στις 1/7/1935, η κυβέρνηση Λαϊκών επέβαλε νέο δασμολόγιο στα ανταγωνιστικά εισαγόμενα προϊόντα και στα είδη πολυτέλειας (όχι σε προϊόντα, όπως π.χ. μηχανήματα)
- Η στάση πληρωμών και η εξοικονόμηση πόρων επέτρεψε τη συνέχιση των δημοσίων έργων, καθώς τη διετία 1934-1935 δόθηκαν και αυξήσεις μισθών και ελήφθησαν διάφορα άλλα μέτρα κοινωνικής πολιτικής (η θέσπιση του οκτάωρου, το ελάχιστο ημερομίσθιο και η θεσμοθέτηση του ΙΚΑ το 1935 και η λειτουργία του δύο χρόνια αργότερα καθώς και οι συλλογικές συμβάσεις).
- Η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής με υψηλούς ρυθμούς. Ειδικότερα, ο δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής το 1937, ήταν κατά 51% υψηλότερος του 1929, με την Ελλάδα να είναι δεύτερη μετά την Ιαπωνία.
- Η αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων και η αύξηση της παραγωγής στον αγροτικό τομέα (Τσουλφίδης 2015, σ. 307).

Τέλος, αυτό που έχει σημασία, είναι ότι η Ελλάδα με όλα αυτά που είχαν προηγηθεί, κατάφερε να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα και να βελτιώσει την κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών, χωρίς βέβαια να γίνεται και πλεονασματικό, στοιχεία ιδιαίτερα ευοίωνα για μια ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας.

1.6 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Οι διαφορετικές συγκυρίες της κάθε περιόδου και ο τρόπος διαχείρισης της οικονομίας από τους κυβερνώντες, οδήγησαν σε διαφορετικούς λόγους πτώχευσης διαχρονικά.

Συνοπτικά, οι κύριοι λόγοι των τεσσάρων πτωχεύσεων της Ελλάδας είναι:

- Η σπατάλη και η καταχρηστική γραφειοκρατία
- Οι στρατιωτικές δαπάνες και η αγορά πολεμικών υλικών
- Η χρηματοδότηση του εμφυλίου πολέμου του 1824
- Η λήψη συνεχών δανείων για πληρωμές των προηγούμενων δανείων
- Η ανάμειξη ξένων δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας
- Οι πόλεμοι για την ανεξαρτησία
- Οι μεγάλες δαπάνες για την συντήρηση του κράτους

Στοιχεία που θα πρέπει ιδιαίτερα να προσεχθούν στην χάραξη μιας μελλοντικής αποτελεσματικής οικονομικής πολιτικών.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία πρώτου κεφαλαίου:

1. Θάνος Βερέμης- Γ. Κολιόπουλος, Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006.
2. Άγγελος Ελεφάντης, Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1999 Θάνος Βερέμης- Γ. Κολιόπουλος, Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006.
3. Ν. Σβορώνος, Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2007. Σπυρίδωνος Τρικούπης, Η ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως, τόμος Γ, Γιοβάνη, Αθήνα, 1978.
4. Σ. Τρικούπης, Η ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως, τόμος Γ, Γιοβάνη, Αθήνα, 1978.
5. Π. Τσακαλογιάννης, Σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία, τόμος Α, Εστία, Αθήνα, 2008.
6. Λευτέρης Τσουφίδης, 2015. Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
7. Η ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΒ, Εκδοτική Αθηνών, Ιανουάριος 2000, συλλογικό έργο.
8. Η ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών, Δεκέμβριος 2000, συλλογικό έργο.
9. Η ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, Δεκέμβριος 2008, συλλογικό έργο.
10. Mark Mazower, Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, 2009
11. Richard Clogg, Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000, Κάτοπτρο, Αθήνα, 2002.
12. Gunnar Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, τόμος Α, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, 2004.
13. Gunnar Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, τόμος Β, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, 2004.
14. www.cna.gr
15. www.bankofgreece.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην κατάσταση της οικονομίας την περίοδο της κατοχής, στην μεταπολεμική περίοδο, στα μοντέλα ανάπτυξης που ακολουθήθηκαν και στην σύγκριση μεταξύ του χτες και του σήμερα. Ξεκινώντας από την βελτιωμένη κατάσταση της οικονομίας στα τέλη της δεκαετίας του 1930, παρά το γεγονός ότι το 1932 είχαμε την τέταρτη κατά σειρά πτώχευση του Ελληνικού Κράτους. Στη συνέχεια, οι κατοχικές δυνάμεις είχαν καταστροφικές επιπτώσεις στην οικονομία. Το 1943, η κυβέρνηση (που αποχώρησε από την Ελλάδα) έδωσε την εντολή για φυγάδευση του χρυσού που φυλασσόταν στην ΤτΕ. Με συνέπεια, να υπάρξει τεράστια αύξηση του πληθωρισμού για άλλη μια φορά με τις επιπτώσεις στην εθνική οικονομία. Η κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα μετά την επιστροφή της κυβέρνησης στην Αθήνα, λόγω της αδυναμίας της Ελλάδας να επανέλθει στα προ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου επίπεδα εξαγωγικής δραστηριότητας, δεδομένου ότι οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της ήταν μέλη των δυνάμεων του Άξονα.

Ως προσπάθεια ανόρθωσης της ελληνικής οικονομίας, το 1944, ξεκινά η πρώτη νομισματική μεταρρύθμιση, ακολουθεί το 1945 η δεύτερη νομισματική μεταρρύθμιση και το 1946 η συμφωνία του Λονδίνου θεωρείται η 3η νομισματική μεταρρύθμιση. Τέλος, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανάγκη ανασυγκρότησης της χώρας ήταν επιτακτική και κυριαρχούσε το δίλημμα: οικονομική ή συνολική ανάπτυξη. Τελικά επιλέχθηκε το μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης.

2.2 Η ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1930, τα δημόσια οικονομικά της χώρας, είχαν μπει σε τάξη παρά το γεγονός ότι το 1932 είχαμε την τέταρτη κατά σειρά πτώχευση του Ελληνικού κράτους. Συγκεκριμένα, για τη χρήση του οικονομικού έτους 1938-1939, ο προϋπολογισμός έκλεισε με μικρό έλλειμμα, παρά το γεγονός ότι η χώρα ετοιμαζόταν για πόλεμο. Το 1939-1940, ο προϋπολογισμός έκλεισε ισοσκελισμένος, ενώ ο προϋπολογισμός του 1940-1941 έκλεισε πλεονασματικός, παρά την κήρυξη του πολέμου και την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών. Στην συνέχεια, οι προϋπολογισμοί των επόμενων ετών έδειχναν ένα διαρκώς αυξανόμενο έλλειμμα, γεγονός που δήλωνε την πλήρη κατάρρευση των δημοσιονομικών του ελληνικού κράτους (Τσουλφίδης 2015, σ. 316).

Επιπρόσθετα, οι κατοχικές δυνάμεις ήταν αρχικά περίπου 400.000 στρατιώτες και απορροφούσαν 30-60% των συνολικών δαπανών. Οι κατοχικές Γερμανικές Αρχές κατέσχεσαν τα αποθέματα εμπορευμάτων, ολόκληρες σοδειές καθώς και αρκετά από τα εξαγωγίμα προϊόντα και μεταλλεύματα, για να εξυπηρετήσουν δικές τους ανάγκες και στην προσπάθεια τους να υποστηρίξουν και να βοηθήσουν την Γερμανία, κατασκεύασαν εργοστάσια κονσερβοποιίας, προκειμένου να συσκευάσουν και να στείλουν τρόφιμα, που διαφορετικά δεν θα μπορούσαν να τα διατηρήσουν επί μακρόν. Επισημαίνουμε ότι οι Γερμανικές Αρχές είχαν τον έλεγχο των περισσότερων βιομηχανιών, που λειτουργούσαν προκειμένου να τροφοδοτούν όχι μόνο τα στρατεύματά τους στην Ελλάδα, αλλά και την γενικότερη γερμανική πολεμική επιχείρηση (Τσουλφίδης 2015, σ. 316).

Από τις πρώτες ημέρες οι Κατοχικές Αρχές έδειχναν την επιθυμία τους για την επιστροφή στην ομαλότητα, η οποία ήταν αδύνατον να επιτευχθεί χωρίς την ύπαρξη κοινωνικής αποδοχής. Τα γερμανικά δημόσια έργα, που προσπάθησαν να αποκαταστήσουν μέρος, τουλάχιστον, των κατεστραμμένων από τον πόλεμο δημόσιων υποδομών (οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, λιμάνια, αεροδρόμια και δημόσιες υπηρεσίες), απορρόφησαν μέρος της ανεργίας, αλλά σε καμία περίπτωση δεν πρόσφεραν αποτελεσματικές λύσεις. Κι αυτό, γιατί αφενός η απασχόληση ήταν ευκαιριακή, αφετέρου δεν υπήρχε βεβαιότητα ως προς την αμοιβή της.

Στην συνέχεια, η κρίση πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις στα μεγάλα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα στην Αθήνα, με τα περισσότερα εμπορικά καταστήματα να κλείνουν, ενώ αυτά που συνέχισαν τη λειτουργία τους, είχαν λιγότερα εμπορεύματα να διαθέσουν. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι, αρκετά από τα συνήθη επαγγέλματα (κουρείς, δικηγόροι κ.λπ.) προσέθεταν στις δραστηριότητές τους και το εμπόριο ορισμένων ειδών, όπως π.χ. λάδι, τυρί κ.λπ. Με σημερινούς όρους, θα λέγαμε ότι αυξήθηκε το μέγεθος της παραοικονομίας αρκετά, όμως η

διάκριση για τους ανθρώπους της εποχής εκείνης, μεταξύ οικονομίας-παραοικονομίας, δεν είχε την ίδια βαρύτητα με σήμερα.

Το 1943, με εντολή της κυβέρνησης (που αποχωρούσε από την Ελλάδα), ο χρυσός που φυλασσόταν στην ΤτΕ φυγαδεύτηκε στο εξωτερικό. Αρχικά, είχε μεταφερθεί στην Κρήτη (Ηράκλειο και έπειτα στα Χανιά), στην συνέχεια στην Αλεξάνδρεια και στο Κάιρο, ύστερα στο Λονδίνο μέσω της Ν. Αφρικής, για να επιστραφεί στην Ελλάδα, μετά την απελευθέρωση. Τονίζουμε ότι η έλλειψη χρυσού κατά την διάρκεια της κατοχής, οδήγησε στην έκδοση χρήματος χωρίς αντίκρισμα (αναγκαία κάλυψη), με αποτέλεσμα την τεράστια αύξηση του πληθωρισμού και τις επιπτώσεις στην εθνική οικονομία (Λευτέρης Τσουλφίδης 2015, σ. 318). Ο πληθωρισμός την περίοδο μεταξύ Σεπτεμβρίου 1940 και Μαρτίου 1941 κυμάνθηκε στο 14%, όμως αυτό το γεγονός, σε καμία περίπτωση, δεν κλόνησε την εμπιστοσύνη του κόσμου στην σταθερότητα του νομίσματος. Το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού το διαχωρίζουμε σε δυο χρονικές περιόδους, ώστε να γίνει περισσότερο αντιληπτό (Λευτέρης Τσουλφίδης 2015, σ. 332):

α) Από τον Αύγουστο του 1939 μέχρι τον Αύγουστο του 1944. Οπότε και ξεπέρασε το επίπεδο του 540% το μήνα. Μετά την επιβολή των σταθεροποιητικών μέτρων από τον Νοϋμπάχερ (ο Γερμανός πληρεξούσιος) τον Νοέμβριο του 1942, ο πληθωρισμός διατηρήθηκε σε ανεκτά επίπεδα. Όμως, την προσωρινή σταθεροποίηση του υπερπληθωρισμού, δεν μπορούμε να την αποδώσουμε στις πολιτικές και τα μέτρα που επέβαλε ο Νοϋμπάχερ, αλλά σε διαφορετικά αίτια. Θεωρείται ότι καθώς ο στρατηγός Ρόμελ υποχωρούσε, υποχωρούσε και ο πληθωρισμός. Ταυτόχρονα αυξανόταν η διαθεσιμότητα των τροφίμων ενώ όταν οι δυνάμεις του άξονα είχαν προόδους, τότε παρουσιάζονταν ελλείψεις τροφίμων και ο υπερπληθωρισμός ακολουθούσε την αυξητική του πορεία (Λευτέρης Τσουλφίδης 2015, σ. 335). Οι πολιτικές και τα μέτρα που επιβλήθηκαν ως αποτέλεσμα της παρέμβασης του Νοϋμπάχερ, περιλαμβάνουν:

- Την απελευθέρωση της αγοράς επιτρέποντας τις εισαγωγές τροφίμων και την προώθηση τους στην αγορά.
- Την απαγόρευση εξαγωγών τροφίμων.
- Την κατάργηση της αγοράς με δελτίο, με στόχο την εξάλειψη του κινήτρου αποθεματοποίησης των προϊόντων.
- Την αυστηροποίηση στην χορήγηση δανείων από τις τράπεζες.
- Την παύση πληρωμών σε όλους τους προμηθευτών των Γερμανών και της Ελληνικής κυβέρνησης, προκειμένου να μειώσει τα ρευστά διαθέσιμα των προμηθευτών, οι οποίοι στη συνέχεια θα εξαναγκάζονταν να πουλήσουν τα προϊόντα τους για να έχουν ρευστότητα. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά είχαν μερική μόνο επιτυχία.

β)Τον Σεπτέμβριο του 1944. Ο πληθωρισμός παρουσίασε ανοδική πορεία φθάνοντας στο πρωτοφανές επίπεδο του 2000%, ενώ τον επόμενο μήνα ξεπέρασε τις 7.460,3%, για να μειωθεί το μήνα Οκτώβριο στο 4.641,1% (Τσουλφίδης 2015, σ. 336, 237). Στη συνέχεια, ο πληθωρισμός συνέχισε την πτωτική του πορεία για να φτάσει στο όριο του 50%, δηλαδή στο κατώφλι του πληθωρισμού, που αν ξεπεράσει η οικονομία τότε εμφανίζεται το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού. Το 1946, ο πληθωρισμός παρέμεινε σε επίπεδα κάτω του 50%, γεγονός που δείχνει ότι έγινε η αλλαγή από υπερπληθωρισμό σε απλώς υψηλό πληθωρισμό. Στην συνέχεια ο πόλεμος και η κατοχή δημιούργησαν την ανάγκη για συσσώρευση αγαθών από τον πληθυσμό και η συνύπαρξη της αισχροκέρδειας των εμπορών, οι οποίοι απέκρυβαν αγαθά προκειμένου να επωφεληθούν από τις υψηλότερες τιμές. Έπειτα, οι ελλείψεις των αγαθών, συνέβαλαν στη δημιουργία μιας ιδιαίτερης δύσκολης κατάστασης που οδήγησαν στην αλματώδη αύξηση των τιμών και ο υπερπληθωρισμός να ενισχύεται με ξέφρενο ρυθμό. Ως απόρροια αυτού ήταν η δραχμή να χάνει την αξία της έναντι της λίρας και των άλλων νομισμάτων.

Με βάση όσα έχουν προηγηθεί, ο παρακάτω πίνακας 2.1 δείχνει ότι το 1944 ήταν το χειρότερο έτος πληθωρισμού, γεγονός που διατυπώνεται και από τις ονομαστικές αξίες των χαρτονομισμάτων και των αντίστοιχων ημερομηνιών έκδοσής τους.

Πίνακας 2.1

Οι ονομαστικές αξίες των χαρτονομισμάτων και των αντίστοιχων ημερομηνιών έκδοσής τους.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ
14/01/44	50.000 δρχ.
21/01/44	100.000 δρχ.
20/02/44	500.000 δρχ.
29/06/44	1.000.000 δρχ.
20/07/44	5.000.000 δρχ.
29/07/44	10.000.000 δρχ.
11/10/44	2.000.000.000 δρχ.

Πηγή: Τσουλφίδης 2015, σ. 342.

Στις 12-10-1944, τα γερμανικά στρατεύματα αποσύρονται από την Αθήνα, ενώ ο πληθωρισμός εξακολουθεί να αυξάνεται με ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό, με συνέπεια να έχουμε ακόμη, δύο εκδόσεις χαρτονομισμάτων:

20-10-1944 10.000.000.000 δρχ.

03-11-1944 100.000.000.000 δρχ.

Το χαρτονόμισμα με ονομαστική αξία των 100 δισεκατομμυρίων δραχμών είναι ένα από τα μεγαλύτερα που εκδόθηκαν διεθνώς, αλλά με ιδιαίτερα μικρή η αγοραστική. Την ίδια εποχή το γιουγκοσλαβικό χαρτονόμισμα των 500 δισεκατομμυρίων δηναρίων που εκδόθηκε το 1944, θεωρείται το μεγαλύτερο σε ονομαστική αξία που τέθηκε σε κυκλοφορία, με δεύτερο το ελληνικό.

Η κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας μόλις 23 ημέρες μετά την επιστροφή της κυβέρνησης στην Αθήνα, ήταν αναμενόμενο γεγονός, λόγω της αδυναμίας της Ελλάδας να επανέλθει στα προ του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επίπεδα εξαγωγικής δραστηριότητας δεδομένου ότι οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της ήταν μέλη των δυνάμεων του άξονα. Το διάστημα μεταξύ 1930-1938, οι εξαγωγές της Ελλάδας στην Γερμανία παρουσίασαν αύξηση από 23,5% στο 38% των συνολικών εξαγωγών ενώ οι εισαγωγές από την Γερμανία αυξήθηκαν από 10,1% στο 28,8% του συνόλου των εισαγωγών. Το 1938, οι εισαγωγές από την Γερμανία ανήλθαν στα 35 εκατ. δολάρια ήτοι το 45,4% του συνόλου των εισαγωγών, ενώ το 1949, ήταν 14 εκατ. δολάρια και 8% του συνόλου των εισαγωγών. Οι εξαγωγές της Ελλάδας του 1938 ανήλθαν στα 35 εκατ. δολάρια ή 59,3% του συνόλου των εξαγωγών, ενώ το 1949 ήταν 10 εκατ. δολάρια με αντίστοιχο το 14,5% των συνολικών εξαγωγών. Έτσι, φαίνεται η δυσκολία που είχε ο επιχειρηματικός κόσμος στην Ελλάδα να προσαρμοστεί στο διεθνές εμπόριο για να βρει καινούριους εμπορικούς εταίρους, ούτως ώστε να βρεθούν οι αναγκαίες αγορές και πηγές πρώτων υλών που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την εγχώρια βιομηχανία και εμπόριο (Λευτέρης Τσουλφίδης 2015, σ. 342, 343).

Πίνακας 2.2

Τα Δημοσιονομικά της Ελλάδας μεταξύ 1938- 1946 (εκατ. δρχ.)

	1938 1939	1939 1940	1940 1941	1941 1942	1942 1943	1943 1944	1945	1946
ΕΣΟΔΑ	14,7	14,3	28,2	15,2	123	608	6018	1281324
ΕΞΟΔΑ								
ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ				20,1	225	2331		
ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ				38	291	3391		
ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ				9,9	139	3787		
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	15,3	14,3	24,7	68	655	10509	128503	1808564
ΕΛΛΕΙΜΜΑ	0,6	0	3,5	52,8	532	9901	122485	577240

Πηγή: Τσουλφίδης 2015, σ. 317

Με βάση τον παραπάνω πίνακα 2.2 γίνεται εμφανές το φαινόμενο της συνεχούς αύξησης του ελλείμματος, καθώς παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά μεγέθη που αντανακλούν την οικονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, μεταξύ των ετών 1938-1946.

2.3 Ο ΛΙΜΟΣ

Η κατοχική κυβέρνηση συνέχισε να ανακοίνωνε μέτρα κατά του πληθωρισμού και υπέρ της πάταξης της αισχροκέρδειας, όμως, τα μέτρα αυτά κάθε άλλο παρά έλυναν τα υπάρχοντα σοβαρά προβλήματα. Οι ελλείψεις σε τρόφιμα διαρκώς αυξάνονταν και οι τιμές διαμορφώνονταν ανάλογα με τις ανάγκες του πληθυσμού, δηλαδή όσο μεγαλύτερες ήταν οι ανάγκες των πολιτών σε τρόφιμα, τόσο αυξάνονταν οι τιμές τους. Ο κόσμος, σύντομα διαπίστωσε την αδυναμία της κατοχικής κυβέρνησης να βρει λύσεις στα επισιτιστικά προβλήματα και γι' αυτό αποφάσισε να "πάρει την κατάσταση στα χέρια του". Έτσι, συνεργάζονταν μεταξύ τους οργανώνοντας συσσίτια είτε μέσω επιτροπών είτε μέσω του Ερυθρού Σταυρού αλλά και της εκκλησίας. Το επισιτιστικό πρόβλημα, όμως, ήταν τόσο έντονο, που έκανε την λύση του πολύ δύσκολη (Τσουλφίδης 2015, σ. 319).

Αποτέλεσμα της διαμορφωθείσας κατάστασης ήταν η ορατή πλέον πείνα του λαού. Μάλιστα το φθινόπωρο του 1941 και στην αιχμή της κρίσης, τον χειμώνα του 1941- 1942, περίπου 100.000 άνθρωποι έχασαν την ζωή τους. Επισημαίνεται επίσης το γεγονός ότι, οι συγγενείς των θανόντων είχαν κάθε λόγο να μην δηλώνουν τους θανάτους στα ληξιαρχεία προκειμένου να διατηρήσουν τα δελτία και άρα τα δικαιώματα στη διανομή τροφίμων. Τέλος, στα 3,5 χρόνια της Κατοχής, εκτιμάται ότι οι θάνατοι από την πείνα έφτασαν τις 300.000, τη στιγμή που απώλειες σε ανθρώπινες ζωές στην διάρκεια του Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπολογίζονται στις 70.000 εκτελέσεις από τις δυνάμεις Κατοχής, τις 60.000 που πέθαναν στο ολοκαύτωμα, τις 100.000 που πέθαναν είτε στις φυλακές είτε στην αντίσταση ή στις επιχειρήσεις με τους Βρετανούς στο μέτωπο της Β. Αφρικής και τις 30.000 που πέθαναν στην διάρκεια της Ιταλικής και Γερμανικής εισβολής . Δηλαδή, συνολικά από το πόλεμο οι θάνατοι ήταν 260000 άτομα (Τσουλφίδης 2015, σ. 319, 320).

2.3.1 Ο Λιμός και ο Υπερπληθωρισμός:

- Ο διαμελισμός της Ελλάδας σε ζώνες κατοχής. Ο διαμελισμός της χώρας σε τρεις ζώνες Κατοχής, που λειτουργεί κάθε μια από αυτές ως μια αυτόνομη περιοχή, με δική της διοίκηση, χρήμα κ.λ.π. Η παραγωγική δυνατότητα κάθε ζώνης Κατοχής επιδεινώθηκε λόγω επιτάξεων των μεταφορικών μέσων, των καυσίμων, των

αγελαιών ζώων αλλά και η απαγόρευση των Άρχων Κατοχής στους κατοίκους των νησιών ακόμη και την αλιεία, φοβούμενη ότι θα χρησιμοποιηθούν για μεταφορά ανθρώπων και Πληροφοριών. Και σε συνδυασμό με την αυξημένη ζήτηση, οδηγούσε στην μεγάλη αύξηση των τιμών των τροφίμων.

- Η έλλειψη κοινωνικής συνοχής. Ο πόλεμος οδήγησε σε μια αισθητή μείωση της βιομηχανικής και αγροτικής παραγωγής. Όμως, μια τέτοια μείωση δεν θα δικαιολογούσε το μέγεθος του λιμού και του υπερπληθωρισμού που ακολούθησε, αν το κράτος και γενικότερα οι κοινωνικοί φορείς ήταν σε θέση να επέμβουν αποτελεσματικά, δηλαδή να μαζεύουν τα τρόφιμα και να τα διανέμουν με δελτίο. Ειδικότερα, ξεκίνησε η μεταφορά από περιοχές με πλεόνασμα παραγωγής σιτηρών και άλλων τροφίμων σε άλλες περιοχές με έλλειμμα, δηλαδή στα κέντρα και ύστερα ακολούθησε η διανομή των αγαθών αυτών με δελτίο.
- Ο αποκλεισμός της Ελλάδας. Όλη η κοινωνία είχε απομακρυνθεί από τον κρατικό μηχανισμό και τη δωσίλογη κυβέρνηση. Επιπλέον και ο αποκλεισμός της Ελλάδας από τις συμμαχικές δυνάμεις δεν επέτρεπε στην επισιτιστική βοήθεια των διεθνών οργανισμών να φθάσει στην Ελλάδα και έδωσε ταυτόχρονα άλλοθι στα γερμανικά στρατεύματα Κατοχής να συνεχίσουν τις επιτάξεις των αγαθών, τη λεηλασία των αποθεμάτων (εμπορικών και βιομηχανικών) και την εξαγωγή τους στη Γερμανία.
- Η εμφάνιση μαύρης αγοράς. Λόγω συνθηκών που επικρατούσαν εκείνη την εποχή, το κράτος δεν μπορούσε να εξαναγκάσει τους μικρούς παραγωγούς να πουλήσουν τα προϊόντα τους, σε τιμές κάτω από αυτές που διαμορφώνονταν στην μαύρη αγορά ή (ακριβέστερα, μη ελεγχόμενη από τις Κρατικές Αρχές)
- Ο υπερπληθωρισμός. Η κυβέρνηση Μεταξά προσπάθησε να χρηματοδοτήσει τις αυξημένες κρατικές δαπάνες με έκδοση πληθωριστικού χρήματος. Η αύξηση της προσφοράς του χρήματος δεν εκδηλώθηκε άμεσα σε πληθωρισμό εξαιτίας της Βρετανικής βοήθειας και των αυστηρών ελέγχων τιμών που επέβαλλε η κυβέρνηση. Ο πληθωρισμός μεταξύ Σεπτεμβρίου του 1940 και Μαρτίου του 1941, κυμάνθηκε στο 14%. Το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού έκανε την εμφάνιση του από τον Μάιο του 1941 (Τσουλφίδης 2015, σ. 332).

2.3.2 Ο συνδυασμός του λιμού με τον υπερπληθωρισμό είχε ως συνέπειες:

- Μια χωρίς προηγούμενο αναδιανομή πλούτου.
- Μηδενισμό των αποταμιεύσεων των ιδιωτών.
- Ανάδυση μιας νέας αστικής τάξης. Η οποία αναδείχτηκε με τη συνέργεια μιας σειράς

παραγόντων όπως:

1. Η συνεργασία με τις δυνάμεις κατοχής.
2. Η διακράτηση της συμμαχικής βοήθειας.
3. Ο αφανισμός της εβραϊκής κοινότητας.
4. Η εκμετάλλευση των αναγκών των ατόμων ή οικογενειών που διέθεταν περιουσιακά στοιχεία.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι απώλειες του Ελληνικού Κράτους κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε ανθρώπινες απώλειες και σε υλικές καταστροφές,

Πίνακας 2.3

Απώλειες της ΕΛΛΑΔΑΣ στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

	ΑΠΩΛΕΙΕΣ	ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΠΩΛΕΙΩΝ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ			
ΝΕΚΡΟΙ 1940-1944	475000	7335000	6,50%
ΥΛΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ			
ΖΩΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	855000	2005000	42,60%
ΠΡΟΒΑΤΑ, ΧΟΙΡΟΙ, ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	12305000	24840000	49,50%
ΔΑΣΗ	5000 τ.χ.	19180 τ.χ.	25,00%
ΟΧΗΜΑΤΑ(ΕΠΙΒΑΤΙΚΑ, ΦΟΡΤΗΓΑ, ΛΕΩΦΟΡΙΑ	11300	17200	65,70%
ΟΔΙΚΕΣ ΓΕΦΥΡΕΣ (άνω των 6 μέτρων)			90,00%
ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟ ΤΡΟΧΑΙΟ ΥΛΙΚΟ (ΑΤΜΟΜΗΧΝΕΣ, ΒΑΓΟΝΙΑ κ.λπ)	6080	6502	93,50%
ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΕΣ ΓΕΦΥΡΕΣ (άνω των 10 μέτρων)	96	96	100,00%

ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	401000	1730000	23,20%
ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΠΛΟΙΑ (μέχρι Απρίλιο 1945)	434	583	74,50%

Πηγή: Τσουλφίδης 2015, σ. 321

Στο πίνακα 2.3 γίνεται σαφές το μέγεθος των απωλειών του ελληνικού κράτους κατά του β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

2.4 ΟΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Μετά την απελευθέρωση το 1944, ο υπερπληθωρισμός συνεχιζόταν χωρίς όρια, ενώ η δραχμή υποτιμήθηκε έναντι της λίρας, με αποτέλεσμα να επηρεάζει και την ισοτιμία της έναντι των άλλων νομισμάτων. Οι αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία ήταν καταστροφικές, με τα δημόσια έσοδα να καλύπτουν ένα μικρό ποσοστό των δημοσίων δαπανών. Η άποψη των οικονομολόγων εκείνη την εποχή, ήταν να υπάρξει ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης και ο στόχος αυτός να είναι η πρώτη προτεραιότητα της κυβέρνησης που θα αναλάβει την εξουσία. Το πρόγραμμα θα έπρεπε να έχει ως βάση την σωστή εκτίμηση της ισοτιμίας της δραχμής έναντι της λίρας και των άλλων νομισμάτων.

Η άποψη του Βαρβαρέσου, ήταν να ορίσει το πλαίσιο της νομισματικής κυκλοφορίας στο 1/5 της προπολεμικής περιόδου, άρα η ισοτιμία της δραχμής έναντι της λίρας θα έπρεπε να τροποποιηθεί ανάλογα. Όμως, αυτή η άποψη δεν επικράτησε λόγω του πολιτικού κλίματος που ήταν εχθρικό για τον ίδιο και προπάντων για τις απόψεις του. Στις τότε συνθήκες κυριάρχησε η άποψη του Ζολώτα και αποφασίστηκε ότι η ποσότητα του χρήματος που θα έπρεπε να κυκλοφορήσει στην οικονομία όπως επίσης και η ακριβής ισοτιμία της δραχμής, θα έπρεπε να αφεθεί στην ελεύθερη λειτουργία των δυνάμεων της αγοράς. Στη συνέχεια, ο Ζολώτας πρότεινε ένα πρόγραμμα πωλήσεων χρυσού (χρυσές λίρες) και συναλλαγματικών διαθέσιμων στην ελεύθερη αγορά που καθόριζε την τιμή της δραχμής έναντι της λίρας. Το κράτος θα ήταν ο εγγυητής για την μετατρεψιμότητα της δραχμής σε χρυσό, από τη στιγμή που θα καθοριζόταν μια τέτοια ισοτιμία, καθώς και η αναγκαία ποσότητα χρήματος που θα κυκλοφορούσε (Τσουλφίδης 2015, σ. 344).

Σύντομα, η κυβέρνηση άρχισε να επανεκδίδει πληθωριστικό χρήμα, εκμεταλλευόμενη το εκδοτικό της προνόμιο και ελπίζοντας στην ανάκαμψη της εμπιστοσύνης του κοινού προς την δραχμή, χωρίς όμως να ληφθούν μέτρα φορολογικής πολιτικής, με αποτέλεσμα το πρόγραμμα πωλήσεων χρυσού, να καταφέρει να συγκρατήσει τον πληθωρισμό μόνο για λίγες ημέρες. Πολύ σύντομα, το πρόγραμμα πωλήσεων χρυσού εγκαταλείφθηκε, δικαιώνοντας έτσι

τους Άγγλους αλλά και τον Βαρβαρέσο, που αντιτάχθηκαν στην ιδέα να αφηθεί η οικονομία στην ελεύθερη λειτουργία των δυνάμεων της αγοράς.

Παρ' όλ' αυτά, οι προτάσεις του Ζολώτα ήταν αυτές που έγιναν αποδεκτές από την κυβέρνηση εθνικής ενότητας και όχι αυτές του Βαρβαρέσου, γιατί ως ένδειξη διαμαρτυρίας, ο Βαρβαρέσος επέβαλε την παραίτηση του από την θέση του διοικητή της ΤτΕ. Η παραίτηση αυτή δεν έγινε αποδεκτή από την κυβέρνηση και ο Βαρβαρέσος παρέμεινε ανενεργός στην θέση του. Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκε μια θέση συνδιοικητή της ΤτΕ., θέση που κατέλαβε ο Ζολώτας.

Τέλος, ορίστηκε ο Α. Σβώλος ως υπουργός οικονομικών, υλοποιώντας το πρόγραμμα του Ζολώτα. Οι συνιστώσες του προγράμματος ήταν δύο Και αποτελούσαν την **Πρώτη Νομισματική Μεταρρύθμιση του 1944.:**

- Σταθεροποίηση του επιπέδου τιμών μέσω της εισαγωγής της νέας δραχμής, η ισοτιμία της οποίας καθορίστηκε σε 50 δισεκατομμύρια παλαιές δραχμές, προκειμένου η νέα δραχμή να επανέλθει προσεγγιστικά στην προπολεμική της ισοτιμία με τη λίρα Αγγλίας. Η νέα ισοτιμία που καθορίστηκε είχε αναδρομική ισχύ και έτσι εκμηδένισε τις υποχρεώσεις του κράτους προς τους πιστωτές και εξάνεμισε τις καταθέσεις του κοινού στις τράπεζες
- Καθορίστηκε ένα ανώτατο όριο προκαταβολών και πιστώσεων της ΤτΕ προς το δημόσιο που δεν θα ξεπερνούσε τα 2 δισεκατομμύρια νέες δραχμές.
(Τσουλφίδης 2015, σ. 346).

Επισημαίνουμε, ότι η νέα ισοτιμία της δραχμής είχε αναδρομική ισχύ και έτσι ουσιαστικά εκμηδένισε τις υποχρεώσεις του κράτους προς τους δανειστές του, δηλαδή τις τράπεζες και των τραπεζών προς τους καταθέτες. Με το κοινό να χάσει την πίστη του προς το κράτος, το πιο αποτελεσματικό αποταμιευτικό μέσο ήταν ο χρυσός στον οποίο στράφηκε μαζικά ο κόσμος. Επιπροσθέτως, στη οικονομική μεταρρύθμιση δεν λήφθηκαν μέτρα φορολογικής πολιτικής, είτε επειδή η κυβέρνηση υπολόγισε ότι δεν υπήρχε αρκετή φορολογητέα ύλη, είτε επειδή καμία φορολογική πολιτική δεν μπορούσε να εφαρμοστεί υπό συνθήκες γενικής αποδιοργάνωσης. Για τον λόγο αυτό η χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών εξαρτιόταν αποκλειστικά από την συμμαχική βοήθεια. Πολύ σύντομα οι φιλελεύθερες ιδέες του Ζολώτα αποδείχτηκαν αναποτελεσματικές και η κατάσταση ενδεχομένως να επιδεινώθηκε από το εμφυλιοπολεμικό κλίμα που δημιουργήθηκε ήδη από τον Δεκέμβριο του 1944.

Ο Βαρβαρέσος ως διοικητής της ΤτΕ, αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός εφοδιασμού, πρότεινε στις **4 Ιουνίου 1945**, μια σειρά μέτρων οικονομικής πολιτικής, με τα οποία συμφώνησαν οι Βρετανοί και έγιναν γνωστά ως **Η δεύτερη μεταρρύθμιση**. Γνωρίζουμε ότι ο υφυπουργός οικονομικών της Αγγλίας Sir David Waley δεν συμφώνησε με τις

μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Ειδικότερα, αντιτάχθηκε στην πολιτική πώλησης του χρυσού θεωρώντας την ατελέσφορη και αντιπρότεινε φορολογικά μέτρα, έλεγχο τιμών και διανομή τροφίμων με δελτίου. Μέτρα που υιοθέτησε ο Βαρβαρέσος, εξαγγέλλοντας το πρόγραμμα του.

Το πρόγραμμα των μέτρων συμπεριλάμβανε τους παρακάτω:

- Τη συμμαχική βοήθεια για τη στήριξη της ελληνικής οικονομίας. Η βοήθεια διανεμόταν μέσω της UNRRA και ήταν κάτι προσδοκώμενο από τους κυβερνώντες, είτε ως ελάχιστη αναγνώριση των θυσιών του ελληνικού λαού στη διάρκεια του πολέμου κατά της κατοχής, είτε γιατί διακυβεύονταν τα συμφέροντα του δυτικού κόσμου.
- Την αναδιανομή του εισοδήματος, με έλεγχο των τιμών και αύξηση των κατώτατων μισθών.
- Την κατάργηση της πολιτικής πώλησης χρυσού και την αγορά χρυσού. Θεσπίστηκε η αγορά χρυσού να ανήκει αποκλειστικά στην δικαιοδοσία της ΤτΕ (Τσουλφίδης 2015, σ. 349).

Επιπλέον, αποθαρρύνθηκαν οι εισαγωγές μέσω της υποτίμησης της δραχμής, αφού η νέα ισοτιμία της σε σχέση με την αγγλική λίρα ανέβηκε από τις 600 στις 2000 δρχ. και του δολαρίου από 150 σε 500 δρχ.=1\$. Επίσης, η διαρρύθμιση αυτή απαγόρευε τις συναλλαγές σε χρυσό. Ο σκοπός ήταν να αποθαρρύνει τον αποθησαυρισμό χρυσών λιρών και να αποτρέψει την διαφυγή του πολύτιμου μετάλλου εκτός Ελλάδας. Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν η αγορά χρυσού να ανατεθεί αποκλειστικά στη δικαιοδοσία της Τράπεζας της Ελλάδας (ΤτΕ).

Στη συνέχεια ο Βαρβαρέσος την διάρκεια του ίδιου έτους (1945), εφάρμοσε φορολογικά μέτρα που συμπεριλάμβαναν τους βιομηχάνους, τους εμπόρους αλλά και ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών. Ενώ παράλληλα προέβλεπε αύξηση των κατώτατων ημερομίσθιων κατά 50%, προκείμενου να εξαφανίσει τις τεράστιες εισοδηματικές ανισότητες που είχαν δημιουργηθεί με την πάροδο του χρόνου και εξαιτίας της Κατοχής. Όμως, με τα μέτρα αυτά, ο Βαρβαρέσος, στόχευε κυρίως στα κέρδη (υπεραξία) που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια του πολέμου, για να τιμωρήσει όσους πλούτισαν την περίοδο της κατοχής, επιβάλλοντας τους φόρους με αναδρομική ισχύ, πράγμα που προβλημάτισε και ανησύχησε τους υποψήφιους να φορολογηθούν, οι οποίοι κινδύνευαν αφενός από το φόρο και αφετέρου από την αποκάλυψη της πηγής του πλουτισμού τους (Τσουλφίδης 2015, σ. 349).

Παρά την προοδευτική κλίμακα που ξεκινούσε από 30% και έφτανε μέχρι το 90% , ο φόρος αυτός αποδείχτηκε αναποτελεσματικός, καθώς η διοικητική μηχανή ήταν αποδιοργανωμένη και τα έσοδα από την φορολογία, δεν ανταποκρινόταν στα προϋπολογισθέντα. Τότε, η κυβέρνηση δέχτηκε έντονες αντιδράσεις. Ακόμη η φορολόγηση των

επαγγελματιών (δικηγόροι, γιατροί κλπ.) και όσων ασχολούνταν στο λιανικό εμπόριο οδήγησε στη δυσαρέσκειά τους. Ο Βαρβαρέσος θεωρήθηκε από το πολιτικό κατεστημένο της εποχής αγγλόφιλος και τα φιλολαϊκά μέτρα που λάμβανε δημιουργούσαν υπόνοιες για την πραγματική του πολιτική τοποθέτηση. Όλα αυτά, και σε συνδυασμό με την εκλογική νίκη των εργατών της Αγγλίας, ανησύχησαν την ελληνική κυβέρνηση και συνέβαλαν στις πιέσεις, οδηγώντας τον Βαρβαρέσο στην παραίτηση (Τσουλφίδης 2015, σ. 349).

Αργότερα, στην συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ Αγγλίας-Ελλάδας το 1946, η οποία και φέρει τον τίτλο «**Συμφωνία του Λονδίνου 24/1/1946**», **θεωρείται η τρίτη νομισματική μεταρρύθμιση**, ελήφθησαν οι παρακάτω αποφάσεις:

- Η καταπολέμηση του υπερπληθωρισμού μέσω κάποιων μεταρρυθμίσεων πχ. επιβολή φόρων, βελτίωση του μηχανισμού είσπραξης φόρων και αύξηση των εσόδων από την πώληση της ξένης βοήθειας.
- Η καθιέρωση ενός συστήματος σταθερών ισοτιμιών έναντι της στερλίνας και του δολαρίου, 20.000 δραχμές =1£ και 5.000 δραχμές =1\$
- Η παροχής οικονομική βοήθεια από την Αγγλία, με σκοπό την επίτευξη των μεταρρυθμίσεων, με δάνειο (ύψους 10 εκατ. λιρών για την κάλυψη της έκδοσης νέου χρήματος) και με παραίτηση της Αγγλίας από κάθε αξίωση σχετικά με την αποπληρωμή των δανείων που παραχώρησε στην Ελλάδα, την περίοδο 1940- 1941. (Τσουλφίδης 2015, σ. 351)

Για την επίτευξη της δημοσιονομικής και νομισματικής εξυγίανσης, η Ελλάδα όφειλε να καθορίσει τη νέα ισοτιμία δραχμής με τα ξένα νομίσματα μέσω πολιτικής πώλησης χρυσού.

Έτσι, η δραχμή υποτιμήθηκε ούτως ώστε να ανταποκρίνεται η ισοτιμία της με την τιμή του χρυσού στη μαύρη αγορά και επιτράπηκε η ελεύθερη μετατροπή της σε χρυσό. Από το 1946 και μετά αυξήθηκε ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης, έστω και σε μικρό βαθμό, με τα νομισματικά προβλήματα να παραμένουν, αλλά να είναι μικρότερης σημασίας απ' ό,τι τα προηγούμενα χρόνια. Το 1946, το εθνικό εισόδημα αυξήθηκε κατά 62% και το 1947 κατά 34%, ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής (με βάση το 1939=100) αυξήθηκε από το 38,3 το Ιανουαρίου του 1946 στο 59,7 τον Μάρτιο του 1947, ενώ η ανεργία μειώθηκε από 197.000 περίπου το καλοκαίρι του 1944 σε 122.000 τον Δεκέμβριο του 1947 (Τσουλφίδης 2015, σ. 353).

2.5 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Από το 1946 μέχρι το 1949, η Ελλάδα μπαίνει σε μία περίοδο οικονομικής και πολιτικής αβεβαιότητας, με το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου. Επικράτησαν οι κυβερνητικές δυνάμεις με την υποστήριξη της Αγγλίας και της Αμερικής και παράλληλα με το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ, κατάφεραν να δημιουργηθούν νέες συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης.

Η Ελλάδα υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη μεγάλων διεθνών οργανισμών, ανάμεσα στους οποίους συμπεριλαμβάνονται:

1. Η Επιτροπή Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, που συντόνιζε την διαδικασία κατανομής της Αμερικανικής βοήθειας μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στο Σχέδιο Μάρσαλ, που εξελίχθηκε στο σημερινό Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ ή OECD).
2. Οι συμφωνίες του Bretton Woods του 1944, που συμπεριλάμβαναν την ίδρυση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF) και την Παγκόσμια Τράπεζα (Τσουλιφίδης 2015, σ. 366) .

Στην διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, η Ελλάδα, μέσω του σχεδίου Μάρσαλ έλαβε οικονομική βοήθεια, υπό την προϋπόθεση ότι πρέπει να παρουσιάσει ένα μακροχρόνιο πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης και με τον τρόπο αυτό έγιναν οι πρώτες προσπάθειες για την οικονομική ανάπτυξη και την νομισματική σταθερότητα. Η ίδρυση της Νομισματικής Επιτροπής που χάραξε την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, ενθάρρυνε και τη χρηματοδότηση της βιομηχανίας έναντι των άλλων κλάδων της οικονομικής δραστηριότητας.

Το 1952, η κυβέρνηση του στρατάρχη Αλεξάνδρου Παπάγου, αναλαμβάνει την εξουσία. Αρχίζει μετά, την εφαρμογή ενός οικονομικό προγράμματος, που έθεσε τις βάσεις της οικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδας. Ανάμεσα στα οικονομικά μέτρα που ελήφθησαν, είναι :

- Η απελευθέρωση των τιμών.
- Η άρση των περιορισμών στα εισαγόμενα είδη.

- Η υποτίμηση της δραχμής έναντι του δολαρίου στις 4/9/1953 κατά 100%, δηλαδή από 15 δραχμές το δολάριο στις 30 δραχμές και με την ισοτιμία να διατηρηθεί για δύο δεκαετίες
- Η μείωση των επιτοκίων.
- Η μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων, αυξάνοντας τα κέρδη τους, μέσω της θεσμοθέτησης της επιταχυνόμενης απόσβεσης των παγίων περιουσιακών στοιχείων.
- Η ψήφιση του νόμου 2687, για την προστασία του ξένου κεφαλαίου (Τσουλφίδης 2015, σ. 366) .

Μετά την υποτίμηση της δραχμής, παρατηρήθηκε αύξηση του πληθωρισμού για ένα μικρό χρονικό διάστημα, ενώ τα ελληνικά προϊόντα προωθούνταν ευκολότερα στις διεθνείς αγορές, ταυτόχρονα αυξανόταν και τα εμβάσματα των Ελλήνων μεταναστών και ναυτικών. Στη συνέχεια οι κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή (1955- 1963), προκειμένου να ενισχύσουν την οικονομική ανάπτυξη, προχώρησαν στη λήψη σημαντικών οικονομικών μέτρων και ανάμεσα στα μέτρα αυτά συμπεριλαμβάνονται τα εξής:

- Οι επενδύσεις σε έργα υποδομής (δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια κλπ.).
- Η ενίσχυση της οικοδομικής δραστηριότητας.
- Η χορήγηση φορολογικών ελαφρύνσεων στις επιχειρήσεις, με σκοπό την ενθάρρυνση της επενδυτικής δραστηριότητας (Τσουλφίδης 2015, σ. 368) .

Στις δεκαετίες του 1950- 1960, υπήρχαν υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης του πραγματικού ΑΕΠ, καθώς, και ραγδαία αύξηση των συνολικών επενδύσεων σε σταθερές τιμές. Με αποτέλεσμα να υπάρχει συνεχής αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Μια άλλη σημαντική εξέλιξη αποτελεί η συμφωνία ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Η συμφωνία τέθηκε σε ισχύ τον Νοέμβριο του 1962, προέβλεπε την σταδιακή μείωση των δασμών και την πλήρη ένταξη της Ελλάδας η οποία έγινε το 1984. Ακολουθεί μια περίοδος πολιτικής αστάθειας, μετά το 1963 μέχρι το 1967. Η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, σε γενικό πλαίσιο ακολούθησε το οικονομικό πρόγραμμα της προηγούμενης κυβέρνησης, με την διαφορά ότι προχώρησε σε μεγαλύτερη αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων και την αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος και γενικότερα προώθηση του κράτους πρόνοιας. Από το 1965 μέχρι το 1967, οι κυβερνήσεις δεν ήταν σε θέση να χαράξουν κάποια οικονομική πολιτική, λόγω μικρής διάρκειας κυβερνήσεων.

Μετά, από το 1967 μέχρι το 1974, η δικτατορία τηρεί πιστά το πρόγραμμα που είχε χαραχθεί από τις προηγούμενες κυβερνήσεις, δίνοντας και μεγαλύτερη σημασία σε προγράμματα δημοσίων επενδύσεων σε έργα υποδομών. Αυτά σε συνδυασμό με την ενίσχυση της οικοδομικής δραστηριότητας, την χαμηλή φορολογία των επιχειρήσεων, τον αυστηρό

νομισματικό έλεγχο, καθώς και την απαγόρευση της απεργιακής δραστηριότητας, συνέβαλαν ώστε η ελληνική οικονομία να συνεχίσει να αναπτύσσεται με τους υψηλούς ρυθμούς των προηγούμενων ετών. Η κατάσταση αρχίζει και αλλάζει τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας, με μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης της ζήτησης από την συνολική αύξηση της προσφοράς και αυτό να εκδηλώνεται σε πληθωριστικές πιέσεις. Όμως, η ανάγκη το καθεστώς να δείχνει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και χαμηλή ανεργία οδήγησε στην νομισματική χαλαρότητα. Για αυτό, η κυβέρνηση άρχισε να χρηματοδοτεί χωρίς κριτήρια οποιαδήποτε επιχειρηματική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα, ο πληθωρισμός να εκτιναχθεί από 2-3% σε 20% (Τσουλφίδης 2015, σ.370) και να παραμείνει ένα από τα μεγαλύτερα οικονομικά προβλήματα των επόμενων δύο δεκαετιών. Τέλος, στην επίσπευση της κατάρρευσης της δικτατορίας και την επαναφορά των δημοκρατικών θεσμών στην χώρα, συνέβαλαν κάποια γεγονότα, που διαφορετικά ίσως να χρειαζόταν πολύ περισσότερα χρόνια. Τα γεγονότα αυτά αναφέρονται συνοπτικά στη συνέχεια:

- Η κατάρρευση των συμφωνιών Μπρετόν Γουντς το 1971.
- Η πετρελαϊκή κρίση το 1973.
- Η εμπλοκή του καθεστώτος στην Κύπρο (1974).

Στη συνέχεια η ανάληψη της κυβέρνησης από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, υιοθέτησε την κατεύθυνση της περαιτέρω κρατικής παρέμβασης και την δημιουργία του κράτος πρόνοιας, που μεριμνά για τις προβληματικές επιχειρήσεις, μέσω χορήγησης πιστώσεων με ευνοϊκούς όρους, αλλά και των εργαζομένων, προωθώντας το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (υγεία, συντάξεις, κλπ.) και την προστασία σε περίπτωση ανεργίας. Επίσης, η αύξηση των αμυντικών δαπανών αλλά και των κοινωνικών αναγκών του κοινωνικού κράτους, οδήγησε στη συνεχή αύξηση των δημοσιονομικών αναγκών, αναγκάζοντας την κυβέρνηση να προωθήσει ένα τολμηρό πρόγραμμα κρατικοποιήσεων που συμπεριελάμβανε εταιρίες όπως την Ολυμπιακή Αεροπορία, τα Διυλιστήρια Ασπροπύργου, τον Οργανισμό Ύδρευσης, την Εμπορική Τράπεζα το 1975, η οποία το 2013 απορροφήθηκε από την ιδιωτική Alpha Bank, κλπ. Το 1981, με την σημαντικότερη επιτυχία των κυβερνήσεων Καραμανλή, η Ελλάδα γίνεται μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και την ίδια χρονιά το ΠΑΣΟΚ αναλαμβάνει την εξουσία.

Οι πρώτες κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου, βρίσκονταν εν μέσω διεθνούς οικονομικής κρίσης. Ξεκίνησαν την προσπάθεια τους με θεσμικές αλλαγές όπως, π.χ. ο νόμος για την λειτουργία των πανεπιστημίων προώθησαν περαιτέρω το πρόγραμμα κρατικοποιήσεων συμπεριλαμβάνοντας κλάδους, όπως, π.χ. η τσιμεντοβιομηχανία και η υφαντουργία, σε μια προσπάθεια να μειώσει τις θέσεις απασχόλησης που απειλούνται από την διεθνή ύφεση. Επίσης, η χορήγηση οικονομικής βοήθειας στις προβληματικές επιχειρήσεις υπό την μορφή χαμηλότοκων δανείων, μέσω του Οργανισμού Ανασυγκρότησης των Επιχειρήσεων

(ΟΑΕ) το 1983. Η κατάσταση χειροτέρευσε και η κυβέρνηση προέβη ακόμη περισσότερο στην κρατικοποίηση πολλών προβληματικών επιχειρήσεων.

Οι κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη το 1989 και το 1990, που ακολούθησαν, προσπάθησαν να εφαρμόσουν ένα νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα δομικών αλλαγών στην οικονομία που περιλάμβανε ιδιωτικοποιήσεις και απελευθέρωση των αγορών. Όμως, οι προσπάθειες αυτές δεν απέδωσαν, λόγω εσωτερικών προβλημάτων της κυβέρνησης και της ανταγωνιστικότητας των πρώην σοσιαλιστικών χωρών που αναζητούσαν και αυτές αγοραστές για τις δικές τους κρατικές επιχειρήσεις. Η ιδιωτικοποίηση της ΑΓΕΤ- ΗΡΑΚΛΗΣ και τμημάτων της ΔΕΗ και του ΟΤΕ Α, θεωρήθηκαν από πολλούς ότι ευνοούσαν σκανδαλωδώς ορισμένα συμφέροντα και οδήγησαν στην πτώση της κυβέρνησης.

Επισημαίνεται, ότι μεταξύ του 1980 και 1993 το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε από 28,6% σε 111,6% του ΑΕΠ, δημιουργώντας δυσοίωνες προβλέψεις για την πορεία της Ελληνικής Οικονομίας.

Οι εκλογές το 1993, επανέφεραν το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία που κατέβαλε υπέρ προσπάθειες να επικεντρωθεί στην επίτευξη της σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η οικονομία μπήκε σε έναν πιο ομαλό δρόμο με στόχο να ικανοποιήσει τα κριτήρια σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, με τα κριτήρια να είναι τα εξής:

1. Οι ισοτιμίες του νομίσματος της κάθε χώρας πρέπει να παραμείνουν μέσα στη ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για δύο τουλάχιστον χρόνια.
2. Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από το 60% του ΑΕΠ ή να βαίνει προς αυτόν το στόχο
3. Ο πληθωρισμός πρέπει να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού κράτους μέλους)
4. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν μπορούν να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών μελών

Για αυτό συνεχίστηκε η πολιτική των αποκρατικοποιήσεων δημοσίων επιχειρήσεων και η απελευθέρωση των αγορών σε μια προσπάθεια μείωσης του πληθωρισμού, των επιτοκίων, των δημοσίων ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους, προκειμένου η χώρα να ενταχθεί στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Στη συνέχεια, λόγω επίτευξης υψηλότερων ρυθμών ανάπτυξης το δημόσιο χρέος άρχισε να μειώνεται ελαφρά ως ποσοστό του ΑΕΠ και το έλλειμμα σταδιακά άρχισε να μειώνεται.

Σύμφωνα με τα αναθεωρημένα στοιχεία της Eurostat την περίοδο αυτή το έλλειμμα

μειώθηκε από το 9,1% του ΑΕΠ το 1995 στο 3,1% το 1999 και το δημόσιο χρέος μειώθηκε από 97% του ΑΕΠ το 1995 στο 94% το 1999. Η Ελλάδα αύξησε σημαντικά τα φορολογικά της έσοδα την περίοδο αυτή και συγκράτησε τις πρωτογενείς δαπάνες, καταφέροντας να έχει πρωτογενές πλεόνασμα. Το πρωτογενές πλεόνασμα αυξήθηκε από 2,2% του ΑΕΠ το 1995 σε 4,3% το 1999. Έτσι και σε συνδυασμό με τη μείωση του κόστους εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους, από 11,2% του ΑΕΠ το 1995 στο 7,4% το 1999 (Τσουλφίδης 2015, σ.372), κατάφερε την σημαντική μείωση ελλειμμάτων και χρέους, στοιχεία που σηματοδοτούν θετικές προοπτικές για την πορεία της Ελληνικής Οικονομίας.

Όμως, το φθινόπωρο του 2004, η απογραφή αποκάλυψε αποκρύψεις δαπανών της προηγούμενης κυβέρνησης με αποτέλεσμα να αναθεωρηθούν τα ελλείμματα των προηγούμενων ετών προς τα πάνω. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μείωση της αξιοπιστίας της χώρας και σε τριετή επιτήρηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Την ίδια χρονιά η Eurostat προχώρησε σε αναθεώρηση παλαιότερων ελλειμμάτων της Ελλάδας, από τα οποία προέκυπτε ότι η Ελλάδα δεν ικανοποιούσε ποτέ τα κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ αφού ακόμα και την κρίσιμη χρονιά του 1999 εξακολουθούσε να έχει έλλειμμα πάνω από 3%. Την περίοδο 2004-2007 το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνεται, και το ίδιο το ΑΕΠ ταυτοχρόνως, ενώ σημειώνονται υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης με το εθνικό εισόδημα να αυξάνεται κατά 12-15 δις. τον χρόνο (www.imf.org).

2.6 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η ανάγκη της ανασυγκρότησης της χώρας ήταν επιτακτική. Το δίλημμα ήταν: οικονομική ή συνολική ανάπτυξη;. Σήμερα, εκ των υστέρων, το δίλημμα ίσως δεν φαίνεται σπουδαίο. Τότε που η καταστροφή και η πείνα ήταν απλωμένες σε όλη την χώρα, το δίλημμα ήταν σημαντικό. Και είναι γνωστό ότι επιλέχθηκε το μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης. Το κράτος ασκούσε έναν έντονο κρατικό παρεμβατισμό. Οι ιδιωτικές επενδύσεις δεν αρκούσαν για την ανασυγκρότηση της χώρας και γι' αυτό αυξήθηκε ο παρεμβατισμός του κράτους περισσότερο, μετά την μεταπολίτευση του 1974. Το κράτος επεκτάθηκε τόσο, ώστε, δεν υπήρχε τομέας της οικονομικής δραστηριότητας στον οποίο να μην έχει ρόλο άμεσα ή έμμεσα ο δημόσιος τομέας. Κατά συνέπεια η ελληνική οικονομία παρουσιάζει ορισμένα μόνιμα διαρθρωτικά προβλήματα. Μερικά από αυτά αναφέρονται στη συνέχεια:

- Απασχόληση και ανεργία. Η απασχόληση αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα, όπως:
 - 1) Το ποσοστό των απασχολουμένων σε σχέση με αυτό των ανέργων μειώνεται, το 1/3 περίπου των εργαζομένων συντηρεί τα 2/3 των ανέργων.
 - 2) Η απασχόληση κατά τομείς παραγωγής είναι προβληματική, υπάρχει συρρίκνωση του πρωτογενή (Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα, Αλιεία, κ.λ.π.) και του δευτερογενή (Ορυχεία, Λατομία, Μεταποιητικές Βιομηχανίες, κατασκευές, Παροχή Ρεύματος και Νερού, κ.λ.π.) τομέα παραγωγής τη στιγμή που διογκώνεται ο τριτογενής τομέας παραγωγής (Εμπόριο και Επισκευές, Ξενοδοχεία και Εστιατόρια, Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα, κ.λ.π.)
- Δημόσιο έλλειμμα και δημόσιο χρέος. Τα δημόσια έσοδα είναι μικρότερα από τα δημόσια έξοδα, με αποτέλεσμα τον εξαναγκασμό του κράτους να προσφεύγει σε συνεχή δανεισμό προκειμένου, να καλύψει αυτή τη διαφορά.
- Η γραφειοκρατία. Η διεκπεραίωση διοικητικών υποθέσεων σχετικά με τις δημόσιες υπηρεσίες, από άτομα που ασχολούνται επαγγελματικά με την εν λόγω

δραστηριότητα. Με αποτέλεσμα πολλές φορές, την καθυστέρηση της εξυπηρέτησης των πολιτών και επενδυτών και την δυσαρέσκεια τους, επειδή ο χρόνος για αυτούς είναι χρήμα.

- Η διαφθορά. Όταν το κράτος δεν διαχειρίζεται με διαφάνεια τα χρήματα των φορολογουμένων, δημιουργεί το ίδιο τους όρους για την εμφάνιση της απουσίας φορολογικής συνείδησης. Επιπρόσθετα η διαφθορά συμβάλλει στην επιφύλαξη των επενδυτών για επένδυση στην Ελλάδα λόγω υψηλού κόστους.
- Υψηλή φορολογία. Οι υψηλοί συντελεστές φορολογίας οδηγούν στην αύξηση του κόστους επένδυσης, με συνέπεια η Ελλάδα να μην είναι προσελκυστική χώρα για τους επενδυτές.

Όλα αυτά τα προβλήματα δημιούργησαν δομικά προβλήματα στην Ελληνική Οικονομία, όπως:

α) Η παραοικονομία. Είναι η αφανής οικονομική δραστηριότητα (η φοροδιαφυγή) δίπλα στην επίσημη και φανερή οικονομική δραστηριότητα, που δηλώνεται στις φορολογικές αρχές, με αρνητικές επιπτώσεις στα έσοδα του κράτους, ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται το αίσθημα αδικίας στους φορολογικά συνεπείς πολίτες.

Η φοροδιαφυγή μπορεί να γίνει με διάφορα τεχνάσματα:

- 1) Η απόκρυψη εισοδημάτων π.χ. μη έκδοση αποδείξεων.
- 2) Η εμφάνιση πλαστών δαπανών π.χ. η αύξηση φαινομενικά τις δαπάνες ατόμων και επιχειρήσεων, ώστε να γλυτώνουν φόρους.
- 3) Η ίδρυση πλασματικών εταιριών με έδρα σε χώρες με ειδικό φορολογικό καθεστώς, υπεράκτιες εταιρίες (offshore) με χαμηλή ή μηδενική φορολογία.

β) Οι πελατειακές σχέσεις. Πολλοί πολιτικοί εξαγοράζουν τις ψήφους των συμπολιτών τους μέσω του διορισμού μελών της οικογενείας τους στο δημόσιο και άλλων εξυπηρετήσεων.

γ) Η παρασιτική νοοτροπία. Η αναζήτηση τρόπων απόκτησης εισοδήματος χωρίς την προσφορά του ανάλογου προϊόντος ή υπηρεσία.

δ) Η προβληματική λειτουργία των θεσμών. Η συζήτηση να γίνεται για την διαδικασία και όχι για το περιεχόμενο, ο τύπος να πνίγει την ουσία, π.χ. η νομολατρεία.

Με αυτές τις συνθήκες παρατηρήθηκε ότι όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις στήριζαν το μοντέλο ανάπτυξης της οικονομίας στον εξωτερικό δανεισμό. Η παραγωγική δύναμη της χώρας μειώθηκε, ενώ οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις δεν έφεραν καρπούς, με βαριές συνέπειες εις βάρος της εργατικής τάξης, όπως και των φτωχών κοινωνιών. Ως συνέπεια το δημόσιο χρέος έφτασε σε ανεπίτρεπτα όρια, στο 150% του Α.Ε.Π (cna.gr-26/01/2017). Η κατάσταση της σημερινής Ελλάδας με την απόλυτη εξάρτηση από τους μηχανισμούς του Δ.Ν.Τ. και της Ε.Ε, έχει αρκετές ομοιότητες με τις περιόδους των πτωχεύσεων του παρελθόντος.

Τρεις είναι οι πιο βασικές ομοιότητες διαχρονικά της ελληνικής πολιτικής σκηνής:

- Ο ανεξέλεγκτος δανεισμός ως μοντέλο «ανάπτυξης» και το μεγάλο εξωτερικό χρέος.
- Ο απόλυτος έλεγχος, τόσο στην οικονομία όσο και στους πολιτικούς θεσμούς από ξένους παράγοντες.
- Η δυσaráσκεια του ελληνικού λαού απέναντι στο πολιτικό σύστημα.

2.7 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι κύριοι λόγοι που οδήγησαν στον υπερπληθωρισμό ήταν:

1. Οι κατοχικές δυνάμεις οι οποίες είχαν τον έλεγχο των περισσότερων βιομηχανιών που λειτουργούσαν, προκειμένου να τροφοδοτούν τα στρατεύματά τους στην Ελλάδα και γενικότερα την γερμανική πολεμική επιχείρηση. Με καταστροφικές συνέπειες στην ελληνική οικονομία.
2. Η φυγάδευση του χρυσού που φυλασσόταν στην ΤτΕ με εντολή της κυβέρνησης που αποχωρούσε από την Ελλάδα, το 1943.

Η πρώτη νομισματική μεταρρύθμιση εκμηδένισε τις υποχρεώσεις του ελληνικού κράτους προς τους δανειστές του, αφού η νέα ισοτιμία της δραχμής είχε αναδρομική ισχύ.

Η δεύτερη νομισματική μεταρρύθμιση, αποθάρρυνε τις εισαγωγές μέσω της υποτίμησης της δραχμής, αφού η νέα ισοτιμία της σε σχέση με την αγγλική λίρα ανέβηκε από 600.000 σε 200.000 δραχμές. Παράλληλα ο υφυπουργός οικονομικών της Αγγλίας Sir David Waley αντιτάχθηκε στην πολιτική πώλησης του χρυσού θεωρώντας την ατελέσφορη και αντιπρότεινε φορολογικά μέτρα, έλεγχο τιμών και διανομή τροφίμων με δελτίου. Στην συνέχεια, με τα μέτρα που πήρε ο Βαρβαρέσος στόχευε κυρίως στα κέρδη (υπεραξία), που δημιουργήθηκαν στην διάρκεια του πολέμου με σκοπό την τιμωρία όσων πλούτισαν την περίοδο της κατοχής. Με την τρίτη νομισματική μεταρρύθμιση, η Ελλάδα όφειλε να καθορίσει την νέα ισοτιμία της δραχμής με τα ξένα νομίσματα μέσω πολιτικής πώλησης χρυσού. Έτσι, με την υποτίμηση της δραχμής επιτεύχθηκε η αύξηση του ρυθμού της οικονομικής μεγέθυνσης. Τέλος, όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις στήριζαν το μοντέλο ανάπτυξης της οικονομίας στον εξωτερικό δανεισμό και η παραγωγική δύναμη της χώρας μειώθηκε, ενώ οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις δεν έφεραν καρπούς

Επιλεγμένη βιβλιογραφία δευτέρου κεφαλαίου:

1. Γρηγόριος Δαφνής, η Ελλάς Μεταξύ Δυο Πολέμων, Εκδόσεις Κάκτος, Δεκέμβριος 1997.
2. Θάνος Κονδύλης, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Ελλάδα (1928-1932), Εκδόσεις Ταμβος, 2009.
3. Λευτέρης Τσουλφίδης, 2015. Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
4. Λευτέρης Τσουλφίδης, η Οικονομία της Κατοχής και η ανασυγκρότηση. Σεμινάριο της Ελληνικής Εταιρίας Οικονομικής Ιστορίας, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 23 Μαΐου 2011.
5. Αλέξης Φραγκιαδής, Ελληνική Οικονομία (19ος-20ος) αιώνας, Εκδόσεις Νεφέλη, 2007.
6. Mark Mazower. Η Ελλάδα και η Οικονομική Κρίση του Μεσοπολέμου, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, Μάρτιος 2009.
7. www.imf.org
8. www.cna.gr
9. www.tanea.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

3.1 Εισαγωγή

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο είχε αρχίσει να γράφεται μια νέα σελίδα οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής στην ιστορία της Ελλάδας. Η συνθήκη του Παρισιού αποτελούσε ένα μήνυμα ειρήνης και σταθερότητας μετά την λήξη του δευτέρου Παγκόσμιο Πολέμου. Οι οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης, άρχισε μετά το τέλος Β΄ Παγκόσμιο πολέμου. Αρχικά, οι χώρες Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία, ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακας και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.) στις 18 Απριλίου του 1951. Έπειτα, στις 25 Μαρτίου του 1957, από τις ίδιες χώρες υπογράφηκε η Συνθήκη της Ρώμης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) και στην συνέχεια την Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ε.Κ.Α.Ε.) Το 1981, η είσοδος της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. καθώς και στην Ε.Κ.Α.Ε., ήταν τα πρώτα βήματα που έβαλαν την Ελλάδα σε μια τροχιά οικονομικής σταθερότητας. Το 1990, η Ελλάδα υπέγραψε στη Ρώμη την συμφωνία των 11, για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Στη συνέχεια, έγινε η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1993 (επίσημα γνωστή ως συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση), που διατηρούσε το "ισότιμον" των συμμετεχόντων κρατών. Μετέπειτα, υπογράφηκε η συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999, προκειμένου να ενισχυθούν τα οικονομικά δικαιώματα των πολιτών.

Το 2002, η Ελλάδα γίνεται πλήρες μέλος της Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), γεγονός που ώθησε την οικονομία της, λειτουργώντας σε ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον, που εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις για μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη. Η είσοδος της Ελλάδας στη Ευρωζώνης, ήταν λόγω μιας οικονομικής πολιτικής, αφού δεν

μπορούσε να βελτιώσει την οικονομία με βάση τα απαιτούμενα κριτήρια.

3.2 ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Η οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης άρχισε μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Αρχικά, έξι αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία, δημιούργησαν στις 18 Απριλίου του 1951 την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ), με τη Συνθήκη του Παρισιού. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ήταν ένα μήνυμα ειρήνης, οικονομικής συνεργασίας και ανασυγκρότησης των οικονομικών του ευρωπαϊκού χώρου που είχαν καταστραφεί από το μεγάλο και αιματηρό πόλεμο. Αποτελεί ένα θεσμικό πλαίσιο συνένωσης των νικητών και των ηττημένων του τελευταίου πολέμου, που διέπεται από την αρχή της ισότητας. Στις 25 Μαρτίου του 1957 υπογράφηκε από τις ίδιες χώρες, η Συνθήκη της Ρώμης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ε.Κ.Α.Ε.).

Την 1η Ιανουαρίου του 1973, γίνονται μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο (πρώτη διεύρυνση της κοινότητας), ενώ την 1η Ιανουαρίου του 1981, έγινε η ένταξη της Ελλάδας. Την 1η Ιανουαρίου του 1986, προσχωρούν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα η Πορτογαλία και η Ισπανία (Ευρώπη των Δώδεκα) και ύστερα ακολουθούν και άλλες χώρες (Euroρα.eu).

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, δεν ήταν μόνο η πολιτική επιλογή ενός διορατικού ηγέτη, αλλά και η ιστορική ανάγκη ενός ολόκληρου λαού.

Το 1986, υπογράφεται η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και θεωρείται η βάση ενός εξαετούς προγράμματος, με στόχο την επίλυση προβλημάτων που έχουν σχέση με την ελεύθερη ροή του εμπορίου, διαμέσου των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την δημιουργία της «ενιαίας αγοράς». Στις 9 Νοεμβρίου 1989, πέφτει το Τείχος του Βερολίνου και ανοίγουν τα σύνορα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας για πρώτη φορά ύστερα από 28 χρόνια. Στη συνέχεια, το 1993, η ενιαία αγορά ολοκληρώνεται και ελευθερώνεται η κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίων, μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής

Ένωσης. Το 1993, υπογράφεται η συνθήκη του Μάαστριχτ (επίσημα γνωστή ως συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση), με πλούσιο οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιεχόμενο που διατηρούσε ταυτόχρονα και το "ισότιμον" των συμμετεχόντων κρατών. Το 1999, υπογράφεται η συνθήκη του Άμστερνταμ, που τροποποίησε ορισμένες διατάξεις της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, διατάξεις για την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις. Με στόχο την ενίσχυση των οικονομικών δικαιωμάτων των πολιτών, πραγματοποιήθηκε η ανάπτυξη κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας καθώς και η βελτίωση της λειτουργίας των θεσμικών οργάνων.

Οι λόγοι ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνοψίζονται στη συνέχεια:

- Η ανάγκη εδραίωσης ενός ουσιαστικού δημοκρατικού καθεστώτος, μετά από τις τραγικές μνήμες της δικτατορίας, των Συνταγματαρχών.
- Η ανάγκη για στρατηγική αναβάθμιση της χώρας, λόγω επιθετικότητας της Τουρκίας. Ιδιαίτερα, μετά την κατάληψη μέρους της Κύπρου και την έναρξη μιας εριστικής τακτικής παραβιάσεων και προκλήσεων στο Αιγαίο.
- Η ενίσχυση γεωπολιτικά, θεσμικά και νομικά στα πλαίσια της σχεδιαζόμενης κοινής εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας.
- Η επιδίωξη της Ελλάδας, να εκμεταλλευτεί την ιδιότητα του κράτους-μέλους της ένωσης, προκειμένου να αποκομίσει οικονομικά οφέλη και να αναβαθμίσει την διεθνή εικόνα της χώρας.
- Η μετάβαση σε μια νέα εποχή, για ικανοποίηση της ανάγκης της πολιτισμικής ανανέωσης και αποσαφήνιση της πολιτισμικής ταυτότητας του λαού.

3.3 Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

Το 1990, η Ελλάδα υπέγραψε στη Ρώμη την συμφωνία των 11, για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας, υπογράφηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ και τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου του 1993. Με σκοπό την προετοιμασία για την Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση και εισαγωγή στοιχείων πολιτικής ένωσης (ιθαγένεια, κοινή πολιτική εξωτερικών και εσωτερικών υποθέσεων).

Η συμφωνία είχε δυο πυλώνες:

- Μια κοινότητα που έχει στόχο την οικονομική και νομισματική ένωση.
- Διακυβερνητική συνεργασία σε ορισμένους τομείς.

Στις 2 Οκτωβρίου του 1997 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, υπογράφηκε η συνθήκη του Άμστερνταμ και τέθηκε σε ισχύ 1η Μαΐου του 1999. Τον Ιούνιο του 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε πως η Ελλάδα είχε ικανοποιήσει τα κριτήρια της συνθήκης του Μάαστριχτ και επομένως, γινόταν δεκτή ως το δωδέκατο μέλος της ΟΝΕ. Μετά, στις 26 Φεβρουαρίου του 2001, υπογράφηκε η συνθήκη της Νίκαιας στην Γαλλία και τέθηκε σε ισχύ 1η Φεβρουαρίου του 2003 και τροποποίησε τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (ή Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και τη Συνθήκη της Ρώμης (ή Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής κοινότητας). Στη συνέχεια η συνθήκη της Λισαβόνας, γνωστή ως «Μεταρρυθμιστική συνθήκη», υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου του 2007 στη Λισαβόνα και τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009, τροποποίησε τις υπάρχουσες συνθήκες για την Ευρωπαϊκή Ένωση και για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και υποκατέστησε το εγκαταλειφθέν Ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Παρέχοντας στην Ευρωπαϊκή Ένωση σύγχρονα θεσμικά όργανα και πιο αποτελεσματικές μεθόδους εργασίας, με σκοπό να γίνει πιο δημοκρατική, πιο αποτελεσματική και πιο ικανή για να αντιμετωπίζει "ομόφωνα" τα παγκόσμια προβλήματα

Τα επίσημα μέλη της ΟΝΕ είναι οι είκοσι επτά χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όμως με την στενή έννοια, τα μέλη περιορίζονται στα δεκαεννέα κράτη που συμμετέχουν στο τρίτο στάδιο, δηλαδή οι χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ ως νόμισμα τους. Αυτές οι χώρες αποτελούν τη

ζώνη του ευρώ, η οποία είναι επίσης γνωστή ως Ευρωζώνη. Οι χώρες αυτές είναι:
η Γαλλία, η Αυστρία, το Βέλγιο, η Ελλάδα, η Γερμανία, η Εσθονία, η Ισπανία, η Ιταλία,
η Ιρλανδία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Κύπρος, η Ολλανδία, η Μάλτα, το Λουξεμβούργο,
η Φινλανδία, η Πορτογαλία, η Σλοβακία και η Σλοβενία (ecb.europa.eu).

Τα στάδια υλοποίησης της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, περιγράφονται στη
συνέχεια (ecb.europa.eu):

Πρώτο Στάδιο

Από την 1η Ιουλίου 1990, περιλαμβάνεται η υλοποίηση των παρακάτω στόχων:

- Πλήρης απελευθέρωση των συναλλαγών κεφαλαίου.
- Αυξημένη συνεργασία μεταξύ των κεντρικών τραπεζών.
- Ελεύθερη χρήση του ECU (Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα, πρόδρομος του ευρώ).
- Βελτίωση της οικονομικής σύγκλισης.

Δεύτερο Στάδιο

Από την 1η Ιανουαρίου 1994, σχεδιάζεται η υλοποίηση των παρακάτω στόχων:

- Ίδρυση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος (ENI), το οποίο αποτέλεσε ένα ενδιάμεσο βήμα προς την ίδρυση της ΕΚΤ.
- Απαγόρευση της χορήγησης δανείων από τις κεντρικές τράπεζες στον δημόσιο τομέα.
- Ενίσχυση της οικονομικής σύγκλισης.
- Ολοκλήρωση της διαδικασίας με σκοπό την ανεξαρτησία των εθνικών κεντρικών τραπεζών το αργότερο μέχρι την ημερομηνία ίδρυσης του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών.
- Προπαρασκευαστικές εργασίες για το Τρίτο Σχέδιο.

Τρίτο Στάδιο

Από την 1η Ιανουαρίου 1999, προγραμματίζεται η υλοποίηση των παρακάτω:

- Αμετάκλητος καθορισμός των συντελεστών μετατροπής.
- Εισαγωγή του ευρώ.
- Άσκηση της ενιαίας νομισματικής πολιτικής από το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών.
- Έναρξη ισχύος του ενδοκοινοτικού μηχανισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών (ΜΣΙ ΙΙ). Αποτελεί συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και των εθνικών

κεντρικών τραπεζών της Ε.Ε. εκτός ζώνης ευρώ για τη θέσπιση των λειτουργικών διαδικασιών του μηχανισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών στην οικονομική και νομισματική ένωση.

- Έναρξη ισχύος του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

Τα κριτήρια ένταξης στη ΟΝΕ:

1. Ο πληθωρισμός δεν μπορεί να υπερβαίνει περισσότερο από 1,5 εκατοστιαίες μονάδες τον μέσο όρο των τριών κρατών μελών με τα σταθερότερα επίπεδα τιμών (χαμηλότερο πληθωρισμό).
2. Το δημόσιο χρέος δεν μπορεί να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού το 3% του ΑΕΠ.
3. Το επιτόκιο των μακροπρόθεσμων κρατικών ομολόγων δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 2 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από το μέσο όρο των τριών κρατών μελών με τις σταθερότερες τιμές.
4. Η συμμετοχή της χώρας για τουλάχιστον δύο χρόνια χωρίς υποτίμηση στον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών II (ΜΣΙ 2). Το νόμισμα της χώρας μπορεί μόνο να αποκλίνει από το ευρώ σε συγκεκριμένο εύρος (συνήθως 15%). Σε περίπτωση σημαντικών αποκλίσεων, θα πρέπει να παρέμβει η Κεντρική Τράπεζα της χώρας.

Τα αποτελέσματα εισόδου της Ελλάδας στην ΟΝΕ είναι τα εξής:

- Η σημαντική μείωση του χρέους, του δημοσίου ελλείμματος και του πληθωρισμού.
- Η αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου, εξαιτίας της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών και πλέον παραγωγική μεθόδων παραγωγής.
- Η αύξηση της αγοραστικής δύναμης των ελληνικών νοικοκυριών και επιχειρήσεων, λόγω της απαλλαγής από την κερδοσκοπία των εν δυνάμει κερδοσκόπων.
- Η μεγάλη αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ), λόγω στήριξης των κοινοτικών πακέτων.
- Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων, προϊόντων, καθώς και του τουρισμού και της εμπορικής ναυτιλίας.
- Τα πολλά πλεονεκτήματα, που προκύπτουν λόγω ανάπτυξης της αγοράς.
- Η συμμετοχή σε μια μεγάλη αγορά κεφαλαίων και χρήματος (ελεύθερη μετακίνηση ανθρώπων, κεφαλαίων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών).

Από τη 1η Ιανουαρίου του 2002, η Ελλάδα είναι πλήρες μέλος της ΟΝΕ, υιοθετώντας το ευρώ. Πρόκειται για ένα μεγάλο άλμα του εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους και σε συνδυασμό με το τρίτο κοινοτικό πλαίσιο, η χώρα κατάφερε να δώσει μια σημαντική ώθηση στην οικονομία της. Η είσοδος της Ελλάδας στην ΟΝΕ, έδωσε την ευκαιρία στην οικονομία να λειτουργεί πλέον σε ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον, που εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις για μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη. Όμως, η συμμετοχή στο ευρώ απαιτούσε δημοσιονομική πειθαρχία, ορθολογική εισοδηματική πολιτική και συνεχή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Στόχοι που δεν κατάφερε η Ελλάδα να επιτύχει, με αποτέλεσμα την αύξηση του ελλείμματος και κατά συνέπεια σε αύξηση του χρέους.

Η απόφαση της εισδοχής της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, ήταν αποτέλεσμα μίας οικονομικής πολιτικής, μεταξύ του 1994- 1999, που προώθησε σταδιακά την ονομαστική σύγκλιση, παρά την αδυναμία αποτελεσματικής αντιμετώπισης των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομίας και την επικράτηση των μακροοικονομικών ανισοροπιών σε μη διατηρήσιμη βάση. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σ' αυτή την εξέλιξη ήταν:

- Η επίτευξη μεγάλης δημοσιονομικής προσαρμογής, μέσω μείωσης του ελλείμματος από 13,6% του ΑΕΠ, το 1993 σε 3,1%, το 1999 και την αύξηση του πρωτογενές πλεονάσματος από 2,7% του ΑΕΠ του 1994 σε 4,3% το 1999.
- Η ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας, λόγω αύξησης του ΑΕΠ με ρυθμό 2% το 1994 και 3,4% το 1999.
- Η μείωση του πληθωρισμού στο 6,8%, κατά μέσο ετήσιο όρο το 1994- 1999 και στο 2,1% το 1999, με παράλληλη σημαντική μείωση των επιτοκίων.
- Η επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης σε συνδυασμό με την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος και την μείωση των επιτοκίων δανεισμού του δημοσίου, οδήγησαν στην μείωση του χρέους (Πατρώνης 2018, σ. 150).

Την περίοδο 1994- 1999, στην Ελλάδα εφαρμόστηκαν σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές, κυρίως στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και αφορούσαν:

- ◆ Την ίδρυση της δευτερογενούς αγοράς ομολόγων.
- ◆ Την παύση της χρηματοδότησης του Ελληνικού Δημοσίου από την τράπεζα της Ελλάδος, από 1/1/1994, βάση του κανονισμού (ΕΚ) 3604/1993.
- ◆ Την ολοκλήρωση της απελευθέρωσης του τραπεζικού συστήματος και της καταναλωτικής πίστης.
- ◆ Την απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων.

(Πατρώνης 2018, σ. 151).

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη εξασφάλιζε στην Ελληνική οικονομία, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, τις δυνατότητες για μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη, ειδικότερα :

- Η πλήρης εξαφάνιση του συναλλαγματικού κίνδυνου και η αβεβαιότητα στις διασυνοριακές εμπορικές και χρηματοοικονομικές συναλλαγές.
- Η μείωση του πληθωρισμού στο 3,3%, την περίοδο 2001- 2007, από διψήφιο που ήταν το 1973 μέχρι 1994.
- Η διατήρηση των επιτοκίων του δημοσίου, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα.
- Η εύκολη πρόσβαση των επιχειρήσεων και των καταναλωτών σε χαμηλότοκα τραπεζικά δάνεια, εκείνη την εποχή (Πατρώνης 2018, σ. 152) .

Κατά την περίοδο 2000- 2007, σημειώθηκαν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης με ταυτόχρονη, διόγκωση των ελλειμμάτων και την παραγωγικότητα της οικονομίας καθηλωμένη σε χαμηλά επίπεδα. Το χρέος αυξήθηκε έως και το 2007 κατά 112,9 δις. ευρώ (Βασίλειος Σ. Πατρώνης 2018, σ. 163). Επισημαίνουμε ότι ο λόγος του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ, παρέμεινε στάσιμο (περίπου στα 100% του ΑΕΠ), παρά τις ευνοϊκές συνθήκες που επικράτησαν αυτή την περίοδο, όπως:

- Για πολλά χρόνια υπήρχαν έσοδα από αποκρατικοποιήσεις.
- Καταγράφονται πρωτογενή πλεονάσματα έως και το 2002.
- Τα επιτόκια δανεισμού του δημοσίου, ήταν ιδιαίτερα χαμηλά και μειώνονταν έως και το 2005 (μέσο επιτόκιο δανεισμού του δημοσίου, ήταν 3,2%).
- Η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ, ξεπερνούσε το 4% ετησίως κατά μέσο όρο και το ονομαστικό το 8% (Πατρώνης 2018, σ. 163) .

Συνοπτικά, με την συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ, πέτυχε την άρση των βραχυχρόνιων περιορισμών, ως προς τη χρηματοδότηση του μόνιμα ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του εξωτερικού δανεισμού του δημοσίου. Συνεπώς, οι καινούριες συνθήκες επέδρασαν θετικά στην οικονομική δραστηριότητα.

Η χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ, σε συνδυασμό με την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική της περιόδου 2007- 2009, οδήγησαν σε ακόμη μεγαλύτερη αύξηση των ελλειμμάτων και στη ραγδαία επιδείνωση των δημοσιονομικών της χώρας.

3.4 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.) και στην Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ε.Κ.Α.Ε.), θεωρείται το πρώτο σοβαρό βήμα στην προσπάθεια της αναδόμησης της οικονομίας. Η Ελλάδα, αφού εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γνώρισε θετικές μεταβολές. Τέτοιες είναι:

- Η μείωση του χρέους.
- Η αναβάθμιση το βιωτικό επίπεδο της Ελλάδας, λόγω εκσυγχρονισμού, νέων τεχνολογιών καθώς και των παραγωγικών μεθόδων παραγωγής.
- Οι ελληνικές επιχειρήσεις απέκτησαν μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα.
- Η μεγάλη αύξηση του Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ)
- Η Ελλάδα πλέον συμμετέχει σε μια μεγάλη αγορά κεφαλαίων και χρήματος.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία τρίτου κεφαλαίου:

1. Βασίλης Σ. Πατρώνης, 2018. Εισαγωγή στην Ελληνική Οικονομία (Από τη Μεταπολεμική Ανάπτυξη στην κρίση Χρέους και στα Μνημόνια), Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα.
2. ecb.europa.eu
3. Europa.eu.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Τα αίτια της παγκόσμιας κρίσης του 2008, επικεντρώνονται στην αγορά κατοικιών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στην αδυναμία πολλών δανειστών να αποπληρώσουν τα δάνειά τους. Καθώς και η κατάρρευση της αμερικανικής επενδυτικής τράπεζας Lehman Brother's το 2008, αποτέλεσε την αρχή της οικονομικής κρίσης, που θεωρήθηκε η χειρότερη των τελευταίων δεκαετιών και έμελλε να μετατραπεί σε κρίση παγκόσμιου επιπέδου και φυσικά, επέφερε μέγιστες αρνητικές επιπτώσεις στο ελληνικό κράτος.

Επίσης, σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε στα αίτια και τα στάδια της Αμερικανικής κρίσης και στη συνέχεια πως μεταφέρθηκε στην Ευρωζώνη. Αφού αποδέχτηκε ύστερα ότι η Ευρωζώνη δεν ήταν έτοιμη για μια τέτοια κρίση αυτού του μεγέθους. Τέλος, θα αναφέρουμε τα αίτια της κρίσης στην ζώνη του ευρώ και η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), που θα προσφέρει λύσεις στο πρόβλημα.

4.2 Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΣΤΙΣ ΗΠΑ

Τα αίτια της κρίσης του 2008, επικεντρώνονται στην αγορά κατοικιών στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην αδυναμία πολλών δανειστών να αποπληρώσουν τα δάνειά τους. Η αρχή της κρίσης θα μπορούσε να θεωρηθεί η λεγόμενη «απορρύθμιση» (η αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο ώστε οι κανόνες και οι ρυθμίσεις που αφορούν τη λειτουργία των τραπεζών και των κτηματικών εταιρειών είτε να καταργηθούν είτε να γίνουν πιο ελαστικοί) του χρηματοπιστωτικού συστήματος που άρχισε τη δεκαετία του 1980 στη Μεγάλη Βρετανία και συνεχίστηκε και στη δεκαετία του 1990, με τους περιορισμούς να γίνονται ολοένα ελαστικότεροι, επιτρέποντας στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να λειτουργούν με μεγαλύτερη ελευθερία, ενώ ο νόμος του Gramm- Leach- Bliley του 1999 (γνωστός και ως ο νόμος του εκσυγχρονισμού των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών του 1999) κατήργησε τις διαφορές μεταξύ εμπορικών και κτηματικών τραπεζών, ασφαλιστικών και χρηματιστηριακών εταιρειών.

Έτσι, ο δανεισμός έγινε ευκολότερος για τους δανειστές, ενώ, η αισιοδοξία που υπήρχε στο οικονομικό κλίμα στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ενθάρρυνε τις τράπεζες να αποδειχτούν μεγαλύτερους κινδύνους, δανείζοντας σε πιστωτές με επισφαλή χαρακτηριστικά. Αυτά τα άτομα που παρουσιάζουν μεγάλο κίνδυνο ως πιστωτές συνθέτουν τη λεγόμενη δευτερεύουσα αγορά δανείων και αποτέλεσαν ευκαιρία για τις τράπεζες να δανείσουν με μεγαλύτερα επιτόκια, αλλά με πολύ ελκυστικούς όρους για τα πρώτα χρόνια αποπληρωμής. Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, οι τράπεζες στις ΗΠΑ αύξησαν με γρήγορους ρυθμούς την παροχή δανείων στη δευτερεύουσα αγορά ακινήτων και ως συνέπεια, οι ευκολίες δανεισμού στην αγορά κατοικιών οδήγησαν στην αύξηση της ζήτησης και της τιμής τους. Το καλοκαίρι του 2006 το επιτόκιο της Κεντρικής Τράπεζας των Ηνωμένων πολιτειών είχε ανέλθει στο 5,25% από 1% που ήταν τον Ιούνιο του 2004 (Μελέτες Studies 17/ Δεκέμβριος 2011, Γιάνης Βαρουφάκης, Τάσος Πατάκος, Λευτέρης Τσερκέζης, Χρήστος Κουτσοπέτρος, σ. 16) . Αυτή η

αύξηση του επιτοκίου δυσκόλευε τους δανειστές και έκανε αδύνατη την πληρωμή των δόσεων των επισφαλών στεγαστικών δανείων, όπως και των ομολόγων που ήταν καλυμμένα με τα δάνεια αυτά. Οι κατασχέσεις που έγιναν δεν ήταν αρκετές για να εξυπηρετηθούν τα δάνεια, αφού η τιμή των ακινήτων είχε ήδη μειωθεί κατά μεγάλο ποσοστό, καθώς η ζήτηση ήταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Η κατάρρευση της αμερικανικής επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers το 2008, σήμανε την αρχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Στην αρχή, οι περισσότεροι ειδικοί και πολιτικοί την είχαν υποτιμήσει πιστεύοντας ότι θα περιοριζόταν στην αγορά των ακινήτων των ΗΠΑ. Το Σεπτέμβριο του 2008, καθώς κατέρρευε η Lehman Brothers, η ΗΠΑ και η Ευρώπη συμφώνησαν ότι η κρίση ήταν διαχειρίσιμη. Τελικά, η παγκόσμια οικονομία αντιμετώπισε την χειρότερη οικονομική κρίση των τελευταίων δεκαετιών, μετά το μεγάλο κραχ του 1929 στις ΗΠΑ.

Τα αίτια της κρίσης:

1. Αλόγιστη χρήση τιτλοποίησης στεγαστικών δανείων (securitization).

Παραδοσιακή Στεγαστική τράπεζα.

Πίνακας 4.1

Υποχρεώσεις προς Ίδια Κεφάλαια: 9 προς 1

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ	ΠΑΘΗΤΙΚΟ
Στεγαστικά Δάνεια: 100 <hr/> 100	Υποχρεώσεις: 90 Ίδια Κεφάλαια: 10 <hr/> 100
	Υποχρεώσεις προς Ιδ. Κεφ.: 9 προς 1

Πηγή: Τραυλός 20/11/2008

Ο πίνακα 4.1, δείχνει το κίνητρο για την σωστή αξιολόγηση του πιστοληπτικού κινδύνου, αφού αδυναμία αποπληρωμής του δανείου θα «έτρωγε» τα ίδια κεφάλαια, οδηγώντας σε χρεοκοπία.

2. Υπερβολική χρήση Δανειακών Κεφαλαίων (leverage).

Ο δείκτης δανειακών προς Ίδια Κεφάλαια, από 9 : 1 σε τραπεζικά ιδρύματα έφθασε σε 19 : 1, ακόμη και 3 : 1 σε ενδιάμεσα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, εκθέτοντας τα τελευταία σε υπερβολικό χρηματικό κίνδυνο (Financial Leverage Risk) (Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική

κρίση: αίτια και επιπτώσεις, Νικόλαος Γ. Τραυλός 20/11/2008).

3. Πλημμελής διαβάθμιση πιστοληπτικού κινδύνου (Bond Rating).

Οι επενδυτικές τράπεζες που εξέδωσαν τα εταιρικά ομόλογα, πίεζαν συνέχεια τις εταιρίες Διαβάθμισης (Bond Rating Agencies), να βαθμολογούν πολύ υψηλά (AAA, AA, κλπ.), τα ομόλογα που είχαν ως αντίκρισμα τα τιτλοποιημένα δάνεια μειωμένης εξασφάλισης.

4. Κανονιστικό Πλαίσιο.

α) Αυτορύθμιση Επενδυτικών Τραπεζών (κατάργηση του νόμου Glass Steagall, το 1999).

β) Μετακίνηση σχετικών δραστηριοτήτων εκτός ισολογισμού.

γ) Η διάσωση του long- Term capital management (LTC) το 1998, δημιούργησε προσδοκίες, ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν θα αφήνει πιστωτικά ιδρύματα να καταρρεύσουν.

5. Αμοιβές στελεχών στον χρηματοπιστωτικό τομέα (Bonus).

6. Το μεγάλο έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών στις ΗΠΑ.

7. Το 2006, τα "Golden Boys" της Wall Street πήραν 23,9 δις. \$ υπό μορφή ετήσιας επιβράβευσης (Bonus) (Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική κρίση: αίτια και επιπτώσεις, Τραυλός 20/11/2008).

8. Λόγω παγκόσμιας ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού κλάδου του 2007, ήταν δύσκολη η πρόβλεψη για τους επερχόμενους κινδύνους.

9. Η ανοδική πορεία των τιμών των ακινήτων.

10. Η κερδοσκοπική νοοτροπία που είχε αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια στον χρηματοπιστωτικό τομέα, είχε την λογική των βραχυπρόθεσμων εσόδων χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η μακροχρόνια επίδοση και το ρίσκο.

11. Η αδυναμία και οι ατέλειες του κρατικού ελεγκτικού μηχανισμού.

12. Οι ριψοκίνδυνες επενδύσεις, χωρίς να έχει γίνει πραγματική αποτίμηση του κινδύνου που εμπεριείχαν.

Τα κυριότερα στάδια της οικονομικής κρίσης του 2008 είναι τα εξής:

Πρώτο στάδιο: Το όνειρο για ιδιοκτησία.

Οι Αμερικάνοι εκμεταλλεζόμενοι την ευκαιρία των υπερβολικών χαμηλών επιτοκίων, παίρνουν στεγαστικά δάνεια, τα οποία αργότερα δεν μπορούν να αποπληρώσουν. Η αγορά των ακινήτων

στις ΗΠΑ ανέρχεται σε 12 τρις. \$. Το καλοκαίρι του 2006. Ξεκινάει η κρίση με την εμφάνιση της φούσκας ακινήτων, που είχε ως αποτέλεσμα τις χρεοκοπίες στεγαστικών δανείων κυμαινόμενου επιτοκίου (ARM) και μεταφέρθηκε στην αγορά των στεγαστικών δανείων μειωμένης εξασφάλισης "subprime" "mortgage debt".

Δεύτερο στάδιο: Οι πρώτες πτωχεύσεις.

Το 2007, αρκετοί ιδιοκτήτες αδυνατούν να εξυπηρετήσουν τα στεγαστικά τους, περίπου 1.3 εκατ. ακίνητα σε διαδικασία πλειστηριασμού, με αύξηση κατά 79% σε σχέση με το 2006

Τρίτο στάδιο: Η κατάρρευση της Lehman Brothers.

Την περίοδο Αύγουστος- Νοέμβριος 2008, χάθηκαν 936,439 οικίες από τους ιδιοκτήτες τους. Η κρίση της αγοράς ακινήτων μετεξελίσσεται σε τραπεζική κρίση. Από 01/01/2008 μέχρι 15/11/2008, οι μετοχές εισηγμένων εταιριών στα χρηματιστήρια των ΗΠΑ είχαν μειωθεί από 20 τρις \$ σε 12 τρις \$ (40%). Η επενδυτική τράπεζα Bear Stearns διασώζεται με την εξαγορά της από την J.P. Morgan, αναγκάζοντας και τις αμερικανικές αρχές να στηρίξουν με δισεκατομμύρια δολάρια τις εξειδικευμένες τράπεζες για στεγαστικά Fannie Mae και Freddie Mac. Όμως, όταν η επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers πτωχεύει, το αμερικανικό κράτος δεν παρεμβαίνει, όπως έκανε στην περίπτωση του ασφαλιστικού κολοσσού AIG (Τραυλός .

Τέταρτο στάδιο: Η αρχή της καταστροφής.

Η κατάρρευση της Lehman Brothers διαλύει τις ελπίδες για περιορισμένη κρίση, με αποτέλεσμα το κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ των τραπεζών να κλονιστεί. Οι πρωθυπουργοί και αρχηγοί των κρατών της ομάδας G20 συναντώνται με σκοπό την έγκριση σχεδίου για ρύθμιση των αγορών που βρίσκονται πλέον εκτός ελέγχου, για την αποτροπή κατάρρευσης της παγκόσμιας οικονομίας (Τραυλός 20/11/2008).

Πέμπτο στάδιο: Η αρχή της ύφεσης του 2009.

Οι τράπεζες χορηγούν πλέον δάνεια με πολύ δυσκολία, με αποτέλεσμα, η οικονομική κρίση να εντείνεται ακόμα πιο πολύ. Οι ισχυρότερες οικονομίες του κόσμου πλήττονται, τα κράτη εφαρμόζουν προγράμματα στήριξης της ανάπτυξης και οι κεντρικές τράπεζες ρίχνουν χρήμα στην αγορά.

Έκτο στάδιο: Η Ελλάδα ζητά βοήθεια.

Οι επιπτώσεις της ύφεσης στην Ελλάδα ήταν:

- Η μείωση των φορολογικών εσόδων.
- Η εκτόξευση της ανεργίας

- Η αύξηση κοινωνικών εισφορών και προγράμματα στήριξης τραπεζών.

Οι επενδυτές αρχίζουν να αμφισβητούν ότι η Ελλάδα είναι σε θέση να αποπληρώσει τα δάνειά της, αναγκάζοντας την χώρα να προσφέρει όλο και υψηλότερα επιτόκια για να δανείζεται. Γεγονός, που με τη σειρά του διογκώνει ακόμα περισσότερο το χρέος. Η μια μετά την άλλη χώρες όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία ζητούν οικονομική βοήθεια με αντάλλαγμα την επιβολή λιτότητας και την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων.

Έβδομο στάδιο: Η παρέμβαση της Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)

Τα προγράμματα στήριξης και τα χαμηλά επιτόκια δεν αρκούν για να καταπολεμηθεί η κρίση. Η παρέμβαση του προέδρου της ΕΚΤ Μάριο Ντράγκι, με την γνωστή φράση του, «whatever it takes» αποτελεί την αλλαγή του τρόπου διαχείρισης της ελληνικής κρίσης. Τον Ιούλιο του 2012, η ΕΚΤ ανακοινώνει ότι θα αγοράσει μαζικά δημόσια ομόλογα των χωρών της κρίσης και παράλληλα θα κρατήσει τα επιτόκια σε χαμηλά επίπεδα. Όμως, Οι επιπτώσεις της κρίσης είναι ακόμα εμφανείς.

Το 2009 για πρώτη φορά στη μεταπολεμική περίοδο, η παγκόσμια οικονομία κατέγραψε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης, καθώς οι περισσότερες προηγμένες χώρες μπήκαν σε βαθιά ύφεση και ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στις αναδυόμενες οικονομίες σημείωσε σημαντική επιβράδυνση. Όλες οι χώρες της Ευρωζώνης κατέγραψαν αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ, με την μεγαλύτερη ύφεση να καταγράφουν οι ανοικτές οικονομίες, οι οποίες επηρεάστηκαν περισσότερο από τη μεγάλη πτώση του εμπορίου.

4.3 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Με βάση τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993, που υπογράφηκε από τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όλα τα μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να περιορίσουν το δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος τους. Όμως λόγω αποτυχίας κάποιων μελών να ακολουθήσουν τους κανόνες, με σκοπό να μείνουν εντός ορίων των κριτηρίων της συνθήκης, στράφηκαν στην έκδοση ομολόγων, για να μειώσουν τα χρέη ή και τα ελλείμματά τους, αποφεύγοντας και αγνοώντας έτσι τις σωστές διεθνείς πρακτικές. Με αποτέλεσμα, τα κράτη- μέλη να αποκρύψουν το ύψος του πραγματικού ελλείμματος και το χρέος, μέσα από λογιστικές τεχνικές, που περιλάμβαναν συναλλαγές εκτός ισολογισμού, καθώς και την χρήση σύνθετων κατασκευών παράγωγων συναλλάγματος και χρέους. Στα τέλη του 2009, λόγω αύξησης του επιπέδου ιδιωτικού και του δημοσίου χρέους σε όλο το κόσμο και σε συνδυασμό με ένα κύμα υποβάθμισης του δημοσίου χρέους κάποιων ευρωπαϊκών κρατών από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, κυριάρχησε μεταξύ των επενδυτών φόβος πτώχευσης. Οι αιτίες της κρίσης σε κάθε χώρα είναι διαφορετικές και σε πολλές χώρες το ιδιωτικό χρέος που προέκυψε εξαιτίας της φούσκας των ακινήτων, μεταφέρθηκε στο δημόσιο ως αποτέλεσμα της διάσωσης των τραπεζών και των κυβερνητικών πρακτικών απέναντι στις οικονομίες που επιβαρύνθηκαν μετά το σπάσιμο της φούσκας. Στην Ελλάδα η κατάσταση ήταν διαφορετική, αφού το δημόσιο χρέος διογκώθηκε με δανεισμό, κατά μεγάλο μέρος, εξαιτίας των δεσμεύσεων για υψηλούς μισθούς και συντάξεις.

Η δομή της Ευρωζώνης ως νομισματική ένωση χωρίς δημοσιονομική συμμόρφωση, συνεισέφερε στην κρίση και περιόρισε την ικανότητα των Ευρωπαίων ηγετών να αντιδρούν αποτελεσματικά. Καθώς, και οι Ευρωπαϊκές τράπεζες κατέχουν σημαντικό μέρος του δημοσίου

χρέους, τόσο ώστε να δημιουργούνται μεγάλες ανησυχίες σχετικά με την φερεγγυότητα των τραπεζών και των κρατών. Η αφετηρία της οικονομικής κρίσης υπήρξε το 2009, με τις Ευρωπαϊκές χώρες να αδυνατούν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους (Ιρλανδία, Πορτογαλία και Ελλάδα). Ύστερα το δίλημμα ήταν: ευρωομόλογο ή μνημόνιο; Με την πρώτη άποψη να υποστηρίζεται από τον πρόεδρο του Eurogroup, Ζαν Κλοντ Γιουνκερ, επισημαίνοντας την αναγκαιότητα της έκδοσης του ευρωομολόγου, για την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κρίση χρέους. Όμως, η άλλη άποψη του γαλλογερμανικού άξονα, που υποστηρίζει το μνημόνιο και όχι το ευρωομόλογο, κατάφερε να επικρατήσει, ξεκινώντας μια καινούργια περίοδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, επιβάλλοντας αυξημένα φορολογικά μέτρα και αυστηρή λιτότητα (Μαριάς, 2011, σ. 529).

Τα πλεονεκτήματα των ευρωομολόγων είναι:

- Η ουσιαστική συμβολή στην διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και στην οριστική εξάλειψη του κινδύνου αποσύνθεσης της ζώνης του ευρώ.
- Η κοινή έκδοση χρέους έχει μια σημαντική συμβολή στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, αφού:
 - α) Θα μπορούσε να αποδυναμώσει αποφασιστικά τη σχέση μεταξύ τραπεζών και κράτος, έτσι ώστε να μην επηρεάζονται οι τράπεζες από την δημοσιονομική κατάσταση της χώρας.
 - β) Θα μπορούσε να συμμετέχει στη δημιουργία μιας αγοράς ευρωομολόγων, προς όφελος των οικονομιών που αντιμετωπίζουν προβλήματα, αλλά, μακροπρόθεσμα προς όφελος όλων των κρατών της Ευρωζώνης.
- Τα ευρωομόλογα προστατεύουν τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν δημοσιονομικές δυσκολίες από την κερδοσκοπία στις χρηματοπιστωτικές αγορές.
- Τα ευρωομόλογα χρησιμεύουν ως παράγοντες επίτευξης πολιτικού συμβιβασμού με στόχο την κατάργηση της προνομιακής μεταχείρισης των κρατικών ομολόγων βάσει του κανονιστικού πλαισίου για τις κεφαλαιακές απαιτήσεις των τραπεζών.
- Τα ευρωομόλογα (και ιδίως οι παραλλαγές τους εκείνες, η έκδοση των οποίων δεν θα συνεπαγόταν αμοιβαιοποίηση χρέους) ανακουφίζουν τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης που αντιμετωπίζουν προβλήματα χρέους, χωρίς την εφαρμογή μέτρων δημοσιονομικής λιτότητας και πειθαρχίας.

- Η δυνητική συμβολή της έκδοσης του ευρωομολόγου ως μέσω διευκόλυνσης της δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασφάλισης Καταθέσεων (ΕΣΑΚ) (Αθανασίου 2018, σ. 80,81)

Από τις αρχές του 2010, οι ανησυχίες εντάθηκαν, οδηγώντας τα Ευρωπαϊκά κράτη στην υιοθέτηση μιας σειράς μέτρων χρηματικής υποστήριξης, όπως:

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility- EFSF), συμφωνήθηκε από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 9 Μαΐου του 2010, με στόχο την διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη, μέσω παροχής οικονομικής βοήθειας προς τα κράτη της Ευρωζώνης που βρίσκονταν σε κατάσταση οικονομικής δυσκολίας.
- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stabilization Mechanism- EFSM). Είναι ένα πρόγραμμα χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης, που χρησιμοποιεί κεφάλαια από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, κατοχυρωμένο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χρησιμοποιώντας τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως εγγύηση.
- Το Ευρωπαϊκό Δημοσιονομικό Σύμφωνο (European Fiscal Compact- EFC). Είναι διακυβερνητική συνθήκη, που συμφωνήθηκε ως νέα αυστηρότερη έκδοση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης που υπογράφηκε στις 2/3/2012 από όλα τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτός από την Τσεχία και το Ηνωμένο Βασίλειο.
- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (European Stability Mechanism – ESM). είναι ένα μόνιμο πρόγραμμα χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τα 19 μέλη της Ευρωζώνης, το οποίο διαδέχτηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιανουάριο του 2013.

Πέρα από την εφαρμογή πολιτικών μέτρων και προγραμμάτων διάσωσης για την αντιμετώπιση της κρίσης στην Ευρωζώνη, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα παρεμβαίνει, μειώνοντας τα επιτόκια και παρέχοντας φθηνά δάνεια ύψους πάνω από ένα τρις ευρώ. Αυτό συνέβη για να διατηρηθεί η ροή του χρήματος ανάμεσα στις ευρωπαϊκές τράπεζες. Στις 6 Σεπτεμβρίου ανακοίνωσε την δωρεάν άνευ ορίων υποστήριξη για όλες τις χώρες της Ευρωζώνης που συμμετέχουν σε πρόγραμμα διάσωσης ή προληπτικό πρόγραμμα του EFSF/ ESM, μέσα από Οριστικές Χρηματικές Συναλλαγές (γνωστό ως "OMT") (ecb.europa.eu), που χαμηλώνουν την απόδοση των ομολόγων. Όμως η κρίση είχε μεγάλες οικονομικές και πολιτικές

επιπτώσεις στις χώρες που επηρεάστηκαν. Η ανεργία έφτασε στην Ελλάδα και την Ισπανία στο 27% (studies.aljazeera.net-12/8/2012) και οδήγησε στις αλλαγές στις πολιτικές δυνάμεις, πχ. στην Ελλάδα, την Ισπανία, Σλοβακία...κλπ.

Τον Ιούνιο του 2012, η ανεργία στην Ευρωζώνη ανέρχεται στα 11,3 % και στην Ευρωπαϊκή Ένωση στα 10,4%. Στο μεταξύ, οι άνεργοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης έφταναν τα 25 εκατ, από τα οποία 18 εκατ. ήταν στην Ευρωζώνη. Με αποτέλεσμα η ανάπτυξη στην Ευρωζώνη να περιοριστεί στο 0,6% (studies.aljazeera.net-12/8/2012). Η κρίσιμη κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στο τέλος του 2012 στην Ευρωζώνη, αναγκάζει τις χώρες που την αποτελούν, να ζητήσουν βοήθεια από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης αρχίζουν και βγαίνουν στην επιφάνεια, καθώς η μεσαία τάξη σιγά σιγά εξαφανίζεται και τα άτομα που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας αυξάνονται.

Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη είναι:

- Η διαφθορά στο τραπεζικό σύστημα και η αδυναμία ελέγχου του. Αποδείχθηκε ότι πολλές τράπεζες έχουν δώσει πλαστά στοιχεία για τα επιτόκια, χορηγούσαν τραπεζικά δάνεια χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το εισόδημά του δανειολήπτη ή την πραγματική αξία του ακινήτου και δεν πλήρωναν τους φόρους.
- Η αδυναμία των κυβερνήσεων να εφαρμόζουν τα προγράμματα λιτότητας για λόγους πολιτικούς και κοινωνικούς και η συνέχιση της πολιτικής δανεισμού.
- Η οικονομική κρίση της Αμερικής, που εισήχθηκε στην Ευρωζώνη εξαιτίας της εμπλοκής των επενδύσεων μεταξύ κυβερνήσεων, πιστωτικών ιδρυμάτων και ατόμων.
- Η αύξηση του δημοσίου χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ της χώρας.
- Η αύξηση των κόκκινων δανείων των ατόμων και των επιχειρήσεων και η μεταφορά τους στο κράτος, ως εγγυητής αυτών των δανείων.
- Το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο των χωρών της Νότιας Ευρώπης. Λόγω απώλειας μεριδίου στην αγορά υπέρ των χωρών του βορά, εξαιτίας της αδυναμίας ρύθμισης της αγοράς και της ανταγωνιστικότητας.
- Η απώλεια μεριδίου των ευρωπαϊκών χωρών στην παγκόσμια αγορά προς όφελος της Αμερικής εξαιτίας της χαμηλής τιμής του δολαρίου και υπέρ της Κίνας και της Ινδίας, λόγω ανταγωνιστικών τιμών.
- Η διαφυγή των κεφαλαίων στο εξωτερικό. Το πρώτο τρίμηνο του 2012, τα κεφάλαια που μεταφέρθηκαν εκτός Ισπανίας ήταν ύψους 163 δις. ευρώ (studies.aljazeera.net-

12/8/2012).

- Το πρόβλημα της διαφορετικής οικονομικής δομής των χωρών της Ευρωζώνης, λόγω έλλειψης ομοιότητας ή αρμονίας στο φορολογικό σύστημα, στην συνταξιοδότηση και στην ανάπτυξη.
- Η έλλειψη ευελιξίας στο νομισματικό σύστημα, καθώς οι χώρες δεν επιτρέπεται να εκδίδουν νέο χρήμα, για να διευκολύνουν τις συναλλαγές τους και αυτό ώθησε τις κυβερνήσεις στην αύξηση των φόρων προκειμένου να αποκτήσουν ρευστότητα, γεγονός που οδήγησε στην μείωση της ανταγωνιστικότητά τους.
- Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα Ευρωπαϊκά κράτη στις περισσότερες περιπτώσεις υπερβαίνει τον συντονισμό μεταξύ τους, εξαιτίας διαφωνιών μεταξύ των κέντρων λήψης των οικονομικών και πολιτικών αποφάσεων, λόγω μην ύπαρξης πραγματικής ενοποιημένης ευρωπαϊκής ταυτότητας.
- Η απροθυμία πιστωτικών ιδρυμάτων και ατόμων να αγοράσουν ομόλογα προβληματικών χωρών και τη φυγή των κεφαλαίων, η οποία οδήγησε στην επιδείνωση της κρίσης.
- Οι χώρες της Ευρωζώνης δεν είχαν εργαλεία αντιμετώπισης κρίσεων δημοσίου χρέους.

Στην ίδια δύσκολη κατάσταση που αντιμετώπισε η Ελλάδα, ευρέθησαν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, εδώ θα αναφέρουμε κάποια παραδείγματα Οικονομικά προβληματικών χωρών:

➤ **ΙΡΛΑΝΔΙΑ**

Το πρόβλημα της χώρας βρίσκεται στις κυβερνητικές εγγυήσεις που παρέχονται στις έξι ιρλανδικές τράπεζες για την κάλυψη των δανείων των ακινήτων. Οι τράπεζες είχαν χάσει 100 δις. ευρώ και ως αποτέλεσμα, αυτή η απώλεια μεταφέρθηκε στο κράτος ως εγγυητής αυτών των δανείων. Η ανεργία αυξήθηκε από 4% το 2006 σε 14% το 2011 και το έλλειμμα στο 32% του ΑΕΠ. Τον Ιούλιο του 2011, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ συμφώνησαν στην μείωση των επιτοκίων από 6% σε 3,5% και στον διπλασιασμό της περιόδου αποπληρωμής του χρέους φτάνοντας στα 15 χρόνια . Στην συνέχεια βαθμιαία άρχισε η Ιρλανδική οικονομία και έδειχνε σημαντικά σημεία οικονομικής ανάκαμψης.

➤ **Πορτογαλία**

Αρχές του 2010, η Πορτογαλία υπέβαλε αίτηση για δάνειο στην Ευρωπαϊκή ένωση και

στο ΔΝΤ και αυτό ήταν αποτέλεσμα των αυξημένων δημοσίων δαπανών που ήταν αναγκασμένη η κυβέρνηση να καλύπτει συνέχεια. Ελήφθησαν κάποια μέτρα λιτότητας και ως αντίκτυπο, η ανεργία αυξήθηκε φτάνοντας στο 14,8% και το έλλειμμα στο 4,5% του ΑΕ.

➤ **Κύπρος**

Η Κύπρος είναι μια μικρή χώρα, που εξασφαλίζει τα έσοδα της κυρίως από το τραπεζικό σύστημα και το εμπόριο. Παρ' όλα αυτά, επηρεάστηκε από την κρίση, αφού κατείχε ελληνικά ομόλογα αξίας περίπου 22 δις. ευρώ. Προκειμένου να διατηρήσει την καλή κατάσταση του τραπεζικού της συστήματος, αναγκάστηκε να ζητήσει 2,2 δις. ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ύστερα, η κυπριακή οικονομία άρχισε και ανέκαμπτε με ταχείς ρυθμούς.

➤ **Ιταλία**

Η Ιταλική οικονομία κατατάσσεται τρίτη μεταξύ των οικονομικών της Ευρωζώνης, ως εκ τούτου η κρίση της απειλεί σοβαρά το ευρώ. Το 2010, το έλλειμμα έφτασε στο 4,6% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος στο 120% του ΑΕΠ, δηλαδή περίπου 2,4 τρις ευρώ. Το επίπεδο ανάπτυξης παρέμεινε σταθερό για 10 χρόνια και κάτω από το ευρωπαϊκό μέσο όρο, πράγμα που ανάγκασε την κυβέρνηση να εξασφαλίσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση 124 δις ευρώ για να ξεπεράσει την κρίση (studies.aljazeera.net-12/8/2012).

Ευρωπαϊκές Χώρες Επηρεασμένες από την κρίση:

➤ **Βέλγιο**

Το 2010, το δημόσιο χρέος της χώρας έφτασε στο 100% του ΑΕΠ και το έλλειμμα στο 5% του ΑΕΠ. Το κράτος χρηματοδότησε το εξωτερικό χρέος από τα ασφαλιστικά ταμεία, πράγμα που δεν κλόιζε την καλή εικόνα της οικονομία στις χρηματοπιστωτικές αγορές, καθώς δεν κατέφυγε να ζητήσει εξωτερικά δάνεια. Η κυβέρνηση αντιμετώπισε την κατάσταση αυτή και αναγκάστηκε να αναλάβει μέτρα λιτότητας ύψους 11 δις. ευρώ, προκειμένου να μειώσει το έλλειμμα στο 2,8% του ΑΕΠ.

➤ **Γαλλία**

Βρίσκεται στην δεύτερη θέση μεταξύ των οικονομιών της Ευρωζώνης. Το 2011, το εξωτερικό δημόσιο χρέος έφτασε στο 83% του ΑΕΠ και το έλλειμμα στο 7% του ΑΕΠ. Για τον λόγο αυτό και η κυβέρνηση της Γαλλίας έλαβε με την σειρά της κάποια μέτρα λιτότητας, για να μπορέσει να περιορίσει αυτό το μεγάλο έλλειμμα και στη συνέχεια το χρέος.

➤ Γερμανία

Η Γερμανική οικονομία κατατάσσεται πρώτη μεταξύ των οικονομιών των χωρών της Ευρωζώνης. Είναι μια τεράστια και οργανωμένη οικονομία, και αυτό την βοήθησε να λάβει δάνεια με πολύ χαμηλά επιτόκια από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και να δανείσει εκ νέου τις χώρες της Ευρωζώνης, αποκομίζοντας τεράστια κέρδη. Τα δυο τρίτα της παραγωγής της πηγαίνουν στην Ευρώπη. Κατάφερε να απομονώσει την εσωτερική αγορά από τις εξωτερικές οικονομικές κρίσεις και τις επιπτώσεις τους. Το 2011, η ανεργία έφτασε σε υψηλά επίπεδα και για αυτό άρχισε και αντιμετώπισε και αυτή μια πρωτόγνωρη και δύσκολη κατάσταση. Η Γερμανική οικονομία είναι τεράστια, αλλά δεν μπορεί να αντέξει ολόκληρο το βάρος της Ευρωζώνης, καθώς παίζει τον κύριο ρόλο στην χρηματοδότηση και διάσωση των οικονομικά προβληματικών χωρών (studies.aljazeera.net-12/8/2012).

4.4 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έδειξε ότι υπάρχουν ευάλωτες οικονομίες στην Ευρωζώνη, που χρειάζονται αρκετές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να ανταποκριθούν στις βασικές απιστήσεις των θέσεων τους στην Ευρωζώνη. Η παρέμβαση της ΕΚΤ, τα προγράμματα στήριξης και τα χαμηλά επιτόκια που πρόσφερε, ήταν ανίκανα να αντιμετωπίσουν την τεράστια κρίση στην Ευρωζώνη. Το μεγάλο πρόβλημα στην ζώνη του ευρώ αποδεικνύεται από την γνωστή φράση του προέδρου της ΕΚΤ, «whatever it takes», που δείχνει την άμεση ανάγκη για μια λύση με οποιοδήποτε κόστος.

Το 2009, η παγκόσμια οικονομία κατέγραψε αρνητικές δείκτες ανάπτυξης, καθώς και στην Ευρωζώνη οι χώρες με ανοικτές οικονομίες είχαν γνωρίσει την ύφεση, λόγω της πτώσης του εμπορίου.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία τέταρτου κεφαλαίου:

1. Φοίβος Λ. Αθανασίου, 2018. Κρίση Δημοσίου Χρέους και Τραπεζικό Σύστημα στη Ζώνη του Ευρώ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ.
2. Νότης Μαριάς, 2011. Το Μνημόνιο της Χρεοκοπίας και ο Άλλος δρόμος «Πειραματόζωον η ΕΛΛΑΔΑ», Εκδόσεις Λιβάνι, Αθήνα.
3. Νικόλαος Γ. Τραυλός, 20/11/2008. Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική κρίση: αίτια και επιπτώσεις.
4. Γιάνης Βαρουφάκης, Τάσος Πατώκος, Λευτέρης Τσερκέζης, Χρήστος Κουτσοπέτρος, ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Μελέτες (studies)/ 17. Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. Πρατήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Δεκέμβριο 2011.
5. ecb.europa.eu
6. studies.aljazeera.net-12/8/2012

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΑΝΕΠΙΣΗΜΗ ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομική πολιτική που ακολούθησαν όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις διαχρονικά, στηριζόταν στο εξωτερικό δανεισμό, γεγονός που επιβάρυνε όλο και περισσότερο την οικονομία της Ελλάδας. Έως ότου, ήταν αδύνατον να δανειστεί με χαμηλά επιτόκια από τις διεθνείς αγορές. Έπειτα, η Ελλάδα αναγκάστηκε να αναζητήσει άλλες λύσεις στο πρόβλημα του ελλείμματος που δεν μπορούσε να καλύψει, ανακοινώνοντας κάποια δέσμη μέτρων, όμως, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία. Σε αυτό το σημείο ξεκίνησε η αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων χρηματοδότησης της οικονομίας. Η Ελλάδα ζήτησε την βοήθεια των Ευρωπαίων Συνεταίρων, αλλά δυστυχώς η αντιμετώπιση δεν ήταν η αναμενόμενη, με αποτέλεσμα να αναζητήσει βοήθεια και από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Ύστερα, ξεκινάει μια νέα δύσκολη εποχή στην ιστορία του Ελληνικού κράτους, με την υπογραφή τριών μνημονίων: το πρώτο μνημόνιο 2010, το δεύτερο μνημόνιο 2012 και το τρίτο μνημόνιο 2015. Με πρωτόγνωρα και δυσβάστακτα μέτρα που θα επιβαρύνουν τους Έλληνες πολίτες για πολλά χρόνια, ακόμη. Για τα τρία μνημόνια τέθηκαν κάποιοι όροι, μεταξύ άλλων:

- Η αδυναμία έκλυσης βοήθειας από άλλες χώρες εκτός των δανειστών της.

- Η συγκατάθεση των δανειστών ήταν απαραίτητος όρος για την μεταβίβαση των δικαιωμάτων που προκύπτουν από τις συμβάσεις.

Τα λανθασμένα οικονομικά και στατιστικά στοιχεία που έστειλε η ελληνική κυβέρνηση στη «Eurostat», είχαν αποτέλεσμα την έλλειψη της εμπιστοσύνη από την πλευρά των Ευρωπαίων Συνεταίρων. Ύστερα, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης επέβαλαν στην ελληνική πλευρά την υποχρέωση της μόνιμης εγκατάστασης μιας επιτροπής για επιτήρηση και έλεγχο της οικονομίας της.

Τέλος, είναι χρήσιμο να αναφέρουμε ότι το πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας διαχρονικά, οφείλεται στην υπερβολική χρήση Δανειακών Κεφαλαίων, στο υψηλό χρέος και σε άλλους λόγους που θα αναφέρουμε αναλυτικά σε αυτό το κεφάλαιο.

5.2 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική οικονομική κρίση ή αλλιώς ελληνική κρίση χρέους, ξεκίνησε από αδυναμία του Ελληνικού δημοσίου να δανειστεί με χαμηλά επιτόκια από τις διεθνείς αγορές και ως συνέπεια να μην μπορεί να αποπληρώσει το χρέος του. Η κρίση είχε ιδιαίτερα κοινωνικές επιπτώσεις, με την ανεργία, τις τιμές και τη φτώχεια να αυξάνονται, ενώ μειώθηκαν το βιωτικό επίπεδο και τα εισοδήματα των πολιτών.

Παρά τη διαφοροποίηση των πηγών χρηματοδότησης και δανεισμού, το χρέος παρέμενε αδύναμο να εξυπηρετήσει τους σκοπούς για τους οποίους πάρθηκε κι αυτό για τους εξής λόγους:

- Την διαφθορά.
- Την γραφειοκρατία.
- Την σπατάλη στα αμυντικά συστήματα και στον εξοπλισμό.
- Τις απαρχαιωμένες υποδομές της χώρας.
- Το αναποτελεσματικό τραπεζικό σύστημα.
- Τις πελατειακές σχέσεις και την αδυναμία του κράτους να εφαρμόζει τους νόμους, φοβούμενο το πολιτικό κόστος.
- Την φοροδιαφυγή.
- Οι χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις και οι επιβαρύνσεις του ελληνικού χρέους, που

θεωρούνται ως ένας από τους σκληρότερους και υψηλότερους όρους επιτοκίου, επειδή πραγματοποιήθηκαν υπό πιεστικές οικονομικές και πολιτικές συνθήκες.

- Την απώλεια μεριδίου της αγοράς στην εγχώρια και την ευρωπαϊκή αγορά, μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω της χαμηλής ανταγωνιστικότητας των ελληνικών βιομηχανιών σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές βιομηχανίες.
- Τον χαμηλό τουρισμό, λόγω της έλλειψης εκσυγχρονισμού των τουριστικών δομών σε σύγκριση με άλλα ανταγωνιστικά τουριστικά κέντρα, όπως ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, της Τυνησίας, της Αιγύπτου και της Τουρκίας.
- Την αύξηση του αριθμού συνταξιούχων σε σχέση με τους εργαζομένους και είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές κοινότητες.
- Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι ασυμβίβαστο με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, καθώς είναι πιο κοντά στην θεωρητική εκπαίδευση παρά την πρακτική.
- Την επιστροφή μεγάλου αριθμού Ελλήνων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και οι πρόσθετες οικονομικές επιβαρύνσεις στους κρατικούς θεσμούς και στα ασφαλιστικά ταμεία της χώρας.

Με βάση ό,τι έχει αναφερθεί, την συνέχιση της πολιτικής δανεισμού με την πάροδο του χρόνου ως φυσιολογική κατάσταση και η αδιαφορία των Ελλήνων πολιτικών να βρουν μια ριζική λύση στο πρόβλημα, τα έξοδα του κράτους κάθε χρόνο υπερβαίνουν κατά πολύ τα έσοδα και έχουν ως συνέπεια τα συνεχόμενα ελλείμματα. Η κατάσταση βαίνει συνεχώς επιδεινούμενη.

Το 2004, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, βρέθηκε σε μια διεθνή ευνοϊκή συγκυρία, καθώς οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, ήταν ανοδικοί αλλά και μεταξύ των υψηλότερων διεθνώς και αυτό συνέβη λόγω δημοσίων επενδύσεων σε έργα υποδομής. Οι πολιτικές που πρότεινε και ανέλαβε η νέα κυβέρνηση, ήταν βασισμένες σε νεοφιλελεύθερες αρχές υπέρ της οργάνωσης ενός λιτού κράτους και της ομαλής λειτουργίας των αγορών. Ωστόσο η κυβέρνηση δεν έλαβε αξιόλογα μέτρα υλοποίησης προς μια τέτοια κατεύθυνση, με αποτέλεσμα τα προβλήματα της χώρας να επιδεινωθούν.

Το πρώτο εξάμηνο του 2008, η Ελλάδα κατέγραψε ανάπτυξη ύψους 3,5%, η οποία ήταν μεγαλύτερη συγκριτικά με εκείνη της Ευρωζώνης που ανερχόταν στο 1,8% (IMF, 2012). Όμως, από τον Σεπτέμβριο του 2008 η ανεργία έχει ανοδική πορεία, το ΑΕΠ αρχίζει να μειώνεται και οι τράπεζες αρχίζουν και εμφανίζουν προβλήματα, στις 18 Νοεμβρίου 2008 το κράτος κεφαλαιοποιεί τις τράπεζες με 28 δις ευρώ. Ο πρώην πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης σε

συζήτηση στη Βουλή για τον προϋπολογισμό του 2009 προειδοποίησε ότι σε περίπτωση δυσκολιών δανεισμού του κράτους, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, θεωρώντας ότι έχει εξαπατηθεί από την ελληνική κυβέρνηση, θα υποδείξει στην Ελλάδα να προσφύγει στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για δανεισμό. Κατά την διάρκεια της κυβέρνησης του πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή, μεταξύ του 2004-2009, οι δημόσιες δαπάνες εκτοξεύτηκαν στα ύψη και αντίστοιχα το έλλειμμα αυξήθηκε, με συνέπεια το χρέος της Ελλάδας να υπερδιογκωθεί. Τον Ιανουαρίου του 2009 ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας από Α σε Α- αυξάνοντας το κόστος δανεισμού της χώρας. Μεταξύ των αμφιλεγόμενων μέτρων που λήφθηκαν ήταν η αναθεώρηση των εθνικολογιστικών προτύπων για την επανεκτίμηση του δημοσίου χρέους αρχικά και στην συνέχεια του ίδιου του ΑΕΠ κατά 25,7%, αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση αποδέχτηκε αύξηση μόνο κατά 9,6% (Τσουλφίδης, 2015, σ. 374).

Ειδικότερα, η αναθεώρηση του δημοσίου χρέους (απογραφή), αφορούσε κυρίως την αναδρομική αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων, προκειμένου να ελαφρύνουν τα προβλεπόμενα νέα ελλείμματα των επόμενων ετών. Οι εγγραφές αυτές αφορούσαν παραγγελίες και δαπάνες για πολεμικό υλικό που θα λαμβάνονταν μελλοντικά και η εγγραφή τους στον προϋπολογισμό θα γινόταν στο μέλλον. Άλλωστε, γίνεται ξεκάθαρο το μέγεθος του προβλήματος, άμα συγκρίνουμε το συνολικό δημόσιο χρέος του 2009, που ανήλθε στα 273,4 δις. ευρώ με το ΑΕΠ της χώρας να ανέρχονται στα 237 δις. ευρώ (Μαριάς, 2011, σ. 225). Ο κανόνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεσμεύει τα κράτη- μέλη να αποστέλλουν στατιστικά, οικονομικά στοιχεία και να τηρούν ένα πλαίσιο φορολογικής πολιτικής και πολιτικές επενδύσεων με στόχο την οικονομική πολιτική ενοποίηση. Όμως, το 2009 τα λανθασμένα οικονομικά και στατιστικά στοιχεία, που έστειλε η ελληνική κυβέρνηση στην «Eurostat», οδήγησαν στην απώλεια της εμπιστοσύνης από την πλευρά των Ευρωπαίων, αφού είχε ξανασυμβεί αυτό στο παρελθόν, με αποτέλεσμα να κατηγορούν την Ελλάδα με:

1. Την αλλοίωση φορολογικών στοιχείων.
2. Τη σπατάλη και την κατάχρηση των ευρωπαϊκών κονδυλίων.
3. Τη διόγκωση του προϋπολογισμού του στρατού.
4. Την υποβολή ανακριβών στοιχείων του ελλείμματος.
5. Την υποβολή ανακριβών στοιχείων για τα επιτόκια των ομολόγων.
6. Την παρουσίαση των ευρωπαϊκών κονδυλίων ως κρατικό εισόδημα.
7. Την παρουσίαση ανακριβών στοιχείων για τις υπηρεσίες που προσφέρει.

Στην συνέχεια, η κυβέρνηση Καραμανλή, υπό την οικονομική και κοινωνική πίεση,

αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτηση της και την εξουσία παρέλαβε η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, η οποία δεν γνώριζε το συνολικό δημόσιο χρέος με ακρίβεια. Έτσι, προχώρησε στην ανασυγκρότηση μιας ανεξάρτητης επιτροπής υπολογισμού του δημοσίου χρέους. Όμως, η απώλεια αξιοπιστίας της ελληνικής οικονομίας συνεχίστηκε, αφού μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ στις 4 Οκτωβρίου του 2009 και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Γιώργο Παπανδρέου, ο τότε υπουργός οικονομίας Γιώργος ανακοίνωσε στις 20 Οκτωβρίου του 2009 στο ECOFIN ότι το έλλειμμα για το 2009, θα φτάσει στο 12,7% του ΑΕΠ, από 6% που υπολόγιζε η προηγούμενη κυβέρνηση της (ΝΔ) (Μαριάς, 2011, σ. 211). Πράγμα που εξόργισε τους εταίρους της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, αφού αποδείχτηκε η δημιουργική λογιστική που εφάρμοζε επί χρόνια η Αθήνα, όπως και οι υπόλοιποι εταίροι βέβαια, αλλοιώνοντας τα σχετικά στοιχεία του ελλείμματος.

Την 1η Απριλίου 2010 ανακοινώθηκε ότι τελικά το έλλειμμα της χώρας διαμορφώθηκε στο 13,6% του ΑΕΠ του 2009 (Μαριάς 2011, σ. 215). Τον Οκτώβριο του 2010, μετά από σχεδόν ένα έτος εντατικού ελέγχου όλων των στοιχείων από τη EUROSTAT και την ανεξάρτητη Ελληνική Στατιστική Αρχή, έγινε πάλι νέα αναθεώρηση στο απίστευτο ποσοστό του 15,4% του ΑΕΠ (Πατρώνης 2018, σ. 559). Το Eurogroup δια του προέδρου του Ζαν Κλοντ Γιουνκερ, διεμήνυσε στην Αθήνα στις 19 Οκτωβρίου 2009, ότι το παιχνίδι τελείωσε «The game is over». Έκτοτε, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης επέβαλαν στην ελληνική πλευρά την υποχρέωση της μόνιμης εγκατάστασης μιας επιτροπής για επιτήρηση και έλεγχο της οικονομίας της, η οποία ξεκίνησε επίσημα με την απόφαση του Συμβουλίου Υπουργών Οικονομικών της Ε.Ε. στις 2 Δεκεμβρίου του 2010. Σύμφωνα με το άρθρο 126, παρ. 11, ΣΛΕΕ (Συνθήκη για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης), το Συμβούλιο (ECOFIN), έχει το δικαίωμα να επιβάλει συγκεκριμένες κυρώσεις στην Ελλάδα, στην περίπτωση που δεν τηρηθούν οι αποφάσεις του, που το εν λόγω όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει κρίνει αναγκαία. Τα μέτρα για την μείωση του ελλείμματος, ειδικότερα μπορεί να συνοψιστούν στα παρακάτω σημεία (Μαριάς 2011, σ. 229):

- Να καλέσει την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να αναθεωρήσει τη δανειακή πολιτική της, έναντι της Ελλάδας.
- Να απαιτήσει από την Ελλάδα να καταθέσει άτοκα στην Ευρωπαϊκή Ένωση ένα συγκεκριμένο ποσό
- Να επιβάλει στην Ελλάδα να πληρώσει πρόστιμο λογικού ύψους.

Δυο μέρες μετά, ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από Α σε Α-. Παρόλα αυτά η κυβέρνηση απέφυγε να προχωρήσει άμεσα σε λήψη μέτρων δημοσιονομικής

εξυγίανσης, με σκοπό να καθυστερήσει τις αγορές. Στις 8 Δεκεμβρίου ο οίκος Fitch υποβάθμισε για δεύτερη φορά την ελληνική οικονομία στο επίπεδο BBB+ και με την σειρά του ο οίκος Standard and Poor's προχώρησε στις 16 Δεκεμβρίου σε υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας, κρίνοντας το πρόγραμμα της κυβέρνησης για τη δημοσιονομική εξυγίανση της χώρας ανεπαρκές. Ακολούθησε τρίτη υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας, στις 23 Δεκεμβρίου, αυτήν τη φορά από τον οίκο Moody's. Το spread του 10ετους ομολόγου έγραψε ρεκόρ 10ετίας, στις 28 Ιανουαρίου 2010 το spread των 10ετών ομολόγων έφτασε τις 405 μονάδες και στη συνέχεια εκτοξεύτηκε στις 1000, τον Απρίλιο του 2010 υποβιβάζοντας τα ελληνικά ομόλογα σε «σκουπίδια» (junks) (Μαριάς, 2011, σ. 211). Η προσπάθεια της κυβέρνησης να ανακτήσει την αξιοπιστία της χώρας στις διεθνείς αγορές και να πετύχει μείωση των επιτοκίων οδήγησε σε λήψη μέτρων μείωσης των δαπανών, τα οποία δεν κατάφεραν να ανατρέψουν το αρνητικό κλίμα, με συνέπεια, να μην μπορεί το ελληνικό κράτος να σταθεί αντάξιο στις υποχρεώσεις του. Τα ομόλογα που έληγαν στις αρχές του 2010, τα κατείχαν στα χέρια τους, οι εγχώριες τράπεζες, ασφαλιστικά ταμεία κλπ και κατά ένα μέρος φορείς και τράπεζες του εξωτερικού.

Μετά τις τέσσερις πτωχεύσεις του 1827, 1843, 1893 και 1932, δυστυχώς, η Ελλάδα έρχεται αντιμέτωπη με άλλη μια ανεπίσημη πτώχευση του 2010, που έχει αρκετές ομοιότητες με εκείνες των πτωχεύσεων του παρελθόντος.

Πίνακας 5.1

Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης (ως % του ΑΕΠ) ανά λειτουργία, Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση, 1995- 2009 (μέσος όρος)

	Ελλάδα	Ευρωπαϊκή Ένωση
Γενικές δημόσιες Υπηρεσίες	11,00%	7,10%
Άμυνα	2,90%	1,60%
Δημόσια Ασφάλεια	1,20%	1,70%
Οικονομικές Υπηρεσίες του Κράτους	5,25%	4,00%
Περιβάλλον	0,50%	0,70%
Υποδομές Κατοικίας	0,40%	1,00%
Υγεία	4,60%	6,40%
Πολιτισμός και Αναψυχή	0,40%	1,10%
Εκπαίδευση	3,40%	5,20%

Κοινωνική Προστασία	16,5	18,90%
---------------------	------	--------

Πηγή: Πρατήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων Δεκέμβριος 2011, σ. 22
Κρίση Δημόσιου Χρέους στην Ελλάδα, Αιτίες και Προοπτικές (Επιστημονικές Εκθέσεις/4)

Στο πίνακα 5.1, φαίνονται ξεκάθαρα οι αυξημένες Δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης (ως ποσοστό του ΑΕΠ) ανά λειτουργία στην Ελλάδα, κατά μέσο όρο σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση μεταξύ του έτους 1995-2009

Πίνακας 5.2

Εκατοστιαία διάρθρωση του χρέους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο, κεντρική κυβέρνηση Ελλάδα, 1999- 2010

	Βραχυπρόθεσμο (μέχρι 1 έτος)	Μεσοπρόθεσμο (1 έως 5 έτη)	Μακροπρόθεσμο (άνω των 5 ετών)
1999	17,90%	53,50%	28,60%
2000	11,40%	50,50%	38,10%
2001	12,10%	42,60%	45,30%
2002	14,00%	38,20%	47,80%
2003	10,50%	39,90%	49,60%
2004	12,10%	43,20%	44,70%
2005	8,50%	44,80%	46,70%
2006	10,30%	41,70%	48,00%
2007	11,30%	36,20%	52,50%
2008	14,50%	33,80%	51,70%

2009	10,20%	39,60%	50,20%
2010	11,90%	42,60%	45,50%

Πηγή: Πρατήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων Δεκέμβριος 2011, σ. 35
Κρίση Δημόσιου Χρέους στην Ελλάδα, Αιτίες και Προοπτικές (Επιστημονικές Εκθέσεις/4)

Ο πίνακα 5.2 δείχνει ότι η συμμετοχή του μακροπρόθεσμου χρέους εκτοξεύθηκε από 28,6% που ήταν το 1999 σε 52,5% το 2007, ενώ η συμμετοχή του βραχυπρόθεσμου μειώθηκε από 17,9% το 1999 σε 11,9% το 2010, καθώς, και του μεσοπρόθεσμου μειώθηκε από 53,50% το 1999 σε 42,60% το 2010.

Εδώ και σε αυτό το σημείο, μπορούμε να συμπεραίνουμε ότι το πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας διαχρονικά οφείλεται σε πολλούς λόγους, όπως:

- Το υψηλό χρέος.
- Τα υψηλά επιτόκια δανεισμού.
- Η υψηλή ανεργία.
- Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα.
- Οι αυξημένες δαπάνες για συντήρηση του πελατειακού κράτους.
- Η έλλειψη επενδύσεων.
- Η ακρίβεια.
- Η υπερβολική χρήση Δανειακών Κεφαλαίων.
- Η πλημμελής διαβάθμιση πιστοληπτικού κινδύνου.

5.3 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Στα τέλη του Ιανουαρίου του 2010, ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Παπανδρέου, βρισκόταν στο Νταβός της Ελβετίας για το ετήσιο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ. Στην διάρκειά του δέχτηκε έντονες πιέσεις από ξένους ηγέτες για άμεση λήψη μέτρων. Γι' αυτό, λίγο μετά την επιστροφή του από το Νταβός και κάτω από την πίεση της δύσκολης οικονομικής κατάστασης, η κυβέρνηση Παπανδρέου ανακοίνωσε στις 9 Φεβρουαρίου 2010, **τη πρώτη δέσμη μέτρων** (πρώτο πακέτο μέτρων) στο δημόσιο τομέα και είχε ως στόχο την άμεση εξοικονόμηση τουλάχιστον 800 εκατ. ευρώ και περιλάμβανε (Πατρώνης 2018, σ.563):

1. Το πάγωμα των μισθών όλων των δημοσίων υπαλλήλων.
2. Την περικοπή επιδομάτων κατά 10%.
3. Την περικοπή υπερωριών και οδοιπορικών.

4. Την κατάργηση της αποζημίωσης για τη συμμετοχή σε ομάδες και επιτροπές εργασίας. Ανακοίνωση, που προκάλεσε την οργή του κόσμου, με συνέπεια την πανελλαδική απεργία της ΑΔΕΔΥ στις 10 Φεβρουαρίου.

Στην συνέχεια, η κυβέρνηση προσπαθεί να σώσει την εικόνα της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές και να απομακρύνει το ενδεχόμενο της στάσης πληρωμών, στις 3 Μαρτίου του 2010 ανακοινώνει **την δεύτερη δέσμη μέτρων**, που ψηφίστηκε από την βουλή και στη συνέχεια δημοσιεύτηκε στις 15 Μαρτίου 2010, Ν. 3833/2010 και περιλάμβανε (Πατρώνης 2018, σ.565):

1. Την μείωση του βασικού μισθού κατά 7% στις αποδοχές των υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ.
2. Τη μείωση των δώρων Χριστουγέννων, Πάσχα και Αδείας κατά 30%.
3. Τη μείωση όλων των επιδομάτων του δημοσίου κατά 12%.
4. Την αύξηση του φόρου της βενζίνης κατά 15%.
5. Την επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων.
6. Την επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα τα ακίνητα.
7. Τη βελτίωση της απόδοσης του φορολογικού μηχανισμού.
8. Την αύξηση του φόρου εισοδήματος.
9. Την αύξηση του ΦΠΑ από 4,5% στο 5%, από 9% στο 10% και από 19% στο 21%.

Και ως αποτέλεσμα των παραπάνω μέτρων, ακολούθησε πανελλαδική απεργία και ογκωδέστατες διαδηλώσεις στις 5 και 11 Μαρτίου. Δυστυχώς, ούτε με αυτά τα μέτρα που πήρε η κυβέρνηση δεν κατάφερε να ανακόψει την συνεχιζόμενη πτωτική πορεία της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές. Οι χρηματαγορές είχαν αποκτήσει πλήρη γνώση του συνόλου των προβλημάτων που έπνιγαν την ελληνική οικονομία και ήθελαν να δουν μια προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης ανάλογη προς το έλλειμμα, καθώς και μια συνεκτική στρατηγική μεταρρυθμίσεων. Όμως, μέχρι τον Απρίλιο δεν είχε γίνει τίποτα τέτοιο και έτσι οι αγορές, παρέμειναν ερμητικά κλειστά για την Ελλάδα, αφήνοντας στην κυβέρνηση μόνο δύο επιλογές είτε άτακτη χρεοκοπία είτε αναζήτηση οικονομικής βοήθειας. Έτσι, η κυβέρνηση αντιλαμβανόμενη τις επιπτώσεις μιας άτακτης χρεοκοπίας, επέλεξε την αναζήτηση οικονομικής βοήθειας, αποστέλλοντας στα τέλη Απριλίου του 2010 μια επιστολή στην οποία ζήτησε την έναρξη της στήριξης που έχει προσφερθεί στην Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ (Πατρώνης 2018, σ. 571). Αυτή η στήριξη θα απαιτούσε την υπογραφή ενός

Μνημονίου Συνεννόησης (Μνημόνιο). Το οποίο επικυρώθηκε από την ελληνικό κοινοβούλιου στις 6 Μαΐου του 2010.

5.4 Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΛΥΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Ο πρωθυπουργός στις 23 Απριλίου του 2009, εξήγγειλε από το Καστελόριζο ότι θα προσφύγει στον μηχανισμό στήριξης, ζητώντας επισήμως από τους εταίρους, την ενεργοποίηση του μηχανισμού στήριξης, που σχεδιάστηκε στη Σύνοδο Κορυφής της 25 Μαρτίου του 2010. Με αποτέλεσμα, στις 27 Απριλίου 2010, η διαφορά επιτοκίου (spread) των διετών ομολόγων να φθάνει τις 1552 μονάδες και η διαφορά επιτοκίου των δεκαετών ομολόγων να φθάνει τις 755 μονάδες βάσης (Occasional Papers 61| June 2010. Το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα). Ύστερα, ο οίκος αξιολόγησης Standard and Poor's υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας στην κατηγορία BB+ από BBB+. Εκφράζοντας τις αμφιβολίες του, για την επιτυχή εφαρμογή των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων για την μείωση του χρέους (Πατρώνης 2018, σ. 572). Στις 2 Μαΐου 2010, υπογράφηκε χρηματοδοτική συμφωνία

μεταξύ Ελλάδας, Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ΕΚΤ και ΔΝΤ, για την εφαρμογή ενός πακέτο μέτρων οικονομικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής (Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής). Προέβλεπε την παροχή ενός δανείου ύψους 110 δις. ευρώ, το οποίο θα εκταμιευόταν σε μια τριετία και θα μοιραζόταν σε 80 δις ευρώ από τις χώρες της Ευρωζώνης και 30 δις. Ευρώ από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). (ec.europa.eu-occasional paper 61/June 2010). Η «Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης» (Loan Facility Agreement) υπογράφηκε μεταξύ της Ελλάδας και των υπόλοιπων δεκαπέντε χωρών της Ευρωζώνης (πλην της Γερμανίας) και της γερμανικής κρατικής τράπεζας Kreditanstalt für Wiederaufbau (kfw) και στις 9 Μαΐου, το εκτελεστικό συμβούλιο του ΔΝΤ, ενέκρινε την συμφωνία «Διακανονισμός Χρηματοδότησης Αμέσου Ετοιμότητας» (stand-by Agreement) (ec.europa.eu-occasional paper 61/June 2010). Το σύνολο αυτών των συμφωνιών, για συντομία ονομάζεται «Μνημόνιο». Ο στόχος ήταν να αποκατασταθεί η δημοσιονομική ισορροπία και η ανταγωνιστικότητα της χώρας και να προστατευθεί ο χρηματοπιστωτικός τομέας. Το πρόγραμμα καθορίζει ένα πακέτο «εμπροσθοβαρών» μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Μάλιστα προκειμένου, η Ελλάδα να έχει κίνητρο για να επιστρέψει στη χρηματοδότηση των αγορών το 2012, οι γερμανικές πίεσεις στους εταίρους μας στην Ευρωζώνη συνεχίστηκαν. Με αποτέλεσμα να αποφασιστεί ότι τα δάνεια που θα χορηγηθούν να μην έχουν προνομιακά επιτόκια. Έτσι, αποφασίστηκε ότι (Μαριάς 2011, σ. 235):

- Τα δάνεια με μεταβλητό επιτόκιο, να βασιστούν στο τρίμηνο Euribor.
- Τα δάνεια με σταθερό επιτόκιο να βασιστούν στα επιτόκια που αναλογούν σε αυτά του Euribor swap, για τις αντίστοιχες διάρκειες.

Επιπρόσθετα, στα εν λόγω επιτόκια, αποφασίστηκε να προστεθεί επιπλέον επιτόκιο 3% για δάνεια τριετούς διάρκειας ή επιτόκιο 4%, για δάνεια άνω των τριών ετών, επίσης, προστέθηκε και 0,5% ως εφάπαξ για υπηρεσίες και κάλυψη λειτουργικών δαπανών των δανειστών. Το ποσό αυτό στο σύνολο των 80 δις. ευρώ, ανέρχεται στα 400 εκατ. ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι αν το δάνειο υπερβαίνει την τριετή διάρκεια, το επιτόκιο διαμορφώνεται σύμφωνα με τα παραπάνω στο 6% περίπου (Μαριάς 2011, σ. 235).

Την σύμβαση συνόδευαν τρία συνημμένα μνημόνια (Νότης Μαριάς, 2011, σ. 330):

- Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (ΜΟΧΠ).
- Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης (ΤΜΣ).
- Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής πολιτικής

(ΣΠΟΠ).

Το τρίτο πακέτο μέτρων (Πρώτο Μνημόνιο) που ανακοινώθηκε από τον πρωθυπουργό, περιλάμβανε (ec.europa.eu - occasional paper 61/June 2010) (Πατρώνης 2018, σ.574):

1. Την αντικατάσταση του 13ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3000 ευρώ και πλήρη κατάργηση των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές.
2. Την περαιτέρω περικοπή επιδομάτων των δημοσίων υπαλλήλων κατά 8% και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα.
3. Την αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2010) και αντίστοιχα του χαμηλού από 5% σε 6,5 % (από 1η Ιανουαρίου 2010).
4. Την αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά κατά 10%.
5. Την αύξηση των αντικειμενικών αξιών στα ακίνητα.
6. Την πρόσθεση επιπλέον 10% στους φόρους των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
7. Την αύξηση του ορίου απολύσεων.
8. Την αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 ευρώ για συντάξεις ως 2500 ευρώ και για συνταξιούχους άνω των 60 ετών.
9. Την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στον δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια, με έναρξη το 2011.
10. Τη συγχώνευση ή κλείσιμο πολλών δημοσίων υπηρεσιών και επιχειρήσεων, με σκοπό την μείωση των δαπανών.
11. Τη μείωση των εξοπλιστικών δαπανών.
12. Την απελευθέρωση των αγορών μεταφορών και ενέργειας.
13. Την αύξηση στους φόρους πολυτέλειας.
14. Την επιβολή πράσινων οικολογικών τελών.
15. Την επιβολή νέων φόρων επί κερδών τεχνικών και τυχερών παιχνιδιών.
16. Την αναστολή χορήγησης της δεύτερης δόσης του επιδόματος αλληλεγγύης.
17. Την κατάργηση της 13ης και 14ης σύνταξης για συνταξιούχους κάτω των 60 ετών.

Επειδή το Μνημόνιο αποτελούσε και πλαίσιο θεσμικής αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας, στη βάση της συμφωνημένης επιδίωξης για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Στην κατεύθυνση αυτή, η ελληνικά κυβέρνηση δεσμεύτηκε για την υλοποίηση των ακόλουθων μεταρρυθμίσεων (Πατρώνης 2018, σ.576):

- Εισαγωγή συστήματος ηλεκτρονικών δημοπρασιών για όλες τις κρατικές συμβάσεις.
- Υιοθέτηση της Ατζέντας για την καλύτερη νομοθέτηση.
- Διευκόλυνση της χρήσης συμβάσεων προσωρινής και μερικής απασχόλησης.
- Στασιμότητα των κατώτατων μισθών για τρία χρόνια.
- Μείωση των υπερωριακών αμοιβών και των αποζημιώσεων σε περίπτωση απόλυσης.
- Αύξηση των ηλικιών της συνταξιοδότησης και ενοποίηση ασφαλιστικών ταμείων.
- Εφαρμογή του διπλογραφικού συστήματος στα νοσοκομεία.
- Ενίσχυση των γενόσημων φαρμάκων στην ελληνική αγορά.
- Ενίσχυσης της ανεξαρτησίας και των αρμοδιοτήτων της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας.
- Απλοποίηση του συστήματος αμοιβών των δημοσίων υπαλλήλων (ίδρυση της Ενιαίας Αρχής Πληρωμής).
- Εξυγίανση του σιδηροδρομικού τομέα.

Μετά την ανακοίνωση των μέτρων, ακολούθησε πανελλαδική απεργία και μεγάλη διαδήλωση στις 5 Μαΐου. Η μεγάλη διαδήλωση σκιάστηκε από το θάνατο τριών ανθρώπων (ανάμεσά τους μία έγκυος) από εμπρησμό στην τράπεζα Μαρφίν επί της Στάδιο.

Η Τρόικα, προκειμένου να διασφαλιστεί για το δάνειο των 110 δις. ευρώ, ζήτησε και πέτυχε συγκεκριμένες εγγυήσεις. Με την υπογραφή και εφαρμογή του Μνημονίου και την παραίτηση της Ελλάδας από την «ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας», για την διασφάλισή τους σε περίπτωση που ή αρνηθεί ή δεν μπορεί να εξοφλήσει το δάνειο (Μαριάς 2011, σ. 426).

Που σημαίνει:

- Οι διαφορές θα επιλύονται από τα ελληνικά δικαστήρια αλλά από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής ένωσης σε σχέση με τις απαιτήσεις των χωρών της Ευρωζώνη και από τα αγγλικά ή τα γερμανικά δικαστήρια σε σχέση με τις απαιτήσεις της γερμανικής κρατικής τράπεζας Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW).
- Σε περίπτωση έκδοσης δικαστικών αποφάσεων, θα μπορούν να εκτελεστούν

(κατασχέσεις, πλειστηριασμοί) σε βάρος της ιδιωτικής και δημόσιας περιουσίας του δημοσίου, δηλαδή ακόμα και σε βάρος της κατά τα λοιπά ακατάσχετη δημόσιας περιουσίας.

Αρκετοί υποστήριζαν ότι με την σύμβαση αυτή δεσμεύεται η Δημόσια ακίνητη περιουσία της Ελλάδας, δεδομένου ότι στο άρθρο 14 παράγραφος 5 αυτή παραιτείται «αμετάκλητα και άνευ όρων» από κάθε ασυλία που της παρέχει η εθνική της κυριαρχία. Από την ελληνική πλευρά, υπέγραψε ο Υπουργός Οικονομικών Γιώργος Παπακωνσταντίνου και ο Πρόεδρος της Τράπεζας της Ελλάδας Γεώργιος Προβόπουλος, χωρίς να κυρωθεί η σύμβαση από τη βουλή των Ελλήνων. Όμως, βάσει του νόμου 3847/ 2020 που δημοσιεύτηκε λίγες μέρες αργότερα στην εφημερίδα της κυβερνήσεως μετά την υπογραφή του πρώτο μνημονίου και ψηφίστηκε από την βουλή των Ελλήνων (ΦΕΚ 67 Α΄, 11/5/21010), δόθηκε η εξουσιοδότηση στον υπουργό οικονομικών, να υπογράψει για την Ελλάδα χωρίς κύρωση των συμβάσεων από την Ελληνική Βουλή. Έπειτα, σχηματίστηκε ομάδα εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), γνωστή ως «Τρόικα », η οποία αργότερα μετονομάστηκε σε Θεσμούς. Αποστολή της Τρόικας είναι η αξιολόγηση ανά τρίμηνο της προόδου του προγράμματος εφαρμογής των όρων του μνημονίου και στη συνέχεια αποφασίζει για την εκταμίευση της αντίστοιχης δόσης του δανείου.

Τα πρώτα σημάδια αδυναμίας εφαρμογής του πρώτου Μνημονίου φάνηκαν από την αρχή. Μια εβδομάδα μετά την κύρωση του Μνημονίου Συνεννόησης δόθηκε στην δημοσιότητα το σχέδιο νόμου που επεξεργάστηκε το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Οι αντιστοιχίες μεταξύ τους ήταν μεγάλες, αφού το ασφαλιστικό νομοσχέδιο δεν περιλάμβανε τις δεσμεύσεις του Μνημονίου για πλήρη σύνταξη στα 65, ή μετά από 40 έτη ασφάλισης, ούτε για το χρόνο μετάβασης από το ισχύον στο νέο σύστημα. Η αρχιτεκτονική του νέου ασφαλιστικού όπως φαίνεται στο αρχικό νομοσχέδιο είχε σοβαρά δομικά προβλήματα, κυρίως τα εξής (Ματσαγγάνης 2011, σ. 50):

- Αντί των τριών ταμείων που ανέφερε το Μνημόνιο, το νομοσχέδιο προέβλεπε ότι οι δημοσιογράφοι , οι υπάλληλοι της Τράπεζας της Ελλάδας, καθώς και οι γιατροί, δικηγόροι και μηχανικοί θα ασφαρίζονται σε χωριστούς φορείς.
- Η πρόβλεψη του νομοσχεδίου, ότι κάθε ασφαλισμένος θα μπορεί να λαμβάνει τη βασική σύνταξη όποτε αποφασίζει να συνταξιοδοτηθεί, πράγμα που αδικούσε τους ασφαλισμένους που συνταξιοδοτούνται στα 65 έναντι όσων επέλεξαν να συνταξιοδοτηθούν νωρίτερα, δηλαδή εισήγαγε κίνητρα πρόωρης αποχώρησης και άρα διόγκωση των ελλειμμάτων.

- Ο ανταποδοτικός χαρακτήρας της σύνταξης δεν εφαρμόστηκε για όλους, αφού το νομοσχέδιο αδικούσε τους ασφαλισμένους με λιγότερα έτη ασφάλισης και χαμηλότερες αποδοχές.

Ύστερα, το τελικό νομοσχέδιο κατατέθηκε στην βουλή στις 25 Ιουνίου 2010 και εγκρίθηκε στις 12 Ιουλίου 2010. Η ψήφιση του νόμου 3863 «Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις» και του νόμου 3865 «Μεταρρύθμιση Συνταξιοδοτικού Συστήματος του δημοσίου και συναφείς διατάξεις», καθιστούν αυστηρές τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης για όσους πρόκειται να συνταξιοδοτηθούν τα επόμενα χρόνια με ισχύ από το 2015.

Πίνακας 5.3

Μη ανταποδοτικές επιδοτήσεις στις κατώτατες συντάξεις (2007)

	Ποσό σύνταξης (ευρώ το μήνα)	Επιδότηση (ευρώ το μήνα)
Αναλογιστικά ισοδύναμη σύνταξη	144,6	-
Οργανική σύνταξη ΙΚΑ	286,65	142,05
Κατώτατη σύνταξη ΙΚΑ	463,39	318,79
Κατώτατη σύνταξη με σύζυγο	498,16	353,56

Κατώτατη σύνταξη με σύζυγο και ένα παιδί	521,37	376,77
Κατώτατη σύνταξη με σύζυγο και δυο παιδιά	544,44	399,84
ΕΚΑΣ+ κατώτατη σύνταξη με σύζυγο και δυο παιδιά	739,59	594,99

Πηγή: Ματσαγγάνης 2011, σ. 15

Στο πίνακα 5.3, διαφαίνονται οι μεγάλες και οι μη ανταποδοτικές επιδοτήσεις στις κατώτατες συντάξεις του έτους 2007.

Με την χρηματοδότηση από το μηχανισμό αποφεύχθηκε ο άμεσος κίνδυνος στάσης πληρωμών της Ελλάδας, που θα είχε πιθανώς ανεξέλεγκτες συνέπειες και για όλη την Ευρωζώνη. Επίσης, η χρηματοδότηση από το μηχανισμό στήριξης, προέβλεπε την παρέμβαση του κράτους προκειμένου να ενισχυθεί η κεφαλαιοποίηση των τραπεζών με την διάθεση 10 δις. ευρώ από τα συνολικά 110 δις. ευρώ του πακέτου στήριξη της ελληνικής οικονομίας (Μαριάς 2011, σ 206). Δύο χρόνια μετά από την στήριξη των τραπεζών με το πακέτο των 28 δις. ευρώ (για ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας και της ρευστότητας των τραπεζών) και η επέκταση του προγράμματος εγγυήσεων των τραπεζών από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, όταν ανακοινώθηκε από τον Παπακωνσταντίνου στις αρχές Αυγούστου του 2010, η επέκταση του προγράμματος εγγυήσεων των τραπεζών κατά επιπλέον 25 δις. ευρώ (Μαριάς 2011, σ. 204, 206).

Η πολιτεία και η τράπεζα της Ελλάδας προκειμένου να εξασφαλίσουν την χρηματοπιστωτική σταθερότητα και ασφάλεια του τραπεζικού συστήματος έλαβαν τα εξής μέτρα:

- Η κάλυψη των βραχυπρόθεσμων αναγκών ρευστότητας των τραπεζών, με την παροχή δυνατότητας προσφυγής στο μηχανισμό έκτακτης χρηματοδότησης.
- Η διασφάλιση της επάρκειας των <<δημοσίων χρηματοδοτικών πόρων >>, για την κάλυψη της απαιτούμενης ανακεφαλαιοποίησης και του κόστους αναδιάταξης του ελληνικού τραπεζικού τομέα.
- Η εξυγίανση αδύναμων τραπεζών μέσω της συγχώνευσής τους με μεγαλύτερα τραπεζικά ιδρύματα, μετά τον διαχωρισμό τους σε υγιή και προβληματικά.
- Η υποχρέωση όλων των ελληνικών τραπεζών να αυξήσουν την κεφαλαιακή τους βάση.

Η διαδικασία αύξησης της κεφαλαιακής βάσης από τις συστηματικές τράπεζες στην Ελλάδα, είναι αυτό που ορίζουμε ως ανακεφαλαιοποίηση. Τα αποτελέσματα είναι τα εξής:

- Η αναδιάρθρωση του χαρτοφυλακίου τους τόσο του ενεργητικού όσο και του παθητικού.
- Η μείωση του κόστους λειτουργίας των τραπεζών με παράλληλη μείωση των καταστημάτων που διαθέτουν.
- Η αναδιάρθρωση των υπηρεσιών τους με μεταφόρτωση της βαρύτητας της λειτουργίας σε τομείς όπως το credit assessment, το risk management και το management of information systems.

Τα μεγέθη των ελληνικών τραπεζών, στο τέλος του 2011, διαμορφώθηκαν ως εξής (Τράπεζα της Ελλάδας, 2012):

- Το δίκτυο τους αποτελούσε από 2.922 τραπεζικά καταστήματα, 4.422 ΑΤΜ34, και 33.01135 άμεσα απασχολούμενους.
- τα κέρδη προ φόρων ήταν 555 εκατ. ευρώ.
- Το σύνολο των καταθέσεων άγγιξε τα 37 δις. ευρώ, παρουσιάζοντας μείωση της τάξης του 15% σε σχέση με το 2010,
- Η μείωση του ενεργητικού τους κατά 19,5% (17,6% δις. ευρώ), από 90,4% σε 72,8%.

Στο πλαίσιο της δανειακής σύμβασης, επιβάλλεται η ρητή υποχρέωση στην Ελληνική πλευρά για την ανάληψη των παρακάτω στοιχείων (Μαριάς, 2011, σ. 308-312):

1) Την ολοκλήρωση της δημιουργίας της Ενιαίας Αρχής Πληρωμών, που αφορά την (μισθοδοσία του δημοσίου, αριθμός υπαλλήλων, μέσο μισθό κλπ) και την παροχή πληροφοριών προς το ΔΝΤ και τους άλλους δανειστές της Ελλάδας, δηλαδή τις χώρες της Ευρωζώνης.

2) Την απλοποίηση του «Συστήματος Πληρωμών των Δημοσίων υπαλλήλων», που αναφέρεται στο «σύστημα αμοιβών» (remuneration system) όχι «σύστημα πληρωμών» (payment system) και αυτό σημαίνει ότι η δράση δεν αποσκοπεί μόνο στην απλοποίηση της πληρωμής των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά και στην απλοποίηση του συστήματος αμοιβών των δημοσίων υπαλλήλων, δηλαδή στην κατάργηση των επιδομάτων πλην ελαχίστων.

3) Την παροχή στοιχείων από την Τράπεζα της Ελλάδας στο ΔΝΤ, την ΕΚΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση, που περιλαμβάνει τις παρακάτω δράσεις (Μαριάς, 2011, σ. 311):

- α. Τα εβδομαδιαία στοιχεία του ενεργητικού και του παθητικού της ΤτΕ.

- β. Τα μηνιαία στοιχεία ενεργητικού και παθητικού του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και συγκεντρωτικοί νομισματικοί ισολογισμοί των πιστωτικών ιδρυμάτων.
- γ. Μηνιαίες εκθέσεις για την εξωτερική χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών στις θυγατρικές τους στο εξωτερικό
- δ. Μηνιαίες εκθέσεις για την χρηματοδότηση του τραπεζικού συστήματος, των επιχειρήσεων και του δημοσίου τομέα.
- ε. Την εβδομαδιαία έκθεση για την ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος.
- ζ. Την τριμηνιαία έκθεση για την εξέλιξη των δεικτών χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.
- η. Τα αποτελέσματα τεστ φερεγγυότητας των τραπεζών.
- 4) Την ίδρυση του ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Νομικό πρόσωπο ιδιωτικό δικαίου, ιδρύθηκε με το Ν.3864/2010. Με κεφάλαιο 10 δις ευρώ, που θα χρηματοδοτηθεί με χρήματα από το ΔΝΤ και από τις χώρες της Ευρωζώνης . Με σκοπό την διατήρηση της σταθερότητας στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, χορηγώντας ίδια κεφάλαια σε περίπτωση σημαντικής συρρίκνωσης των κεφαλαίων των τραπεζών. Ωστόσο, ο ελληνικός λαός είναι αυτός που θα κληθεί να αποπληρώσει τα δάνεια του ΔΝΤ και των χωρών της Ευρωζώνης, όπως προβλέπεται στο μνημόνιο συνεννόησης στις σχετικές Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (Νότης Μαριιάς, 2011, σ. 312).

Οι πλέον σημαντικοί όροι που διέπουν τη Δανειακή Σύμβαση (Μνημόνιο 1) αναφέρονται συνοπτικά στη συνέχεια:

- Η αποκλειστικότητα των δανειστών. Η Ελλάδα δεν μπορεί να ζητήσει βοήθεια από άλλους, εκτός των δανειστών της.
- Η απαγόρευση συμψηφισμού. Η Ελλάδα δεν μπορεί να ζητήσει να συμψηφιστούν τα χρέη της, με χρέη των δανειστών της προς την ίδια, όπως για παράδειγμα το κατοχικό δάνειο που έλαβε η Γερμανία από την Ελλάδα κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
- Η δανειακή σύμβαση επιβάλλει ως εφαρμοστέο το αγγλικό δίκαιο (έναν κλάδο δικαίου

που δεν ανήκει στο ηπειρωτικό δίκαιο, αλλά στο σύστημα του κοινού δίκαιο- common law system).

- Οι δανειστές μπορούν να εκχωρήσουν ή να μεταβιβάσουν με κάθε άλλο τρόπο οποιαδήποτε από τα δικαιώματά τους, υπό την προϋπόθεση προηγούμενης γραπτής συναίνεσης όλων των δανειστών. Η Ελλάδα δεν μπορεί να αντιτάξει αντιρρήσεις στο ζήτημα αυτό. Για αυτό προκύπτει ότι, υπό όρους, μπορεί το ελληνικό χρέος, δυνάμει της εν λόγω σύμβασης, να εκχωρηθεί ή να πουληθεί στην Τουρκία ή σε άλλες ενδιαφερόμενες χώρες.
- Κατά εξαίρεση ένας δανειστής έχει δικαίωμα μονομερώς να εκχωρήσει ή και να μεταβιβάσει είτε μέρος των δικαιωμάτων του, στο πλαίσιο ανακατανομής των συμμετοχών των δανειστών, είτε οποιοδήποτε από τα δικαιώματά του στο κράτος-μέλος που είναι ο εγγυητής του.
- Η Ελλάδα δεν έχει το δικαίωμα να εκχωρήσει ή να μεταβιβάσει τα δικαιώματά της χωρίς τη συναίνεση των δανειστών της, που σημαίνει ότι η Κίνα ή άλλη χώρα, όπως η Ρωσία, δεν μπορεί να αγοράσει το εν λόγω ελληνικό χρέος έναντι οικονομικών και άλλων ανταλλαγμάτων.
- Το Ελληνικό χρέος είναι δυνατό να τιτλοποιηθεί, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεδομένου ότι στους δανειστές συμπεριλαμβάνεται και η γερμανική τράπεζα Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW), η οποία δανειοδοτεί την Ελλάδα με 22,3 δις. ευρώ (Μαριάς 2011, σ. 250).

Η σύνταξη του κειμένου της Δανειακής Σύμβασης, έγινε από το αγγλικό δικηγορικό γραφείο “Slaughter and May”, που είναι το ίδιο που συνέταξε το Σχέδιο Αναν, για το Κυπριακό. Η αμοιβή του δικηγορικού γραφείου ήταν 64.633,37 ευρώ (Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, αμοιβή δικηγορικό γραφείο Λονδίνο Slaughter and May).

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση προανήγγειλε μέτρα που προκάλεσαν αντιδράσεις επαγγελματιών κλάδων, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του φθινοπώρου. Σημαντικότερες περιπτώσεις ήταν οι αντιδράσεις των ιδιοκτητών φορτηγών για το άνοιγμα του επαγγέλματός τους, των ναυτεργατών για την κατάργηση του καμποτάζ, των υπαλλήλων των Μέσων Μαζικών Μεταφορών (ΜΜΜ), για περικοπές στους μισθούς τους και των υπαλλήλων αρχαιολογικών χώρων για περικοπές θέσεων εργασίας. Από το καλοκαίρι κιόλας άρχισαν να φαίνονται οι συνέπειες των μέτρων. Η ανεργία και ο πληθωρισμός άρχισαν να εκτινάσσονται ενώ οι μικροεπιχειρήσεις έβλεπαν τον τζίρο τους συνεχώς να μειώνεται με αποτέλεσμα να οδηγούνται όλο και περισσότερες στο κλείσιμο, γεγονός που περιγραφόταν και ως κύμα

λουκέτων.

Το Νοέμβριο του 2010 η Eurostat προχώρησε σε αναθεώρηση των ελληνικών ελλειμμάτων των τελευταίων ετών. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, το έλλειμμα του 2006 τοποθετήθηκε στο 5,7% του ΑΕΠ (12,1 δις. ευρώ), του 2007 στο 6,4% του ΑΕΠ (14,4 δις. ευρώ), του 2008 στο 9,4% του ΑΕΠ (22,3 δις. ευρώ) και του 2009 στο 15,4% του ΑΕΠ (36,1 δις. ευρώ). Επίσης, αναθεωρήθηκε το χρέος του 2009 στο 126,8 του ΑΕΠ, που αντιστοιχεί σε 298 δις. ευρώ. Το έλλειμμα του 2010 διαμορφώθηκε στο 10,5% του ΑΕΠ αντί του 9,4% που εκτιμούσε η Τρόικα και το χρέος άγγιξε το 142,8% του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να είναι υψηλότερο κατά 2,2 δις. ευρώ (Μαριάς 2011, σ. 69).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεση του ΔΝΤ 10/110, 5 Μαΐου του 2010, σ. 125, στην ψήφιση του Μνημονίου από την βουλή, η εικόνα του χρέος ήταν ως εξής:

Πίνακας 5.4

Το συνολικό χρέος, Δημόσιο και Ιδιωτικό

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Δις. ευρώ	186	223	253	309	363	404	427

Πηγή: Μαριάς 2011, σ. 186

Ο πίνακας 5.4, μας δείχνει τον υπερδιπλασιασμό του δημοσίου και του ιδιωτικού χρέους από το έτος 2004 μέχρι το έτος 2010.

Πίνακας 5.5

Το ελληνικό Δημόσιο χρέος

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Δις. ευρώ	131	152	163	188	227	264	329

Πηγή: Μαριάς 2011, σ. 187

Ο πίνακας 5.5, μας δείχνει την αύξηση του ελληνικού δημοσίου χρέους (2004-2010).

Πίνακας 5.6
Το Ιδιωτικό χρέος

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Δις. ευρώ	55	70	90	121	135	140	98

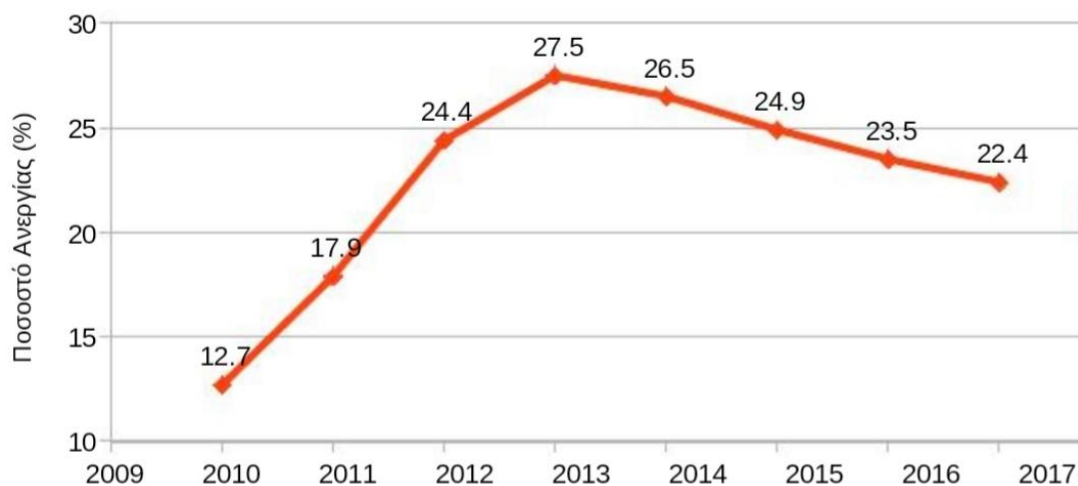
Πηγή: Μαριάς 2011, σ. 189

Ο διπλασιασμός του ιδιωτικού χρέους (2004-2010) (Πίνακας 5.6)

Το 2010 η κρίση της ελληνικής οικονομίας βάρυνε και άλλο. Η μεταβολή του ΑΕΠ ήταν -4,5% (έναντι -2,0% το 2009) (Ματσαγγάνης 2011, σ. 103).

Το μέσο επιτοκίου δανεισμού της χώρας κατά το πρώτο τρίμηνο του 2010 διαμορφώθηκε στο 6,2%, ενώ το 2009 ήταν 4,1%, το 2008 ήταν 4,7% και το 2005 μόλις 3,2% (Μαριάς 2011, σ. 187).

Στη συνέχεια περιληπτικά θα αναφέρουμε κάποια βασικά οικονομικά στοιχεία που περιγράφουν την τότε κατάσταση: Το 2010, η **ανεργία** έφτασε το 12,5% (από 9,5% το 2009 και 7,7% το 2008). Στην κατηγορία των ανδρών ηλικίας 30- 44 ετών, η αύξηση ήταν ακόμη πιο τρομακτική, από 3,9% το 2008 και 5,6% το 2009 σε 8,7% το 2010. Οι **μισθοί του ιδιωτικού τομέα** (οι πραγματικές αποδοχές) στον μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα υποχώρησαν κατά 7,3% ενώ στις τράπεζες κατά 6,2%. Τα **εισοδήματα των αυτοαπασχολούμενων**, μειώθηκαν και **μεγάλος αριθμός ατομικών και άλλων μικρών επιχειρήσεων** έκλεισαν λόγω της ύφεσης. Τέλος, το 2010, ο **δείκτης τιμών** ανέβηκε στο 4,7% (έναντι 1,4% το 2009), εξαιτίας της αύξηση των συντελεστών ΦΠΑ αλλά και της ανόδου των τιμών των καυσίμων διεθνώς (σε συνδυασμό πάντοτε με διάφορες στρεβλώσεις στις εγχώριες αγορές αγαθών) (Ματσαγγάνης 2011, σ. 104)

Πηγή: Υπουργείου Οικονομικών, προσχέδιο προϋπολογισμού 2017

Διάγραμμα 5.1: Η Εξέλιξη της Ανεργίας, μετά το 2010

Παρατηρούμε στο διάγραμμα 5.1, μια αυξητική τάση της ανεργίας από το έτος 2010 μέχρι το έτος 2013 και ακολουθεί βαθμιαία κάμψη από το 2014 έως το 2017.

Πίνακας 5.7

Αριθμός απασχολούμενων και ανέργων 2009-2014

έτος	Άνεργοι	Απασχολούμενοι
2009	438131	4494173
2010	543777	4435866
2011	740517	4228772
2012	1074285	3879789
2013	1311034	3628739
2014	1317848	3613826

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

Σύμφωνα με το πίνακα 5.7, υπάρχει μια μεγάλη μείωση του αριθμού απασχολούμενων από 4.494.173 το 2009 σε 3.613.826 το 2014, ενώ ο αριθμός των ανέργων σημειώνει μια αύξηση από 438131 το 2009 σε 1317848 το 2014.

Πίνακας 5.8

Επίπτωση της κρίσης στη φτώχεια

		2009	2010 με όριο φτώχειας: συμβατικό διορθωμένο	
Σύνολο		20,06	20,88	25,45
Ανά φύλο	Άνδρες	19,04	20,01	24,52
	Γυναίκες	21,02	21,70	26,34
Ανά ηλικία	0-15	21,41	22,31	27,87
	16-29	19,02	20,12	25,27
	30-44	16,44	17,93	22,04
	45-64	19,02	19,81	23,53
	65	24,61	24,53	29,39

Ανά επαγγελματική ομάδα

άνεργος	51,09	60,14	63,71
μισθωτός: Δημόσιο, ΔΕΚΟ ή τράπεζες	0,31	0,42	1,4
μισθωτός: μη τραπεζικός ιδιωτικός τομέας.	12,69	12,31	16,36
ελεύθερο επάγγελμα: ιατροί-νομικοί-μηχανικοί	3,79	3,72	3,72
αυτοαπασχολούμενος	16,63	17,39	21,32
αγρότης	46,88	45,56	50,87
συνταξιούχος	24,74	24,72	29,06
άλλο	20,65	20,65	28,57

Πηγή: Μάνος Ματσαγγάνης 2011, σ. 120

Με βάση τον πίνακα 5.8, παρατηρούμε ότι όλες οι ηλικίες το 2010 σε σύγκριση με το 2009 έχουν χτυπηθεί από την φτώχεια. Ωστόσο, οι ηλικίες πάνω από 65 ετών, έχουν επηρεαστεί πιο πολύ από όλες τις ηλικιακές ομάδες. Ενώ, σε σχέση με τις επαγγελματικές ομάδες, οι άνεργοι είναι αυτοί που έχουν χτυπηθεί περισσότερο.

Πίνακα 5.9

Η μεταβολή των εισοδημάτων (2006-2010)

	Βάση 2006=100		μεταβολή 2010/2009	
	2009	2010	ονομαστική	πραγματική
εισοδήματα από μισθωτή απασχόληση				
Δημόσιο	117	105,8	-9,60%	-13,60%
ΔΕΚΟ	124,8	117,9	-5,50%	-9,80%
τράπεζες	112,9	110,9	-1,80%	-6,20%
μη τραπεζικός ιδιωτικός τομέας	116,2	112,8	-2,90%	-7,30%
Εισοδήματα από αυτοαπασχόληση				
αγροτικές δραστηριότητες	92	89,9	-2,30%	-6,70%
ελεύθερα επαγγέλματα	116,9	111	-5,00%	-9,30%
εισοδήματα από ακίνητη ή κινητή περιουσίας				
καταθέσεις και επενδύσεις	108,9	116,4	6,90%	2,10%
περιουσία και ενοίκια	112,5	115,2	2,40%	-2,20%
άλλα εισοδήματα				
ιδιωτικές μεταβιβάσεις	116,9	111	-5,00%	-9,30%
συντάξεις και επιδόματα ηλικιωμένων				
συντάξεις γήρατος & χηρείας	107,1	107,1	0,00%	-4,50%
συντάξεις ανασφάλιστων	144,9	148,7	2,60%	-2,00%
ΕΚΑΣ	143,6	143,6	0,00%	-4,50%
ιδιωτικές συντάξεις	108,8	113,9	4,70%	0,00%
επιδόματα ανεργίας				
τακτικό επίδομα ανεργίας	145,9	145,9	0,00%	-4,50%
επίδομα μακροχρόνιας ανεργίας	100	100	0,00%	-4,50%
οικογενειακά επιδόματα				
πολυτεχνικά επιδόματα	109,1	111,9	2,60%	-2,00%
άλλα οικογενειακά επιδόματα	100	100	0,0%	-4,50%
επιδόματα αναπηρίας				
αναπηρικές συντάξεις	107,1	107,1	0,00%	-4,50%
Επιδόματα ΑΜΕΑ	121,8	131,8	8,20%	3,40%
άλλα επιδόματα				
επιδόματα ασθένειας και μητρότητας	116,9	111	-5,00%	-9,30%
στεγαστικά επιδόματα	100	100	0,00%	-4,50%

δείκτης τιμών καταναλωτή	108,8	113,9	4,70%	
---------------------------------	-------	-------	-------	--

Πηγή: Μάνος Ματσαγγάνης 2011, σ. 131

Αξιοποιώντας τα στοιχεία του 2006 ως βάση εισοδημάτων και συγκρίνοντας τα στοιχεία του 2010 σε σχέση με το 2009, προκύπτει ότι τα εισοδήματα από μισθωτή απασχόληση, τα επιδόματα ασθένειας και μητρότητας, έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες μειώσεις. Ενώ τα επιδόματα από την αυτοαπασχόληση έχουν υποστεί τις λιγότερες μειώσεις. (Πίνακας 5.9)

Το 2011, η δυσαρέσκεια των πολιτών στην κοινωνία από την μεγάλη οικονομική ύφεση ήταν ιδιαίτερα έντονη και άρχισε να εκφράζεται με αποδοκιμασίες πολιτικών που εμφανίζονταν σε δημόσιους χώρους, ακόμα και στο εξωτερικό. Παράλληλα το διάστημα αυτό άρχισαν να ενισχύονται κινήματα πολιτών που δεν συνδέονταν με πολιτικά κόμματα όπως το κίνημα «δεν πληρώνω» που έκανε έντονη την παρουσία του, με τα μέλη του να αρνούνται να πληρώσουν στα διόδια το υψηλό αντίτιμο.

Η πραγματική οικονομία εξακολούθησε να επιδεινώνεται με συνέχιση του φαινόμενο που συνδέεται με το κύμα λουκέτων στην αγορά, ενώ η ανεργία συνεχίζει να καλπάζει. Το Φεβρουάριο του 2011, η έκθεση αξιολόγησης της ΕΕ, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ διαπίστωσε υστέρηση εσόδων και υπέρβαση δαπανών σε φορείς εκτός της κεντρικής κυβέρνησης, ενώ επισήμανε την ανάγκη για πρόσθετες περικοπές δαπανών της κεντρικής κυβέρνησης, προκειμένου να επιτευχθούν τα «κριτήρια επίδοσης». Στην κοινή δήλωση της Τρόικας μετά την τρίτη αξιολόγησης, τονίζονταν η αναγκαιότητα του σχεδιασμού και της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων για την δημοσιονομική βιωσιμότητα και της οικονομικής ανάκαμψης.

Κατά τη διάρκεια του χρόνου που μεσολάβησε, η Ελλάδα συνειδητοποίησε ότι τα κράτη- μέλη της Ευρωζώνης (με πρώτη την Γερμανία) δεν ήταν διατεθειμένα να πληρώσουν το λογαριασμό για ένα επιπλέον πακέτο, ενώ ο νέος οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα αναλάμβανε αυτού του τύπου θεμάτων δεν είχε ακόμα συσταθεί. Η ανεπάρκεια του ελληνικού προγράμματος αναγνωρίστηκε τον Μάρτιο του 2011 και πλέον ήταν προφανές ότι το πρόγραμμα έβαινε προς εκτροχιασμό αν δεν υπήρχε περιθώριο για πρόσθετες παρεμβάσεις. Η ανεργία σε αυτό το μήνα, τον Μάρτιο 2011, κατέγραψε ρεκόρ φτάνοντας σε ποσοστό 16,2%. Στην συνέχεια η αβεβαιότητα επέστρεψε, προκαλώντας φόβο στις αγορές και οδηγώντας στην εξάπλωση της κρίσης. Οι διάφορες φήμες περί χρεοκοπίας της Ελλάδας και η διαρροή προς το Spiegel για έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ, ενώ ο Έλληνας πρωθυπουργός ποτέ δεν είχε θέσει ζήτημα αποχώρησης από την Ευρωζώνη, οδήγησαν σε σημαντική εκροή κεφαλαίων ύψους 3,7 δις. ευρώ. Τον Μάιο η συνεχιζόμενη δυσαρέσκεια άρχισε να εκφράζεται με ένα νέο κίνημα

διαμαρτυρίας που διοργανώθηκε μέσα από σελίδες κοινωνικής δικτύωσης και ονομάστηκε κίνημα των «αγανακτισμένων». Το συγκεκριμένο κίνημα επηρεάστηκε από το αντίστοιχο κίνημα που είχε ξεκινήσει λίγο καιρό πριν στην Ισπανία.

Οι συμμετέχοντες ήταν ανεξάρτητοι πολίτες χωρίς ιδιαίτερη κομματική ιδιότητα, που επιθυμούσαν την υπαρξη κάποιου είδους κοινωνικοπολιτικής δράσης, ενάντια στην συνεχιζόμενη επιδείνωση της ποιότητας ζωής (Νότης Μαριάς, 2011, σ. 60).

Διαχρονικά έρχονται στο φως στοιχεία που αποκαλύπτουν μεγάλη απόκλιση της ελληνικής οικονομίας από τους στόχους καθώς και σημαντική υστέρηση εσόδων και στις 3/6/2011, η Τρόικα κατέληξε σε συμφωνία με τις Ελληνικές Αρχές για δέσμη παρεμβάσεων ως προς την οικονομική και χρηματοδοτική πολιτική που απαιτούνταν προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του προγράμματος. Τελικά, στις 15 Ιουνίου ξεκίνησε η συζήτηση στη βουλή για το Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα. Στο εξωτερικό της βουλής υπήρξαν ογκώδεις διαδηλώσεις από το κίνημα των αγανακτισμένων και συνδικάτα που παρέμειναν μέχρι τις βραδινές ώρες. Στις 29 Ιουνίου έγινε η ψηφοφορία στη βουλή για το μεσοπρόθεσμο. Στο κέντρο της Αθήνας υπήρχε μία πρωτοφανής συγκέντρωση αστυνομικών δυνάμεων, δρόμοι είχαν αποκλειστεί ενώ μπροστά στη Βουλή είχε στηθεί ένας μεταλλικός φράκτης για να εμποδίζει την διέλευση προς τον χώρο αυτό.

Το μνημόνιο ψηφίστηκε από 155 βουλευτές. Το μεσοπρόθεσμο προβλέπει μία σειρά από μέτρα για τον περιορισμό των δαπανών (μειώσεις μισθών) και αύξησης των εσόδων (αυξήσεις φόρων). Περιορίζονται μισθολογικές και λειτουργικές δαπάνες και προστίθενται νέα φορολογικά μέτρα. Ιδρύεται οργανισμός αποκρατικοποιήσεων (Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας) με σκοπό την πώληση της δημόσιας περιουσίας. Στόχος είναι έσοδα 50 δις από αποκρατικοποιήσεις. Τα φορολογικά μέτρα του μεσοπρόθεσμου καλύπτουν την περίοδο 2011-2015, ψηφίστηκαν από την βουλή τον Ιούνιο (Ν. 3985/ 1-7-2011) μαζί με το εφαρμοστικό νόμο (Ν. 3986/ 1-7-2011) και περιλαμβάνονταν τα εξής στοιχεία (Πατρώνης 2018, σ. 598, 599):

- Αλλαγή φορολογικής κλίμακας με επιβάρυνση σε όλους όσους δηλώνουν εισόδημα πάνω από 8.000 Ευρώ.
- Αύξηση του ποσοστού παρακράτησης ΛΑΦΚΑ σε όλες τις συντάξεις άνω των 1450 ευρώ, από 4% έως 10%, που ίσχυε μέχρι τότε, σε 6% έως 14%.
- Έκτακτη εισφορά για όλους όσους έχουν εισόδημα πάνω από 12.000 Ευρώ.
- Επιβολή Ειδικής Εισφοράς Συνταξιούχων Επικουρική Ασφάλιση που θα παρακρατείται μηνιαία.

- Μετάβαση σε ανώτερη κλίμακα ΦΠΑ προϊόντων και υπηρεσιών εστίασης.
- Επιβολή ετήσιου τέλους για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους επιτηδευματίες.
- Επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης κατοικίας.
- Η διάρκεια των συμβάσεων ορισμένου χρόνου διαρκεί πλέον από τα 2 στα 3 χρόνια.
- Θεσπίζεται μέτρο εργασιακής εφεδρείας για οργανισμούς που καταργούνται.
- Όσοι προσλαμβάνονται χωρίς επαγγελματική εμπειρία θα αμείβονται με μισθό χαμηλότερο κατά 20% από το όριο της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης.
- Η επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης στην κατοικία.
- Η επιβολή ετησίου τέλους για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους επιτηδευματίες.

Οι παρεμβάσεις ήταν έντονες στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ) και είχαν στόχους:

- Την επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων.
- Την επιτάχυνση των αποκρατικοποιήσεων.
- Την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας.

Η σύνθεση των δημοσιονομικών μέτρων που εφαρμόστηκαν χαρακτηρίζεται ουσιαστική και μάλιστα επιθετική, λόγω επιμονής στην εφαρμογή μέτρων αύξησης των εσόδων αντί μέτρων περικοπής των δαπανών, παρά ότι στην αρχή τουλάχιστον, ο σχεδιασμός ήταν να ρίχνεται ισότιμο βάρος στις αύξησης εσόδων και τις περικοπές δαπανών.

Στο τέλος Αυγούστου του 2011, ανακοινώθηκε ότι η πορεία της ελληνικής οικονομίας ήταν εκτός στόχων, καθώς υπήρχε μεγάλη υστέρηση εσόδων και αύξηση δαπανών, και η ανεργία έφτασε στο υψηλό ποσοστό που ανέρχεται στο 18%. Η εκτέλεση του προϋπολογισμού στο επτάμηνο του έτους εμφανίζει σημαντικές αποκλίσεις, με τα έσοδα να υστερούν κατά 1,9 δις. ευρώ (29,9 δις. ευρώ έναντι 31,4 δις ευρώ της αντίστοιχες περσινής περιόδου). Έτσι, εν μέσω φόβων για την εξάπλωση της κρίσης σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ήταν αναπόφευκτο ότι η Ελλάδα θα χρειαζόταν μια δημοσιονομική στήριξη, επιπλέον αυτής που προβλεπόταν στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής. Πλέον είναι φανερή η πίεση που φαίνεται ότι ασκείται σε βάρος της Ελλάδας από την τρόικα. Η συνάντηση του Βενιζέλου με τον Βόλφγκανγκ Σόμπλε, στο περιθώριο συνεδριάσεων του Ecofin και το Eurogroup στο Βρότσλαβ, στις 16 Σεπτεμβρίου, στην οποία ο Γερμανός υπουργός των οικονομικών πρότεινε την εθελοντική έξοδος της Ελλάδας από την Ευρωζώνη, πρόταση που απορρίφθηκε από τον Βενιζέλου (Πατρώνης 2018, σ. 606, 607).

Εδώ διευκρινίζουμε ότι η έξοδος της Ελλάδας από την Ευρωζώνη, θα είχε ως αποτέλεσμα:

α) Αποποίηση ευθυνών, για την πληρωμή του εξωτερικού χρέους, που σημαίνει κρίση στις εσωτερικές σχέσεις των χωρών της Ευρωζώνης, με συνέπεια την χαοτική οικονομική και κοινωνική κατάσταση, που θα διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα,

β) Αύξηση της ανεργίας και της εγκληματικότητας σε υψηλά επίπεδα

γ) Μείωση της αξίας των ακινήτων και των επενδύσεων πάνω από 50% των αξιών τους

δ) Μεγάλη έλλειψη καταναλωτικών αγαθών και φαρμάκων.

ε) Κρίση στο εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο στην Ελλάδα και μεγάλο διάστημα προσαρμογής των συναλλαγών, μέχρι να γίνει η επιστροφή στο παλιό νόμισμα (δρχ.) και να σταθεροποιηθεί η αξία του. Η ισοτιμία του ευρώ θα διακυμαίνεται μεταξύ του 1 ευρώ = 1000 έως 1500 δρχ., την στιγμή που ήτανε 1 ευρώ = 340,75 δρχ., όταν η Ελλάδα μπήκε στη Ευρωζώνη, με το σενάριο αυτό να μην το προτιμάει το 80% των Ελλήνων. (Πατρών 2018, σ. 571).

Επισημαίνεται ότι, το χρονικό αυτό διάστημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρατηρούνται τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Η κατάσταση στην Ευρωζώνη χαρακτηρίζεται από την ανομοιογένεια στο επίπεδο ανάπτυξης των επιδόσεων, την παραγωγικότητα και επίσης δεν υπάρχει αληθινή οικονομική ενοποίηση λόγω και της μεγάλης ανταγωνιστικότητας, μεταξύ των οικονομιών της Ευρωζώνης.
- Δεν υπάρχει ευρωπαϊκή ταυτότητα, αλλά πολλές. Επομένως, η αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι μια ιδιωτική και εσωτερική υπόθεση του κάθε κράτους, που προσπαθεί να λύσει τα προβλήματά του κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Σε πολλές δε περιπτώσεις παρατηρείται ότι ο τρόπος που κάθε χώρα επιλύει τα εσωτερικά της προβλήματα είναι προς όφελος μιας χώρας σε βάρος μιας άλλης.

Συνολικά το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Σταθερότητας (ΜΠΔΣ) φαινόταν και πάλι να επαναλαμβάνει αρχικά τα σοβαρά σφάλματα της στρατηγικής δημοσιονομικής εξυγίανσης που άρχισε το 2010. Αυτό όμως διορθώθηκε σε μικρό βαθμό πριν το τέλος του 2011. Με αποτέλεσμα, ότι παρά την μεγάλη δέσμη δημοσιονομικών μέτρων που πάρθηκαν, το ΜΠΔΣ απέτυχε να πιέσει τις αγορές και να φέρει τα αναμενόμενα και προγραμματισμένα αποτελέσματα.

Προς αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής, στις 20 Οκτωβρίου του 2011, ακολούθησε

η εσπευσμένη ψήφιση του πολυνομοσχεδίου, που περιλάμβανε σημαντικά μέτρα όπως (Πατρώνης 2018, σ. 607):

- Το νέο βαθμολόγιο- μισθολόγιο του δημοσίου.
- Τις μειώσεις κατά 20% σε κύριες και 30% σε επικουρικές συντάξεις.
- Τις μειώσεις 15% περίπου στο εφάπαξ του Τομέα Πρόνοιας Δημοσίων Υπαλλήλων και στους κλάδους ασφάλισης προσωπικού ΔΕΗ.
- Το νέο φορολογικό καθεστώς που αναμενόταν να εξειδικεύσει το νέο αφορολόγητο όριο και τις λεπτομέρειες εφαρμογής της εργασιακής εφεδρείας.

Ωστόσο, τα δεδομένα αποδεικνύουν ότι το δημόσιο χρέος κατέγραφε σημαντική αύξηση. Από το Μάρτιο είχε ήδη υπερβεί το 150% του ΑΕΠ. Αυτή η σημαντική άνοδος, το υψηλό πρωτογενές έλλειμμα και η βαθύτερη ύφεση (από -3,8% σε -5,5 και άνω), αντιστάθμισαν σε μεγάλο βαθμό τις θετικές επιδράσεις στη δυναμική του χρέους από τις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής της 21ης Ιουλίου. Στη συνέχεια, για να αντιμετωπισθούν οι ανησυχίες που διατύπωσε το ΔΝΤ σχετικά με το βαθμό στον οποίο η συμφωνία της 21ης Ιουλίου ήταν επαρκής για να διασφαλίσει την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους, η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 26- 27 Οκτωβρίου 2011, επανεπικύρωσε το δεύτερο πρόγραμμα βοήθειας για την κάλυψη του χρηματοδοτικού κενού του ελληνικού χρέους (Πατρώνης 2018, δ. 609).

Στην Σύνοδο Κορυφής της 26ης Οκτωβρίου του 2011 ελήφθησαν αποφάσεις τόσο για περαιτέρω βοήθεια στην Ελλάδα όσο και για την στήριξη του ευρώ. Στις 27 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε ότι η σύνοδος απέβλεπε σε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δις. ευρώ. Με βάση την συμφωνία οι ιδιώτες θα αποδεχτούν σε εθελοντική βάση, μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που διαθέτουν κατά 50%. Σύμφωνα με τις τότε εκτιμήσεις, αυτό θα οδηγούσε σε μείωση του ελληνικού χρέους κατά 100 δις. ευρώ. Η συμφωνία συνοδεύτηκε από πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνέχιση παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Παράλληλα, αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ποσό ύψους 30 δις. ευρώ και αύξηση κατά ένα τρις ευρώ των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Βασίλης Σ. Πατρώνης 2018, σ. 609- 610).

Τα πρόσθετα δημοσιονομικά μέτρα που ήταν απαραίτητα σε συνδυασμό με το ΜΠΔΣ, για την διαμόρφωση ενός δημοσιονομικού σχεδίου βιωσιμότητας, τέθηκαν ουσιαστικά ως προϋπόθεση για το δεύτερο πρόγραμμα βοήθειας. Παράλληλα, η επεξεργασία των

διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην τέταρτη αναθεώρηση του Μνημονίου τον Ιούλιο του 2011, δείχνουν την αύξηση των πιέσεων των δανειστών στην ελληνική πλευρά για την υιοθέτηση επιθετικών και ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων, με στόχο την εξάλειψη των ρυθμίσεων που περιορίζουν τις προοπτικές ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Κατά το επόμενο χρονικό διάστημα, οι αποφάσεις της συνόδου κορυφής προκάλεσαν διαφορετικές αντιδράσεις και ενώ η κυβέρνηση έβλεπε θετικά τα νέα μέτρα, τα αποδοκίμασαν όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για ελεγχόμενη χρεοκοπία της Ελλάδας. Έντονη ανησυχία εκφράστηκε στο εσωτερικό της χώρας για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην εισοδηματική πολιτική των επόμενων ετών στο μέλλον των ελληνικών τραπεζών, καθώς και των ασφαλιστικών ταμείων που ήταν εκτεθειμένα σε ελληνικά ομόλογα. Η ανησυχία εντάθηκε ακόμη περισσότερο όταν αναγκάστηκε η κυβέρνηση να πάρει νέα μέτρα πέραν εκείνων του Ιουλίου του 2011, για να περιοριστούν κατά το δυνατόν οι αποκλίσεις από τους στόχους του ΜΠΔΣ και να αντιμετωπιστεί η απειλή της τρόικας για την μη καταβολή της δόσης του δανείου του πρώτου πακέτου διάσωσης. Τα νέα μέτρα ανακοινώθηκαν κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του ΜΠΔΣ.

Τα επιπλέον μέτρα που ανακοινώθηκαν περιλάμβαναν τα εξής (Πατρώνης 2018, σ. 611):

1. Διεύρυνση του μέτρου της εργασιακής εφεδρείας και σε οργανισμούς που δεν καταργούνται.
2. Νέος φόρος στην ηλεκτροδοτούμενη δομημένη επιφάνεια ακινήτων που θα καταβάλλεται μέσω του λογαριασμού της ΔΕΗ.
3. Περικοπές συντάξεων και μεγάλης περικοπές στο εφάπαξ.
4. Νέες περικοπές μισθών στο δημόσιο και εφαρμογή ενιαίου μισθολογίου.
5. Μείωση του αφορολόγητου ορίου από 8000 ευρώ στις 5000 ευρώ.
6. Άνοιγμα όλων των κλειστών επαγγελμάτων.

Τα παραπάνω μέτρα δημιουργούν ελπίδες και προϋποθέσεις για επίτευξη των στόχων του ΜΠΔΣ. Ωστόσο, μετά την απόφαση των ηγετών της Ευρωζώνης για ήπια αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, ο οίκος αξιολόγησης Fitch, επισήμανε ότι το πρόγραμμα των ιδιωτών, όπως περιγράφηκε από το Διεθνές Ινστιτούτο Χρηματοπιστωτικής θα οδηγήσει σε Περιορισμένη Χρεοκοπία (Restricted Default), ενώ ο οίκος Standard and Poor's με την υποβάθμιση της Ελλάδας σε βαθμίδα CC από CCC (μια βαθμίδα πάνω από την επιλεκτική χρεοκοπία), επισήμανε ότι η αναδιάρθρωση του χρέους θα επιφέρει βαθμολογία επιλεκτικής χρεοκοπίας (Selective Default), προετοιμάζοντας τους επενδυτές ότι με ανακοίνωση της ανταλλαγής των ομολόγων θα υποβαθμίσει την πιστοληπτική αξιολόγηση της χώρας σε

επιλεκτική χρεοκοπία (Selective Default), όμως στη συνέχεια, εξετάζοντας τις λεπτομέρειες του PSI, έκρινε ότι αποτελεί «πτώχευση», καθώς περιλαμβάνει μείωση του χρέους. Η κατάληξη της χώρας σε καθεστώς επιλεκτικής χρεοκοπίας οφείλεται στην τρόικα και στην κυβέρνηση που επέβαλαν το Μνημόνιο. Αφού ο στόχος των δανειστών δεν ήταν η διάσωση της Ελλάδας, αλλά η διάσωση των δανειστών και η ταυτόχρονη υπερχρέωση της χώρας προκειμένου, να λεηλατηθεί στη συνέχεια η δημόσια περιουσία (Νότης Μαριάς 2011, σ. 450).

Οι συνέπειες της επιλεκτικής χρεοκοπίας είναι ιδιαίτερα σημαντικές (Νότης Μαριάς 2011, σ. 451):

1. Οι ιδιώτες και τα ασφαλιστικά ταμεία, για όσο διάστημα η χώρα θα είναι στο εν λόγω καθεστώς, δεν θα μπορούν να πωλούν τα ομόλογα του ελληνικού Δημοσίου που κατέχουν, αφού δεν θα έχουν τιμή στην αγορά.
2. Οι εισαγωγές από το εξωτερικό θα γίνονται μετρητά.
3. Υπάρχει αυξημένος κίνδυνος των ξένων τραπεζών και καταστημάτων, να μην δέχονται ως φερέγγυες πιστωτικές κάρτες που θα έχουν εκδοθεί από ελληνικές τράπεζες.
4. Ο χαρακτηρισμός της επιλεκτικής χρεοκοπίας που θα παραμένει, παρά την μείωση των εισοδημάτων που έχουμε ήδη υποστεί.

Η πιο σημαντική εξέλιξη του 2011, ήταν η μεγαλύτερη ύφεση από τις αρχικές προβλέψεις της οικονομικής δραστηριότητας και η έκρηξη της ανεργίας, εξαιτίας της συρρίκνωσης της εγχώριας ζήτησης. Οι αναβολές και οι καθυστερήσεις πίεζαν κάθε φορά σε αναθεωρήσεις των συμφωνιών με τους εταίρους και σε νέα αυστηρότερα μέτρα, με αποτέλεσμα αφενός το κόστος προσαρμογής να είναι τελικά μεγαλύτερο από ό,τι εάν τα μέτρα είχαν ληφθεί εγκαίρως και αφετέρου ο χρόνος εμφάνισης των αναμενόμενων θετικών αποτελεσμάτων να αυξάνεται εις βάρος τις ελληνικής οικονομίας. Γι' αυτό, κυριαρχούσε η αντίληψη ότι, το πρόγραμμα προσαρμογής απέτυχε και όλα αυτά τα επώδυνα μέτρα είναι χωρίς ορατό αποτέλεσμα.

Η αβεβαιότητα αυξήθηκε μετά το Σεπτέμβριο του 2011 και η συζήτηση για έξοδο της Ελλάδας από την Ευρωζώνης εντάθηκε. Γεγονός που προκάλεσε εκροή καταθέσεων, μεγαλύτερη πολιτική αστάθεια και στις 31 Οκτωβρίου, ο πρωθυπουργό Γεωργός Παπανδρέου ανήγγειλε την πρόθεση του, να προχωρήσει σε δημοψήφισμα για νέα δανειακή σύμβαση, πράγμα που οδήγησε σε πολιτική αναταραχή και μετά σε παραίτηση της κυβέρνησης. Οι φήμες περί χρεοκοπίας της Ελλάδας συνεχίστηκαν και κυριαρχούσαν στα μέσα ενημέρωσης και στις αναλύσεις ειδικών. Στις 11 Νοεμβρίου του 2011, σχηματίστηκε η νέα κυβέρνηση συνεργασίας υπό τον Λουκά Παπαδήμο, που δόθηκε η εντολή να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις για την εφαρμογή των αποφάσεων της 26ης Οκτωβρίου και να προχωρήσει σε εκλογές. Ο σχηματισμός

της κυβέρνησης και η ψήφιση της νέας δανειακής σύμβασης τέλεσαν το πρώτο ενθαρρυντικό στοιχείο, που άρχισε να επηρεάζει θετικά το κλίμα. Όμως, στο τέλος του 2011 η αβεβαιότητα παρέμενε μεγάλη και η αμφισβήτηση της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας ήταν ισχυρότερη από κάθε προηγούμενη περίοδο.

Πίνακας 5.10
Κλιμάκια και εισοδηματικά όρια ΕΚΑΣ (2011)

Εισοδηματικά όρια (ευρώ ανά έτος)				
	Οικογενειακό	Ατομικό	Από συντάξεις	Ύψος ΕΚΑΣ/ ευρώ το μήνα
Πλήρες ποσό			7716	230000
Μειωμένο ποσό α'			8018	172,5
Μειωμένο ποσό β'	15381	9884	8220	115
Μειωμένο ποσό γ'			8472	57,5
Μειωμένο ποσό δ'			9200	30

Πηγή: Μάνος Ματσαγγάνης 2011, σ. 151

5.5 ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Στις αρχές του 2012 η Ελλάδα βρισκόταν βυθισμένη σε βαθιά ύφεση που υπήρξε αποτέλεσμα της κρίσης χρέους. Η ελληνική οικονομία παρουσίαζε συρρίκνωση τα τέσσερα προηγούμενα χρόνια, με εκτίμηση για αναστροφή του οικονομικού κλίματος από το έτος 2014. Η ανεργία κατέγραφε ιστορικά ρεκόρ φτάνοντας τον Ιανουάριο του 2012 στο ποσοστό του 21,8%, σχεδόν διπλάσια από τον αντίστοιχο μήνα του 2010. Οι μειώσεις εισοδήματος τη διετία 2010-2011 άγγιζαν το ποσοστό 30% και 35% για συγκεκριμένους κλάδους (δημόσιοι υπάλληλοι, εργαζόμενοι ΔΕΚΟ) και το ποσοστό 15,7% για τους συνταξιούχους. Ταυτόχρονα η ακρίβεια συνέχιζε να καλπάζει συμβάλλοντας σε αυτό οι διαδοχικές αυξήσεις του ΦΠΑ και οι διάφοροι φόροι κατανάλωσης. Την ίδια περίοδο οι Έλληνες καλούνταν να πληρώσουν νέους έκτακτους φόρους. Το αρνητικό κλίμα αυτής της περιόδου επιδεινώναν και οι δυσσώγιες προβλέψεις για τα επόμενα έτη που έβλεπαν συνέχιση της ύφεσης. Στις 9 Φεβρουαρίου του 2012 ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις για την αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους και αποφασίστηκε μεγαλύτερη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα από αυτήν που είχε προβλεφθεί αρχικά.

Το δεύτερο Μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012. Από νωρίς το απόγευμα της 12ης Φεβρουαρίου 2012 μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκαν μεγάλες συγκεντρώσεις ενάντια στην ψήφιση του δεύτερου Μνημονίου, που γρήγορα εξελίχθηκαν σε συγκρούσεις δεκάδων χιλιάδων διαδηλωτών με τα ΜΑΤ. Μέσα στην δυσμενή κοινωνική και οικονομική κατάσταση ένα δεύτερο μνημόνιο ψηφίστηκε τις πρώτες πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου (Ν. 4046/ 2012).

Τα νέα μέτρα που περιλάμβανε το **Δεύτερο Μνημόνιο** περιγράφονται παρακάτω:

- Το κλείσιμο 200 εφοριών, κατάργηση φοροαπαλλαγών και χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά.
- Την μείωση κατά 22% του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού (από 751,39ευρώ σε 586,08ευρώ) και 32% στους νέους από 18 έως 25 ετών (από

751,39ευρώ σε 510,95ευρώ).

- Την κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το δημόσιο τομέα έως το 2015, εκ των οποίων 15.000 μέσα στο 2012.
- Την αύξηση των εισιτηρίων στις Αστικές Συγκοινωνίες και στον ΟΣΕ κατά 25%.
- Τις ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας αντί για τις κλαδικές.
- Την άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες.
- Την περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας, λειτουργιών του Κράτους και εκλογών.
- Την κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας.
- Την αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα.
- Το πλήρες άνοιγμα 20 κλειστών επαγγελμάτων.

Οι νέες ρυθμίσεις αποτυπώθηκαν στο «Μνημόνιο Οικονομικών και Χρηματοπιστωτικών Πολιτικών» (ΜΟΧΠ) και στο «Μνημόνιο Συνεννόησης».

Στις 9 Μαρτίου του 2012, ολοκληρώθηκε με επιτυχία το PSI (Private Sector Involvement), (δηλαδή η εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα κατά την αναδιάρθρωση κρατικού χρέους) και η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα έφτασε το 95,7%. Με το PSI διεγράφησαν 106 δις. ευρώ από το χρέος, 49 δις. ευρώ κατατέθηκαν για την ανακεφαλαιοποίηση του τραπεζικού συστήματος και κουρεύτηκε το 53.5% των 206 δις ευρώ των ομολόγων. Υπολογίζεται ότι το ύψος των παλαιών δανείων προς τους ιδιώτες επενδυτές μειώθηκε τον Φεβρουάριο κατά 106 δις. ευρώ περίπου (Πατρώνης 2018, σ. 616).

Οι συνέπειες του Private Sector Involvement (PSI) ήταν (Πατρώνης 2018, σ. 637):

- Το χρέος μειώθηκε σημαντικά, τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- Η αντικατάσταση των παλαιών ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου με νέα που είχαν χαμηλότερα κουπόνια, που ξεκινούσαν από 2% το 2012 και σταδιακά αυξάνονταν στο 4,3% από το 2026 και μετά.
- Με το PSI διεγράφησαν 106 δις. ευρώ από το χρέος (54% του ΑΕΠ), αλλά προκάλεσε ζημιά ύψους 38 δις. ευρώ (20% του ΑΕΠ), για τις ελληνικές τράπεζες που είχαν στα χέρια τους ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου.
- Οι ελληνικές τράπεζες χρειάστηκαν ανακεφαλαιοποίηση λόγω του κουρέματος της

ονομαστικής αξίας των ομολόγων που είχαν στο ενεργητικό τους κατά 53,5%, επομένως η καθαρή μείωση του χρέους ανήλθε στα 68 δις. ευρώ (34% του ΑΕΠ).

- Τα ασφαλιστικά ταμεία υπέστησαν ζημιές από τα ομόλογα του Δημοσίου που κατείχαν.
- Οι τραπεζικές καταθέσεις και οι κάτοχοι μη ασφαλισμένων τραπεζικών ομολόγων προστατεύθηκαν πλήρως.

Η επιτυχής ολοκλήρωση του PSI και η μείωση των χρηματοδοτικών αναγκών του προγράμματος βοήθειας, αποτελούσε προϋπόθεση για την έγκριση του δευτέρου προγράμματος.

Όμως, αυτή η αναδιάρθρωση του χρέους παρατηρήθηκε ότι και πάλι δεν απέδιδε, λόγω (Βασίλης Σ. Πατρώνης 2018, σ. 616):

- Της ανάγκης για ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με έκδοση νέου χρέους (ύψους 41 δις. ευρώ εντός του 2012).
- Του δανεισμού ύψους 11,3 δις ευρώ για την επαναγορά χρέους (το Δεκέμβριο).
- Του γεγονότος ότι η μείωση της αξίας των ομολόγων που κρατούσαν τα ελληνικά ασφαλιστικά ταμεία ή άλλοι φορείς (ύψους 16,2 δις. ευρώ) δεν μείωσαν το χρέος, επειδή επρόκειτο για ενδοκυβερνητικό χρέος.
- Του δανεισμού 4,5 δις. ευρώ για την παροχή ομολόγων του EFSF στα ασφαλιστικά ταμεία ως αντισταθμιστικό όφελος έναντι της μείωσης των απαιτήσεων που υπέστησαν.
- Της ανάγκης για δανεισμό 11,9 δις. ευρώ για την κάλυψη του ελλείμματος του 2012.
- Λοιπών υποχρεώσεων του δημοσίου (π.χ. πληρωμές στον ΕΜ, πληρωμή παλαιών οφειλών κ.λ.π.) συνολικού ύψους 1,9 δις. ευρώ.

Το καθαρό τελικό αποτέλεσμα όλων των συναλλαγών ήταν η μείωση του χρέους εντός του 2012 κατά 51,2 δις. ευρώ (Πατρώνης 2018, σ. 616).

Η νέα συμφωνία συνοδευόταν από νέο χρηματοδοτικό πακέτο στήριξης ύψους 130 δις. ευρώ και μαζί με το υπόλοιπο από το πρώτο Πρόγραμμα, η συνολική μη ακόμη εκταμιευμένη βοήθεια έφθανε τότε τα 167 δις. ευρώ περίπου. Στη συνέχεια, οι εκλογές της 6ης Μαΐου που επαναλήφθηκαν στις 17 Ιουνίου δημιούργησαν νέες μεγάλες καθυστερήσεις και επέτειναν εκ νέου την αβεβαιότητα στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Ο σχηματισμός νέας κυβέρνησης συνεργασίας τον Ιούνιο του 2012, δημιούργησε ένα νέο κλίμα εμπιστοσύνης. Όμως, το Πρόγραμμα μετά τις μεγάλες καθυστερήσεις κινούνταν εκτός στόχων, ειδικότερα στο κομμάτι

των εσόδων, επίσης, οι μεγάλες καθυστερήσεις ως προς την υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων και των αποκρατικοποιήσεων, και η απώλεια καταθέσεων (έως το τέλος Ιουνίου), επέτειναν την ύφεση της οικονομίας, οξύνοντας το πρόβλημα της υστέρησης των εσόδων και της ανεργίας. Η κυβέρνηση στο διάστημα Αυγούστου- Οκτωβρίου, έκανε συνεχείς διαβουλεύσεις με την Τρόικα, καθώς η υλοποίηση των συμφωνηθέντων είχε καθυστερήσει λόγω των δύο εκλογικών αναμετρήσεων, ενώ οι μακροοικονομικές συνθήκες χειροτέρευαν.

Ωστόσο, στο τέλος Σεπτεμβρίου είχαν επιτευχθεί όλα τα ποσοτικά «κριτήρια επίδοσης», εκτός δύο εξαιρέσεων που αφορούσαν στα παρακάτω σημεία (Πατρώνης 2018, σ. 617-619):

1. Το κριτήριο της αποφυγής συσσώρευσης ανεξόφλητων υποχρεώσεων.
2. Το κριτήριο της παροχής εγγυήσεων του δημοσίου.

Ακολουθεί η αποστολή της Ειδικής Ομάδας Τεχνικής βοήθειας (Technical Assistance Task Force), μετά από αίτηση της ελληνικής κυβέρνησης, με σκοπό να αντιμετωπίσει τα προβλήματα στην εφαρμογή των μέτρων του Μνημονίου πέραν από την αύξηση των φόρων.

Στις 31 Οκτωβρίου 2012, κατατέθηκε στη βουλή ο προϋπολογισμός του 2013, που φαινόταν για άλλη μια φορά να βασίζεται στις προβλέψεις του στις πολύ μεγάλες αυξήσεις των εσόδων και όχι στη μείωση των δαπανών, επίσης κατατέθηκε το επικαιροποιημένο ΜΠΔΣ 2013-2016. Μετά, στις 7 Νοεμβρίου ψηφίστηκε ο Ν.4093/2012 «Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013- 2016 – Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του Ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013- 2016» **καθώς και το πακέτο μέτρων λιτότητας όπου περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων και τα παρακάτω δυσμενή για το ευρύ κοινωνικό σύνολο οικονομικά μέτρα:**

- Αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης κατά 2 έτη, από 1-1-2013.
- Μείωση συντάξεων από 5% έως 15%, από τα 1.000 ευρώ και άνω.
- Μειώσεις στο εφάπαξ έως 83%.
- Αντίτιμο 25 ευρώ για εισαγωγή σε νοσοκομείο.
- Εισαγωγή έκτακτης εισφοράς στα φωτοβολταϊκά.
- Αύξηση φόρου στο υγραέριο κίνησης κατά 23 λεπτά.
- Κατάργηση της καθολικότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας.
- Κατάργηση των δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, όπως και των επιδομάτων αδείας για τους δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους.

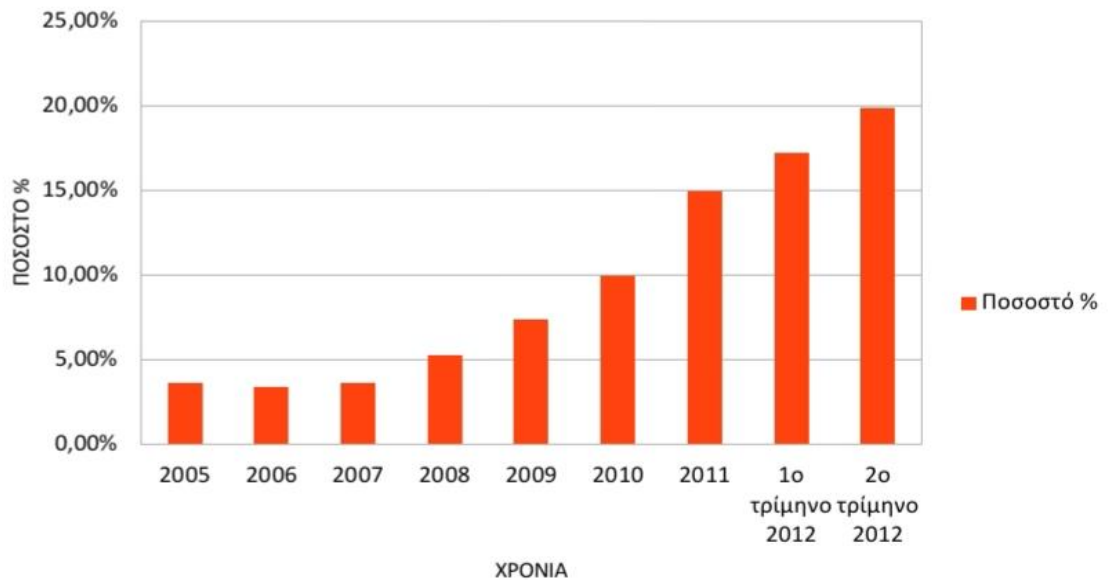
- Κατάργηση των πολυάριθμων οικογενειακών επιδομάτων και αντικατάστασής τους από το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων.
- Εφαρμογή διαθεσιμότητας ενός έτους, με μειωμένο μισθό σε μόνιμους υπαλλήλους του δημοσίου, οι θέσεις των οποίων καταργούνται.
- Μείωση χρόνου προειδοποίησης για απολύσεις σε 4 αντί 6 μήνες.
- Περικοπές στα ειδικά μισθολόγια.
- Ένταξη στο ενιαίο μισθολόγιο των εργαζομένων στις ΔΕΚΟ.

Οι σοβαρές προσπάθειες και τα σημαντικά βήματα της ελληνικής κυβέρνησης για να επανέλθει το πρόγραμμα εντός των στόχων αναγνωρίζονται από το Eurogroup. Επιπλέον όμως αυτών των μέτρων στη συνέχεια ελήφθη απόφαση ώστε η Ελλάδα να μεταφέρει σε δεσμευμένο λογαριασμό όλα τα έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις, καθώς και το 30% της υπέρβασης, σε περίπτωση που το πρωτογενές πλεόνασμα θα υπέρβαινε τους στόχους, για την εξυπηρέτηση του χρέους της και σε τριμηνιαία βάση (Πατρώνης 2018, σ. 622).

Μετά από σχετικές και συνεχείς διαβεβαιώσεις των ελληνικών αρχών ότι θα συνεχιστούν οι προσπάθειες για τη δημοσιονομική εξυγίανση και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, οι Ευρωπαίοι εταίροι δεσμεύτηκαν ότι θα λάβουν σταδιακά και άλλα ευνοϊκά μέτρα για την συγκράτηση της δυναμικής του χρέους. Ύστερα, το Eurogroup αποφάσισε να ξεκινήσουν στις χώρες- μέλη οι εθνικές διαδικασίες για την έγκριση της καταβολής της επόμενης δόσης στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), η οποία ανέρχεται σε 43,7 δις. ευρώ. Στις 13 Δεκεμβρίου του 2012, το Eurogroup ενέκρινε το χρονοδιάγραμμα εκταμίευσης των επόμενων δόσεων της χρηματοδότησης. Αργότερα τέθηκε ο στόχος να μειωθεί το ελληνικό χρέος στο 175% του ΑΕΠ το 2016, στο 124% του ΑΕΠ το 2020 και κάτω του 110% του ΑΕΠ το 2022. Οι διαχρονικές εξελίξεις φαίνονται να συμβάλλουν στη σταθεροποίηση της κατάστασης στα τέλη του 2012. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε εδώ, ότι ο δείκτης οικονομικού κλίματος σημείωσε κατακόρυφη άνοδο το Δεκέμβριο του 2012 και μετά από μικρή κάμψη τον Ιανουάριο, περαιτέρω βελτίωση το Φεβρουάριο του 2013 (Πατρώνης 2018, σ. 622).

Στο πλαίσιο της μείωσης των εισοδημάτων από το κράτος, αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό 93,1 % των νοικοκυριών έχουν υποστεί σοβαρή μείωση του εισοδήματος κατά την περίοδο της κρίσης. Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών, αναφέρεται ότι το όριο της φτώχειας ανέρχεται στο ποσό των 5.708 ευρώ ετησίως ανά άτομο και σε 11.986 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών. Το 2012, το 23,1% του

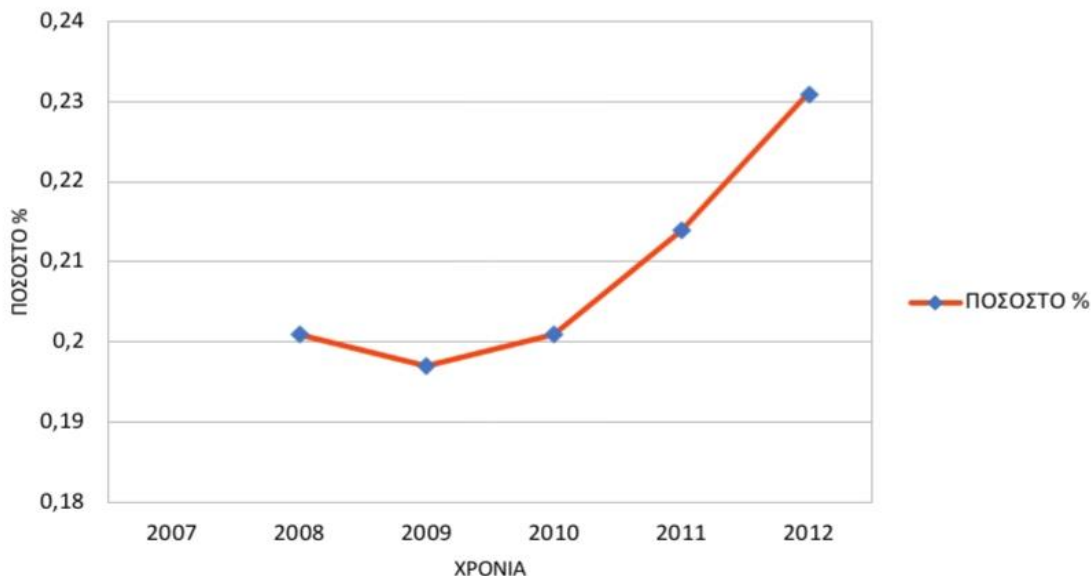
συνολικού πληθυσμού της χώρας ήταν αντιμέτωπο με τον κίνδυνο φτώχειας όταν το όριο φτώχειας ορίζεται στο 60% του διάμεσου συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος του νοικοκυριού (Ελληνική Στατιστική Αρχή /2012).

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας/ 2013

Διάγραμμα 5.2: Η εξέλιξη των επισφαλών δανείων 2005-2012

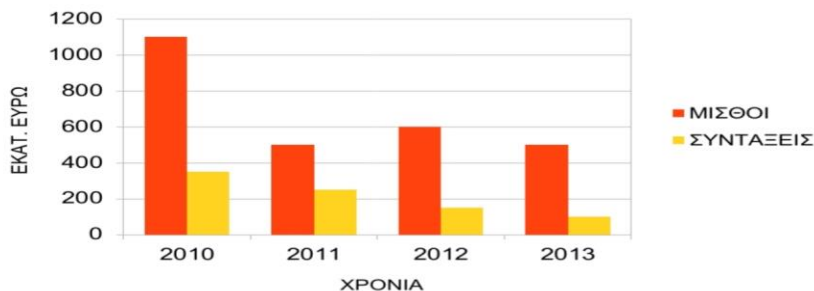
Τα επισφαλή δάνεια του 2006 πέφτουν σε σχέση με το 2005, ακολουθεί η πορεία της ανόδου μέχρι το πρώτο εξάμηνο του 2012 και με μεγαλύτερη αύξηση στο δεύτερο τετράμηνο.

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία/ 2013

Διάγραμμα 5.3: Ποσοστό Πληθυσμού σε Κίνδυνο Φτώχειας

Με βάση το διάγραμμα 5.3, παρατηρούμε ότι το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας το 2009 είναι μικρότερο από το 2008, ύστερα ακολουθεί αυξητική πορεία από το 2010 μέχρι και το 2012.

Πηγή: Νότης Μαριάς 2011, σ. 310

Διάγραμμα 5.4: Οι περικοπές σε Μισθούς και Συντάξεις του Δημοσίου με βάση το Μνημόνιο 1 του 2010.

Έγιναν οι μεγαλύτερες περικοπές μισθών και συντάξεων του δημοσίου με βάση το μνημόνιο 1 το έτος 2010, ακολουθούν οι περικοπές του 2012, μετά οι περικοπές του 2011, με τις μικρότερες να έχουν γίνει το 2013.

Στο τέλος του 2013, φαίνονταν ότι η κατάσταση ήταν βελτιωμένη σε σχέση με το 2012, αφού η οικονομία έχει εισέλθει σε τροχιά σταθεροποίησης και υπήρχαν οι προϋποθέσεις για να τερματιστεί η ύφεση και να αρχίσει η ανάκαμψη το 2014. Ωστόσο η εμφάνιση της τραπεζικής κρίσης στην Κύπρο στις αρχές του 2013, που αναζωπύρωσε ανησυχίες και αβεβαιότητες για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και την οικονομία γενικότερα.

Θα πρέπει να τονιστεί το ευνοϊκό κλίμα που διαμορφώνεται στα τέλη του 2013 και το οποίο συνοψίζεται στα παρακάτω θετικά οικονομικά δεδομένα (Πατρώνης 2018, σ. 623):

- Η καταγραφή πρωτογενούς πλεονάσματος το 2013 μετά από μια μακρά περίοδο μεγάλων ελλειμμάτων.
- Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε για πρώτη φορά πλεόνασμα το 2013, λόγω μείωσης των εισαγωγών, της σημαντικής ανάκαμψης των εισπράξεων από τουριστικές υπηρεσίες και της αύξησης των εσόδων από εξαγωγές αγαθών.
- Ο ρυθμός της ύφεσης διαμορφώθηκε ελαφρά χαμηλότερα (-3,85), έναντι της αρχικής εκτίμησης (- 4%).
- Η βελτίωση των προσδοκιών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και η σταδιακή ανάκτηση της εμπιστοσύνης.
- Το 2013 καταγράφηκε, πρώτη φορά για περισσότερα από 45 έτη, αρνητικός πληθωρισμός.
- Η αναδιάρθρωση της οικονομίας από την πλευρά της προσφοράς προχώρησε, αν και σε αργούς ρυθμούς.
- Η δημιουργία ανθεκτικότερων τραπεζών, οι οποίες είναι σε θέση να εκμεταλλευθούν οικονομίες κλίμακας, μέσω της ανακεφαλαιοποίησης των πιστωτικών ιδρυμάτων και της ριζικής αλλαγής της διάρθρωσης του τραπεζικού τομέα.

Η ανακεφαλαιοποίηση και η ανασυγκρότηση του τραπεζικού συστήματος του 2013, διαμόρφωσε ένα νέο τραπεζικό τοπίο στην Ελλάδα, με λιγότερες σε αριθμό αλλά ισχυρότερες τράπεζες καθώς και με σοβαρή εκτίμηση ότι μεσοπρόθεσμα θα είχαν την δυνατότητα χορήγησης πιστώσεων στην οικονομία. Το συνολικό κόστος της ανακεφαλαιοποίησης ανήλθε σε 28,6 δις. ευρώ, εκ των οποίων 25 δις ευρώ καλύφθηκαν από το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ) και τα 3,6 δις. ευρώ από ιδιώτες μετόχους. Αναλυτικά, η ιδιωτική τοποθέτηση κεφαλαίων ανήλθε για την Alpha σε 550 εκατ. ευρώ ή 12%, για την Εθνική 1.054 εκατ. ευρώ ή 10,8%, για την Πειραιώς 1.444 εκατ. ευρώ ή 19,7%. Παρά την ανάγκη ύπαρξης ενός ελληνικού οργανισμού (είχε διαγνωστεί ήδη με την είσοδο της Ελλάδας στο μηχανισμό

στήριξης τον Μάιο του 2010 και η σύσταση του ΤΧΣ), που θα αναλάμβανε τον ρόλο ρυθμιστή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και θα εγγυόταν τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Η ενεργοποίηση και η λειτουργία του έγινε επιτακτική ύστερα από τη συμμετοχή των ελληνικών τραπεζών στο πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων Private Sector Involvement plus (PSI plus) και τη σημαντική κεφαλαιακή ζημιά που υπέστησαν από αυτό. Προκειμένου να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη επενδυτών και καταθετών στο τραπεζικό σύστημα, κρίθηκε αναγκαία η αποκατάσταση της <<κεφαλαιακής θέσης και ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών>>, ώστε να μπορούν να συνεχίζουν την στήριξή τους στην πραγματική οικονομία, συμβάλλοντας έτσι στη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, στοιχείο που είναι σημαντικό για την αποκατάσταση θετικών και διατηρήσιμων ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης (Πατρώνης 2018, σ. 630).

Οι θετικές εκτιμήσεις της ΤτΕ για τη πορεία της οικονομίας, που αφορούσε την υπό εξέλιξη βελτίωση των οικονομικών συνθηκών και την εμπιστοσύνη προς τη χώρα και το τραπεζικό της σύστημα θα συνοδευόταν από εξομάλυνση της πιστωτικής επέκτασης μεσοπρόθεσμα, καθώς άρχισαν να διαφαίνονται οι παρακάτω δυνατότητες για την Ελληνική οικονομία:

- Η δυνατότητα σταδιακής ανάκτησης της πρόσβασης των ελληνικών τραπεζών στη διεθνή διατραπεζική αγορά.
- Η βοήθεια αύξησης των καταθέσεων λιανικής στις τράπεζες.
- Η ενίσχυση στην δημιουργία ζήτησης πιστώσεων.
- Η εμφάνιση αποκλιμάκωσης του πιστωτικού κινδύνου, διευρύνοντας τη δυνατότητα χρηματοδότησης βιώσιμων επιχειρηματικών σχεδίων.

Υπολογίζεται ότι ο προϋπολογισμός του 2013, κατέγραψε ένα πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 812 εκατ. ευρώ. Ύστερα, άρχισε η σταδιακή αποκλιμάκωση της απόδοσης των ελληνικών ομολόγων με ταχείς ρυθμούς και στις αρχές του 2014 η Ελλάδα βρισκόταν και πάλι στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου με την επιτυχή έκδοση πενταετούς ομολόγου (ακολούθησε και έκδοση τριετούς ομολόγου). Σύμφωνα με τις δηλώσεις του τότε υπουργού Οικονομικών, το 2014 είχε επέλθει μια σημαντική βελτίωση στα οικονομικά της χώρας και φαινόταν σε πολλά σημεία (Βασίλης Σ. Πατρώνης 2018, σ. 630) :

Πρώτον, οι επιχειρηματίες έβλεπαν ότι αυξάνεται η ρευστότητα στην αγορά, υπήρχε κινητικότητα χρήματος και εμπορευμάτων.

Δεύτερον, η ρευστότητα των τραπεζών είχε βελτιωθεί, ο δανεισμός τους από το μηχανισμό παροχής ρευστότητας (Emergency Liquidity Assistance - ELA) είχε μηδενιστεί και ο αντίστοιχος πιο φτηνός δανεισμός από την ΕΚΤ είχε πέσει κοντά στα 43 δις. ευρώ. Δυστυχώς

όμως τον επόμενο χρόνο, το 2015, ήταν η χρονιά που εκτινάχθηκε εκ νέου ο δανεισμός φτάνοντας στα 120 δις. ευρώ μαζί και ο ELA.

Τρίτον, το 2014, οι ξένες επενδύσεις είχαν παρουσιάσει μεγάλη αύξηση και το οικονομικό κλίμα ήταν ανοδικό.

Τέταρτον, η ανεργία είχε αρχίσει να απορροφάται από το οικονομικό σύστημα και να εμφανίζει χαμηλότερα ποσοστά.

Μετά τις ευρωεκλογές του Μαΐου το 2014 και την επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ, το πρόγραμμα εκτροχιάστηκε και πάλι με αποτέλεσμα ο κυβερνητικός ανασχηματισμός ΝΔ-ΠΑΣΟΚ του Ιουνίου 2014, να αντικαταστήσει πολλούς υπουργούς Το γνωστό e mail του υπουργού Οικονομικών Γκίκας Χαρδούβελλη προς την Τρόικα , με μέτρα ύψους σχεδόν 1 δις. ευρώ, αποτελούσε την τελευταία προσπάθεια της κυβέρνησης να ολοκληρώσει την αξιολόγηση και να προχωρήσει στην προγραμματισμένη προεδρική εκλογή, δρομολογώντας την έξοδο της Ελλάδας από το Μνημόνιο μέσω της εξασφάλισης προληπτικής πιστωτικής γραμμής από τον Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (European Stability Mechanism - ESM). Όμως, το Δεκέμβριο του 2014, ο υποψήφιος της κυβερνητικής παράταξης στις προεδρικές εκλογές δεν μπορούσε να εξασφαλίσει πλειοψηφία και η χώρα οδηγήθηκε σε πρόωρες εκλογές και η πέμπτη αξιολόγηση του δευτέρου προγράμματος σταθεροποίησης δεν ολοκληρώθηκε ποτέ και κατά συνέπεια το πρόγραμμα έληξε χωρίς άλλη εκταμίευση.

Στις βουλευτικές εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ κέρδισε με 36,34%. Ακολούθησε μια περίοδος παρατεταμένων διαπραγματεύσεων με την Τρόικα, την οποία η νέα κυβέρνηση μετονόμασε σε «θεσμούς», αφού η νέα κυβέρνηση ξεκίνησε μια σειρά διαπραγματεύσεων με τους δανειστές, οι οποίες δυστυχώς κατέληγαν σχεδόν πάντα σε αδιέξοδο. Το 2015 ξεκινάει μια νέα κρίση, αφού οι τράπεζες χρειάστηκαν νέα κεφάλαια επειδή η οικονομία έχασε την ορμή που είχε ήδη ανακινήσει. Όλα αντιστράφηκαν, οι επενδύσεις, η κατανάλωση αλλά και η ίδια η αξιοπιστία της χώρας. Ο νέος πρωθυπουργός και ο υπουργός Οικονομικών, πίστευαν ότι η Ελλάδα αποτελεί συστηματικό κίνδυνο για την Ευρωζώνη και θα μπορούσε να πιέζει τους Ευρωπαίους εταίρους να διαπραγματευτούν με την κυβέρνηση και να αποδειχθούν έναν έντιμο συμβιβασμό για να αποτρέψουν τη διάχυση της κρίσης σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Όμως, αυτό δεν ίσχυε, αφού είχε ήδη δημιουργηθεί ένα τείχος προστασίας, με τη συγκρότηση ενός μόνιμου μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων του ESM, με διαθέσιμο κεφάλαιο 500 δις. Ευρώ καθώς και με τα προγράμματα ποσοτικής χαλάρωσης quantitative easing (QE) και Outright Monetary Operations (OMT), που επέτρεπαν στη Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) να αγοράζει εκατοντάδες δις. ευρώ ομολόγων των κρατών-μελών το χρόνο. Η αλλαγή στρατηγικής από την νέα κυβέρνηση, όσον αφορά την διαπραγμάτευση με τους δανειστές, άνοιξε έναν νέο κύκλο αβεβαιότητας, ιδιαίτερα δυσμενή για την χώρα.

Ο οποίος με την σειρά του οδήγησε σε μεγαλύτερη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας, σε νέα φυγή κεφαλαίων από τις τράπεζες και αύξηση των spreads των δεκαετών ελληνικών ομολόγων, ενώ παράλληλα δημιούργησε σοβαρές αμφιβολίες ως προς την παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη.

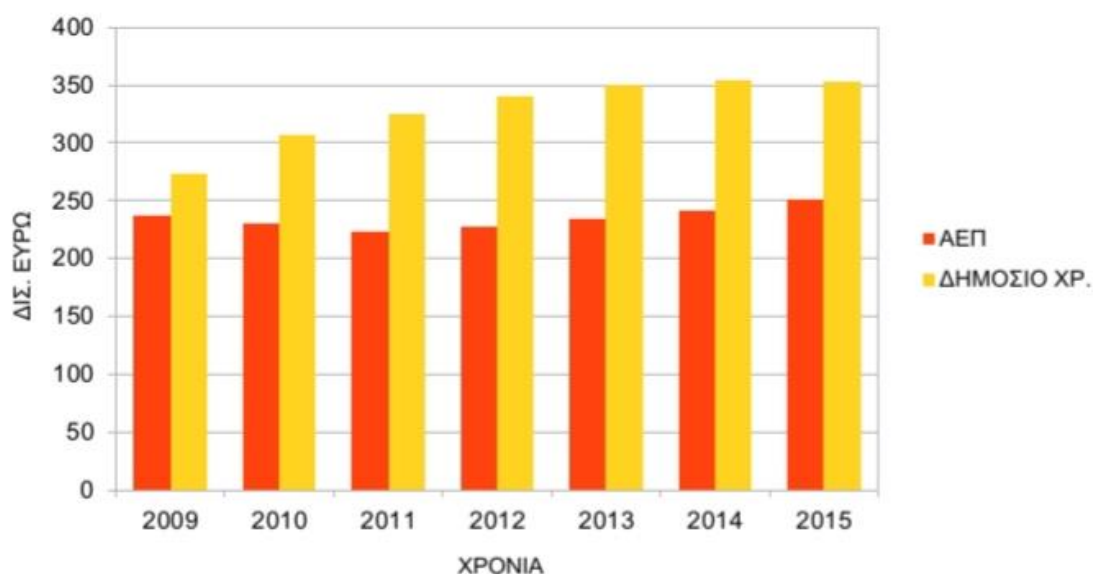
Πίνακας 5.11

ΑΕΠ Ελλάδας από 2004-2012 μετρημένο σε εκατομμύρια ευρώ

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ΑΕΠ	179963	189490	203682	215999	222680	225883	219657	206366	195224

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ/ 2012

Το ΑΕΠ της Ελλάδας από το 2004 μέχρι και το 2009 αυξάνεται βαθμιαία. Ύστερα, από το 2010 μέχρι το 2012 παρουσιάζει μείωση. Με το 2009 να έχει το μεγαλύτερο ΑΕΠ.

Πηγή: Νότης Μαριάς 2011, σ. 225

Διάγραμμα 5.5: ΑΕΠ και Δημόσιο Χρέος μεταξύ 2009 και 2015

Το δημόσιο χρέος σε σχέση με το ΑΕΠ της χώρας αυξάνεται συνεχώς με την πάροδο του χρόνου και αυτό φαίνεται από το πίνακα 5.5, που δείχνει την μικρότερη διαφορά δημοσίου χρέους και ΑΕΠ, να υπάρχει το 2009 και την μεγαλύτερη να υπάρχει το 2013.

Πίνακας 5.12

Η πορεία προσαρμογής του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ (2010-2014)

Έτος		2010	2011	2012	2013	2014
Δείκτης χρέους προς ΑΕΠ	Απόφαση Ecofin 8/6/2010	133,20%	145,20%	148,80%	149,60%	148,40%
Δείκτης χρέους προς ΑΕΠ	Απόφαση Ecofin 20/12/2010	143,00%	153,00%	157,00%	158,00%	156,00%

Πηγή: Νότης Μαριάς 2011, σ. 70

Αποτέλεσμα των λανθασμένων εκτιμήσεων του Συμβουλίου Οικονομικών και Δημοσιονομικών Θεμάτων (ECOFIN), για την πορεία προσαρμογής του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ το 2010, από το 2010 έως το 2014 που δείχνει ο πίνακας 5.12, ήταν η συνεχής ανάγκη προσαρμογής των μέτρων των μνημονίων.

5.6 ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΤΑ CAPITAL CONTROLS

Η κατάσταση στην ελληνική οικονομία ανησυχεί την Ευρωπαϊκή Ένωση και στις 25 Ιουνίου του 2015, οι αξιωματούχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης έστειλαν ένα τελεσίγραφο, που θεωρήθηκε από την τότε κυβέρνηση το αποκορύφωμα των διαπραγματεύσεων. Την επόμενη μέρα στις 26 Ιουνίου 2015, ο πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας ανακοίνωσε στο υπουργικό συμβούλιο την πρόθεσή του για διεξαγωγή δημοψηφίσματος στις 5 Ιουλίου, θέτοντας την ερώτηση "Πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας του Eurogroup της 25/6/2015;". Η απόφαση προκάλεσε έντονες αντιδράσεις τόσο στα κόμματα της αντιπολίτευσης όσο και στα εσωτερικά στελέχη του κυβερνώντος κόμματος. Το σχέδιο αποτελείται από δύο μέρη, που συγκροτούν και την ενιαία πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Το πρώτο έγγραφο αφορούσε τις Μεταρρυθμίσεις για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος και πέραν αυτού "Reforms for the completion of the current program and beyond" και το δεύτερο την Προκαταρκτική ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους "Preliminary debt sustainability analysis".

Όμως, μετά την εξαγγελία του δημοψηφίσματος, η κοινή δήλωση του πρόεδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν- Κλοντ Γιουνκερ, την καγκελάριο της Γερμανίας Άνγκελα Μέρκελ και του πρόεδρου της Γαλλίας Φρανσουά Ολάντ ξεκαθάρισε ότι το δημοψήφισμα θα αφορά την παραμονή ή όχι της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Ακολούθησε η απόφαση της ΕΚΤ να μην

αυξήσει το όριο ενίσχυσης που παρέχει στις ελληνικές τράπεζες μέσω του μηχανισμού ELA, επειδή η χώρα ήταν πλέον εκτός προγράμματος. Στις 30 Ιουνίου έληξε η παράταση του δεύτερου προγράμματος χωρίς συμφωνία. Επίσης, μέχρι τις 30 Ιουνίου 2015, δεν πληρώθηκε η δόση του δανείου προς το ΔΝΤ αξίας 1,6 δις ευρώ, με αποτέλεσμα η Ελλάδα από την 1η Ιουλίου του 2015 να θεωρείται χρεοκοπημένη χώρα, σύμφωνα με τους κανονισμούς του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Το δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε μέσα σε κλίμα μεγάλης οικονομικής αβεβαιότητας και αυξανόμενης πόλωσης. Τελικά, το ΟΧΙ επικράτησε με μεγάλη πλειοψηφία και 61,31% έναντι 38,69% για το ΝΑΙ (Πατρώνης 2018, σ. 651).

Ακολούθησε μετά μια σύντομη περίοδος υψηλής πολιτικής αβεβαιότητας, καθώς, η σκληρή ομάδα των χωρών της Ευρωζώνης έθεσε στο τραπέζι για πρώτη φορά μια πρόταση προσωρινής εξόδου της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα ο σκληρός πυρήνας του ΣΥΡΙΖΑ μαζί με την ομάδα του υπουργού Οικονομικών επεξεργάζονταν σχέδια είτε άτακτης χρεοκοπίας είτε παράλληλου νομίσματος. Η αντιφατική πολιτική της κυβέρνησης απέναντι στους δανειστές και η κρίση εμπιστοσύνης στον τομέα της ασφάλειας των τραπεζικών καταθέσεων, είχαν ως αποτέλεσμα την εκροή καταθέσεων περίπου 40 δις. ευρώ μέχρι τον Ιούνιο του 2015 (Πατρώνης 2018, σ. 668). Στη συνέχεια, η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να πάρει την απόφαση ελέγχου για τους τραπεζικούς περιορισμούς (capital controls), που ανακοίνωσε στις 28 Ιουνίου 2015 και έκλεισε τις ελληνικές τράπεζες για τρεις εβδομάδες (από τη Δευτέρα 29 Ιουνίου 2015 που έκλεισαν, οι τράπεζες άνοιξαν ξανά στις 20 Ιουλίου), ενώ εφαρμόστηκαν έλεγχοι στα τραπεζικά εμβάσματα από ελληνικές τράπεζες σε ξένες τράπεζες, και τα όρια για αναλήψεις μετρητών περιορίστηκαν σε μόλις 60 ευρώ ανά ημέρα. Ο κόσμος πλέον χάνει τον έλεγχο της περιουσίας του και φοβάται ότι το κούρεμα είναι προ των πυλών.

Εικόνα 5.1: Οι ουρές στις τράπεζες όταν επιβλήθηκαν τα capital controls τον Ιούνιο του 2015

Εικόνα 5.2: Οι ουρές στα ATM τραπεζών όταν επιβλήθηκαν τα capital controls τον Ιούνιο του 2015

Στις 6 Ιουλίου 2015, Παραίτεται ο υπουργός Οικονομικών και αναλαμβάνει ο Ευκλείδη Τσακαλώτος το υπουργείο οικονομικών. Η κυβέρνηση, παρά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, συνέχισε τις συζητήσεις με τους δανειστές και κατέληξαν τελικά σε συμφωνία στις 13 Ιουλίου.

Εικόνα 5.3: Το δημοψήφισμα του 2015

Εικόνα 5.4: Τα capital controls τον Ιούνιο του 2015

5.7 ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Στις 13 Ιουλίου του 2015, ο πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας, συμφώνησε με τους δανειστές σε ένα νέο πρόγραμμα. Η Ελλάδα θα ελάμβανε δάνειο ύψους 86 δις. ευρώ, το οποίο επρόκειτο να δοθεί σταδιακά από τον Αύγουστο του 2015 έως τον Ιούνιο του 2018 και περιλάμβανε ένα αποθεματικό ύψους έως και 25 δις. ευρώ για να αντιμετωπίσει ενδεχόμενα έξοδα αναδιάρθρωσης των τραπεζών. Σε αντάλλαγμα θα έπρεπε να τεθούν νέα δημοσιονομικά μέτρα.

Τα ποσά που δόθηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο στις ελληνικές τράπεζες για τις προηγούμενες ανακεφαλαιοποιήσεις, δια μέσω του ΤΧΣ (Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας) κυριολεκτικά μηδενίστηκαν, αφού, το ταμείο μέχρι της 30/09/2015 κατείχε το 66,24% στην Alpha Bank, το 35,41% της Eurobank, το 57,24% της Εθνικής Τράπεζας και το 66,93% της Τράπεζας Πειραιώς. Μετά την ανακεφαλαιοποίηση και τις αυξήσεις κεφαλαίων που έγιναν το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2015, τα αντίστοιχα ποσοστά στις τέσσερις τράπεζες ανήλθαν σε 11,01%, 2,38%, 40,39% και 26,42% αντίστοιχα. Η αξία των μετοχών των τεσσάρων συστηματικών τραπεζών που είχε το ΤΧΣ στο χαρτοφυλάκιό του από 22,6 δις. ευρώ στο τέλος του 2013, μειώθηκε στα 1,4 δις ευρώ το Φεβρουάριο 2016 (Πατρώνης 2018, σ. 670).

Η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ εξακολουθεί να κάνει σοβαρά λάθη που βλάπτουν την

οικονομία. Στην προσπάθειά της να αποτρέψει ένα πιστωτικό γεγονός, μετέφερε τα ταμειακά διαθέσιμα των ασφαλιστικών ταμείων, ΔΕΚΟ και δημόσιων οργανισμών με υπουργική απόφαση στην Τράπεζα της Ελλάδας, για να αποπληρωθούν δάνεια που έληξαν και άλλες υποχρεώσεις του Δημοσίου. Ταυτόχρονα η κυβέρνηση συσσώρευσε απλήρωτες υποχρεώσεις προς φορολογούμενους και προμηθευτές του Δημοσίου, οδηγώντας την οικονομία σε πιστωτική ασφυξία. Ως αποτέλεσμα, η κυβέρνηση υπό την πίεση που αντιμετώπιζε αναγκάστηκε να δεχτεί μέτρα ύψους 4,9 δις. ευρώ (2,7% του ΑΕΠ%) (Πατρώνης 2018, σ. 654) μετά το πέρας του τρίτου προγράμματος (2019-2020), τα οποία ψήφισε η βουλή τον Μάιο του 2017, για να κλείσει η δεύτερη αξιολόγηση. Φυσική συνέπεια των ανώτερων ήταν να επιστρέψει η οικονομία στην ύφεση, συρρικνώθηκε περαιτέρω, πράγμα που έκανε τα μέτρα απαραίτητα προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος για πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ, τουλάχιστον έως το 2021, όπως είχε συμφωνηθεί με τους Ευρωπαίους εταίρους. Το ποσοστό ανεργίας κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2015 ανήλθε σε 24,4% (Πατρώνης 2018, σ. 654), οριακά αυξημένο σε σχέση με το 3ο τρίμηνο του 2015. Ο Γενικός Δείκτης Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών κατέγραψε ιστορικό χαμηλό και οι τραπεζικές καταθέσεις Επιχειρήσεων και Νοικοκυριών υποχωρούν περαιτέρω. Ο στόχος των αποκρατικοποιήσεων των 50 δις. ευρώ δεν επιτεύχθηκε, λόγω της μη ύπαρξης της απαραίτητης συνοχής από την πλευρά του κρατικού μηχανισμού.

Πίνακας 5.13

Εκτιμήσεις της Κομισιόν για το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας

	2015	2016	2017	2018	2015- 2018
Δεκέμβριος 2014	2,90%	3,70%	3,50%	3,30%	14,10%
Δεκέμβριος 2015	-2,30%	-1,30%	2,70%	3,10%	2,10%

Πηγή: Πατρώνης 2018, σ. 658

Ο πίνακας 5.13 δείχνει τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Κομισιόν) για την οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, στην έκθεσή της το 2014, 2015 για το 2015 έως το 2018.

Η ευρωπαϊκή Επιτροπή, στηριζόμενη στο ρυθμό σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας που έτρεχε το 2014, προέβλεπε 14,6% σωρευτική ανάπτυξη για την τριετία 2015- 2018. Όμως, όταν διαμορφώθηκε το 3ο Μνημόνιο το καλοκαίρι του 2015, οι προβλέψεις έδιναν σωρευτικά μόνο 2,1%. Δυστυχώς οι εκτιμήσεις αυτές δεν επαληθεύτηκαν λόγω χρόνου

(7- 8 μήνες) που μεσολάβησε ανάμεσα στο email Χαρδούβελλη, το οποίο συντάχθηκε τον Δεκεμβρίου του 2014 και στους δημοσιονομικούς στόχους του 3ο Μνημονίου το καλοκαίρι του 2015. Σε αυτό το διάστημα συνέβησαν πολλές δυσάρεστες εξελίξεις όπως, οι κεφαλαιακοί έλεγχοι και η τραπεζική αργία, που ανέτρεψαν την προοπτική της ελληνικής οικονομίας. Τελικά, το καλοκαίρι του 2015, οι προβλέψεις για την ελληνική οικονομία έδιναν ύφεση τη διετία 2015- 2016 και σωρευτικά σχεδόν στασιμότητα στην τριετία 2015- 2018 (Πατρώνης 2018, σ. 658).

Πίνακας 5.14
Δείκτης ανεργίας (2013- 2016)

	Ανεργία	Μεταβολή από το προηγούμενο έτος
Δεκέμβριος 2013	27,44%	-1,09%
Δεκέμβριος 2014	25,80%	1,63%
Δεκέμβριος 2015	24,08%	1,72%
Δεκέμβριος 2016	23,43%	0,65%

Πηγή: Πατρώνης 2018, σ. 663

Ο δείκτης ανεργίας αρχίζει την πτωτική του πορεία από το 2013 με ποσοστό 27,44% μέχρι και το 2016, με ποσοστό 23,43%.

Το 2015, οι λόγοι που σφυροκόπησαν την ήδη επιβαρυσμένη οικονομία ήταν:

1. Η αντιαναπτυξιακή και υφεσιακή επίδραση του capital controls
2. Η τραπεζική αργία.
3. Η καθυστέρηση των διαπραγματεύσεων.

Αποτέλεσμα όλων αυτών των δεδομένων ήταν αναπόφευκτα η καθήλωση της οικονομίας. Ωστόσο, οι επιδόσεις της Ελληνικής Οικονομίας της διετίας 2015- 2016, παρά τις δυσμενείς συνθήκες, μπορούν να εκληφθούν και ως σταθεροποιητικές.

Πίνακας 5.15

Μέση τιμή πετρελαίου ισοτιμία ευρώ- δολαρίου ανά έτος.

Έτος	Αργό Βαρέλι /\$	Ισοτιμία ευρώ/ δολάριο
2012	94,17	1,29
2013	98,02	1,33
2014	92,89	1,33
2015	48,8	1,11
2016	43,42	1,11

Πηγή: Πατρώνης 2018, σ. 661

Κατά ευτυχή συγκυρία μια σειρά ευνοϊκών συνθηκών στην παγκόσμια και ευρωπαϊκή οικονομία θα υποστήριζαν και θα ενίσχυαν την αναμενόμενη ανάπτυξη το 2015, όπως:

- Η τιμή του πετρελαίου μειώθηκε κατά 50% τη διετία 2015- 2016.
- Η ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών προϊόντων, άρα και της Ελλάδας αυξήθηκε τη διετία 2015- 2016 λόγω, υποτίμησης μεσοσταθμικά του ευρώ κατά 17 %.
- Τα χαμηλά επιτόκια, η μεγάλη ρευστότητα και η ποσοτική χαλάρωση.
- Η εκτίναξη της τουριστικής βιομηχανίας, καθώς, βυθίζονταν οι ανταγωνιστικές αγορές του μουσουλμανικού τμήματος της Μεσογείου. Επίσης, για τους μη Ευρωπαίους έγινε η Ελλάδα πιο ελκυστικός προορισμός λόγω υποτίμησης του ευρώ.

Συμπερασματικά οι δυσμενείς συνθήκες επηρέασαν πολύ αρνητικά την Ελληνική

οικονομία, η οποία το 2015, συρρικνώθηκε κατά 0,2%. Πέραν της δημοσιονομικής λιτότητας συνέτρεξαν και άλλοι λόγοι και υφεσιακοί παράγοντες:

- Οι τρεις εκλογικές αναμετρήσεις.
- Η απόσυρση καταθέσεων.
- Η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια επί επτά μήνες λόγω εντεινόμενης πιθανότητας Grexit.
- Η ύπαρξη Capital controls.
- Η τραπεζική αργία για ένα ολόκληρο μήνα.
- Το κράτος σταμάτησε τις πληρωμές του προς τον ιδιωτικό τομέα και διοχέτευσε όλη την διαθέσιμη ρευστότητα στην αποπληρωμή των δανείων και υποχρεώσεων του δημοσίου, πράγμα που οδήγησε σε ασφυξία ρευστότητας.

Αν παρατηρήσει κανείς, την διαχρονική εξέλιξη των γεγονότων μπορεί να διαπιστώσει εύκολα ότι όλα τα παραπάνω ήταν αχρείαστα αντιαναπτυξιακά βαρίδια, που σχεδόν όλα, προήλθαν από το καθεστώς των capital controls (Πατρώνης 2018, σ. 663).

5.8 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Η αδυναμία της Ελλάδας να εξαντλήσει τα δάνεια από τις διεθνείς αγορές, που χρειάζονται για την κάλυψη των ελλειμμάτων που προκύπτουν από την διαφορά εσόδων και εξόδων, την οδήγησαν στην υπογραφή τριών μνημονίων εις βάρος των πολιτών. Η διαχείριση του ελληνικού οικονομικού προβλήματος έδειχνε ότι η Ευρώπη δεν ήταν έτοιμη για να αντιμετωπίσει τέτοιου είδους και μεγέθους πρόβλημα. Καθώς δεν διέθετε τους απαραίτητους μηχανισμούς και όργανα για την επίλυση τέτοιων ζητημάτων. Τέλος, η άδικη στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην Ελλάδα και μαζί με την αναξιοπιστία που έδειχναν από την πλευρά τους, επιβάρυναν και αδίκησαν τους Έλληνες πολίτες. Επειδή ακολουθούσαν την πολιτική «των δύο μέτρων και δύο σταθμών» για το θέμα του δανεισμού της Ελλάδας από συμμαχικές χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη στιγμή που πολλές Ευρωπαϊκές χώρες ακολουθούν την πολιτική δανεισμού από την Κίνα και άλλες χώρες εκτός Ευρώπης.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία πέμπτου κεφαλαίου:

1. Νότης Μαριάς, 2011. Το Μνημόνιο της Χρεοκοπίας και ο Άλλος δρόμος «Πειραματόζων η ΕΛΛΑΔΑ», Εκδόσεις Λιβάνι, Αθήνα.
2. Μάνος Ματσαγγάνης, 2011. Η Κοινωνική Πολιτική σε Δύσκολους Καιρούς, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
3. Βασίλης Σ. Πατρώνης, 2018. Εισαγωγή στην Ελληνική Οικονομία (Από τη Μεταπολεμική Ανάπτυξη στην κρίση Χρέους και στα Μνημόνια), Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα.
4. Σταύρος Τομπάζος, 2010. Φυγόκεντροι Καιροί. Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση 2007, 2008, 2009...Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
5. Λευτέρης Τσουλφίδης, 2015. Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις

Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

6. Occasional Papers 61| June 2010. Το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα.
7. Τράπεζα της Ελλάδας (ΤτΕ).
8. www.aade.gr
9. ecb.europa.eu.
10. www.statistics.gr
11. studies.aljazeera.net.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2016, κατάφερε η Ελλάδα να έχει το πρώτο πρωτογενές πλεόνασμα με την υπεραπόδοση 3,5% παραπάνω από τον στόχο. Επισημαίνεται ότι η υπεραπόδοση αυτή δεν ήταν επίτευγμα της κυβέρνησης ως επιτυχία που προερχόταν από την ανάπτυξη, αλλά λόγω της αύξησης των φορολογικών εσόδων. Που ήταν αποτέλεσμα της υπερφορολόγησης πολιτών-καταναλωτών και της βελτίωσης της φορολογικής συμμόρφωσης που επιτεύχθηκε για πρώτη

φορά το 2016, με την αύξηση στα ποσά είσπραξης των παλαιών οφειλών και συνεχίστηκε το 2017 και αποδίδεται στις κατασχέσεις εναντίων των οφειλετών. Τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης και σταθερότητας άρχισαν να φαίνονται το 2019 με την άρση των capital controls που επιβλήθηκαν τον Ιούνιο του 2015 και με την έξοδο της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές για την εξάντληση απαραίτητων κεφαλαίων που χρειάζεται.

6.2 ΤΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΑ

Το 2016, σημειώθηκε εντυπωσιακή υπεραπόδοση 3,5% πάνω από το στόχο (Πατρώνης 2018, σ. 665) του πρωτογενούς πλεονάσματος της Γενικής Κυβέρνησης. Το μεγάλο μέρος της προήλθε από τα φορολογικά έσοδα. Επισημαίνεται εδώ, ότι αυτή η υπεραπόδοση δεν προερχόταν από την ανάπτυξη, γι' αυτό είναι λάθος να πιστώνεται στην κυβέρνηση ως επιτυχία η αύξηση των φορολογικών εσόδων. Μια κυβέρνηση δεν μπορεί να αποτυγχάνει στο πεδίο της ανάπτυξης και να επιτυγχάνει στο πεδίο της ανεργίας και των πρωτογενών πλεονασμάτων. Φυσικά το πρωτεύον είναι η ανάπτυξη της οικονομίας. Η αύξηση των φορολογικών εσόδων προέρχεται από την υπερφορολόγηση των Πολιτών – Καταναλωτών και ιδιαίτερα των στρωμάτων του πληθυσμού (μισθωτοί, υπάλληλοι κ.λ.π.), που δεν μπορούν να αποκρύψουν τα εισοδήματά τους. Βέβαια θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι η πάταξη της φοροδιαφυγής

ήταν η κύρια αιτία της αύξησης της φορολογητέας ύλης (ΑΕΠ), καθώς, τα μαύρα εισοδήματα εντοπίστηκαν, πράγμα που οδήγησε στην αύξηση των φορολογικών εσόδων, με αποτέλεσμα να έχουμε και υψηλότερα πρωτογενή πλεονάσματα. Επίσης, η βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης (η εξόφληση των βεβαιωμένων οφειλών προς την εφορεία) και αυτό πιστοποιείται από τα στοιχεία της ΑΑΔΕ (Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων), επιτεύχθηκε για πρώτη φορά το 2016, με το άλμα στα ποσά είσπραξης παλαιών οφειλών και συνεχίστηκε το 2017. Η βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης αποδίδεται στα διοικητικά μέτρα (κατασχέσεις) εναντίον των οφειλετών.

Εδώ και σ' αυτό το σημείο πρέπει υπενθυμίζουμε κάποια γεγονότα, όπως:

- Τα πρώτα χρόνια της κρίσης, η ένταση της ύφεσης ήταν σφοδρή.
- Το 2008-2009 δεν είχαμε μνημόνια, αλλά δημοσιονομική επέκταση με μεγάλα ελλείμματα, μεγάλες αυξήσεις σε μισθούς και συντάξεις.
- Το 2009 η οικονομία υποχώρησε κατά -4,3%
- Η κορύφωση της κρίσης σημειώθηκε τη διετία 2011-2012 και μετά άρχισε να εκτονώνεται.
- Το 2013, παρά ότι είχαμε μεγάλες μειώσεις μισθών και συντάξεων, η οικονομία υποχώρησε κατά -3,2%, δηλαδή λιγότερο από το 2009.
- Το 2014 είχαμε ανάπτυξη, έστω και μικρή (+0,4%) (Πατρώνης 2018, σ. 662)

Τονίζουμε ότι, για την αξιολόγηση των επιδόσεων της κάθε κυβέρνησης πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη τη συγκεκριμένη φάση του κύκλου της οικονομίας. Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ- ANEL το 2015, ανέλαβε τη χώρα στη φάση της ανάπτυξης (έστω μικρή στην αρχή, η προοπτική όμως ήταν ανοδική) και την έστρεφε απότομα στη στασιμότητα, αφού το capital controls, ανέκοψαν την ανάπτυξη και οδήγησαν στο 3ο Μνημόνιο.

Πίνακας 6.1

Μεταβολή ΑΕΠ ανά έτος (2008-2016)

Έτος	Μεταβολή ΑΕΠ
2008	-0,30%
2009	-4,30%
2010	-5,50%

2011	-9,10%
2012	-7,30%
2013	-3,20%
2014	-0,40%
2015	-0,20%
2016	0,00%

Πηγή: Πατρώνης 2018, σ. 662

Η μεγαλύτερη μεταβολή του ΑΕΠ ήταν -9,10% το 2011 σε σχέση με το 2010 και η μικρότερη ήταν -0,20% το 2015 σε σχέση με το 2014, ενώ το 2016 παρέμεινε σταθερή. (Πίνακας 6.1)

Πίνακας: 6.2

Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ (2015-2016)

	Πρόβλεψη 3ου Μνημονίου	Τελικό αποτέλεσμα
2015	-2,30%	0,20%
2016	-1,30%	0,00%

Πηγή: Πατρώνης 2018, σ. 666

Ο πίνακας 6.2 δείχνει την απόκλιση μεταξύ των προβλέψεων του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ και το τελικό αποτέλεσμα το 2015-2016. Με την μεγαλύτερη απόκλιση να είναι το 2015.

Πίνακας: 6.3

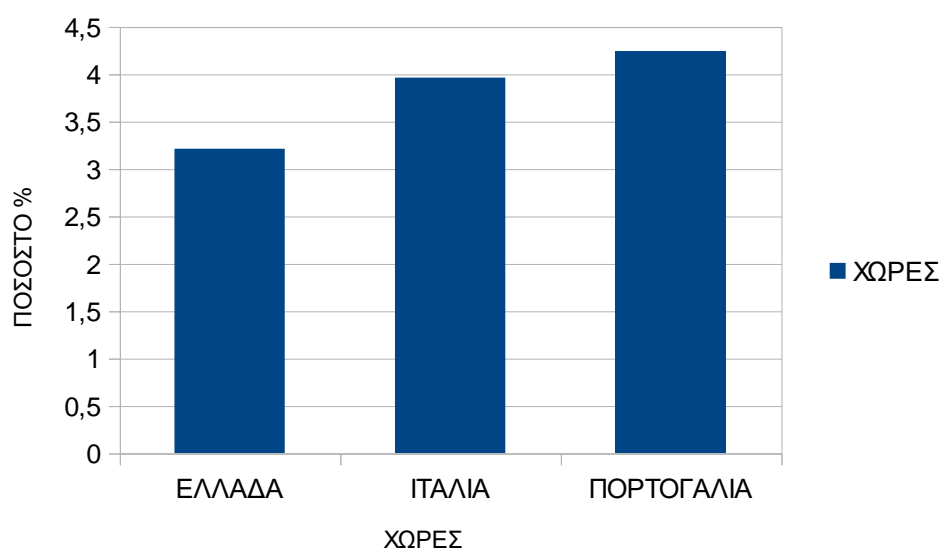
Εξέλιξη του Χρέους και της πληρωμής τόκων (2000-2017)

	Τόκοι (δισ. ευρώ)	Χρέος (δισ. ευρώ)
2000	9,8	148
2001	9,6	163

2002	9,1	171
2003	8,8	182
2004	9,3	199
2005	9,4	214
2006	9,6	226
2007	10,5	240
2008	11,7	265
2009	12	301
2010	13,2	331
2011	15,1	356
2012	9,7	305
2013	7,3	320
2014	7,1	320
2015	6,3	312
2016	5,6	315
2017	5,6	317

Πηγή: Πατρώνης 2018, σ. 642

Το μεγαλύτερο ποσό των τόκων δανείων που πληρώθηκε ήταν το 15,1 δις ευρώ το 2011 και ακολουθεί το 2010 με το ποσό των 13,2 δις ευρώ, ενώ το μικρότερο ποσό ήταν το 5,6 δις ευρώ το 2017. (Πίνακας 6.3)

Πηγή: Πατρόνης 2018, σ. 643

Διάγραμμα: 6.1: Τόκοι ως ποσοστό % του ΑΕΠ 2016

Η Ελλάδα κατέβαλε το 2016, το μικρότερο ποσοστό τόκων σε σχέση με το ΑΕΠ σε σύγκριση με άλλες πλήττουσες χώρες από την κρίση όπως την Ιταλία και την Πορτογαλία.

Πίνακας: 6.4

Ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ σε χώρες της Ευρωζώνης (2008-2016)

ΧΩΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Γερμανία	21,70%
Γαλλία	11,20%
Ολλανδία	9,40%
Πορτογαλία	3,60%
Ιταλία	1,90%
Ισπανία	0,10%
Ελλάδα	-27,00%

Πηγή: Πατρόνης 2018, σ. 683

Η Ελλάδα κατείχε την τελευταία θέση το 2008-2018, μεταξύ των 7 χωρών της

Ευρωζώνης, με την Γερμανία να πρωτοστατεί στην ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ.

(Πίνακας 6.4)

Από την σύγκριση της ανάλυσης βιωσιμότητας (Debt Sustainability Analysis DSA, Μάιος 2016) που δημοσίευσε το ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο), με την αντίστοιχη δυο χρόνια πριν (DSA, Ιούνιος 2014), προκύπτει ότι, σύμφωνα με την καινούρια κατάσταση που δημιούργησε η πολιτική σύγκρουση με τους δανειστές και τα καταστροφικά αποτελέσματά της, στην οικονομία, το 2022, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ θα είναι αυξημένο κατά 50 ποσοστιαίες μονάδες (στο 167% του ΑΕΠ, αντί για 117,2% του ΑΕΠ (Πατρώνης 2018, σ. 667).

Στις 23 Ιανουαρίου 2017, Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) ενέκριναν τους κανόνες για τα βραχυπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους για την Ελλάδα. Τα μέτρα είχε εγκρίνει το Eurogroup στις 5 Δεκεμβρίου 2016 και έχουν σκοπό τη μείωση του επιτοκίου κινδύνου για την Ελλάδα, αλλάζοντας, μεταξύ άλλων, ορισμένα επιτόκια για το χρέος από κυμαινόμενα σε σταθερά

Στις 18 Μαΐου 2017, ψηφίζεται ο νόμος 4472/2017, που θεωρήθηκε από πολλούς ως **τέταρτο μνημόνιο. Το πολυνομοσχέδιο περιελάμβανε τα εξής μέτρα ύψους 5.396 δις ευρώ:**

1. Το 2019 καταργείται το ΕΚΑΣ.
2. Καταργείται η έκπτωση παρακράτησης εισοδήματος.
3. Μείωση του αφορολογήτου έως και στα 5.700 ευρώ.
4. Απελευθέρωση ομαδικών απολύσεων.
5. Αύξηση της εισφοράς των αγροτών από 14% σε 17%.
6. Περικοπή κατά 50εκ ευρώ στο επίδομα θέρμανσης.
7. καταργείται η επιδότηση νεοεισερχομένων εργαζομένων.
8. καταργείται το προνοιακό επίδομα απροστάτευτων τέκνων.
9. Ανάθεση της συμμετοχής του δημοσίου στο υπερταμείο των ΟΑΣΑ, ΟΣΕ, ΟΑΚΑ, ΕΛΤΑ, Διεθνές Αερολιμένας Αθηνών, Ελληνικές Αλυκές, ΕΤΒΑ - ΒΙΠΕ, Ανώνυμη Εταιρεία Διώρυγας Κορίνθου, Οργανισμός Κεντρικών Αγορών και Αλιείας, Κεντρική Αγορά Θεσσαλονίκης, HELEXPO, Hellenic Duty Free Shops, ΕΥΑΘ και ΕΥΔΑΠ, Κτιριακές Υποδομές ΑΕ, ΕΛΒΟ, Αττικό Μετρό και ΔΕΗ.

Μετά, στις 12 Ιουλίου 2017 ήρθε η καλή είδηση από τον επίτροπο Οικονομικών Υποθέσεων, Πιέρ Μοσκοβισί που σημείωσε τη σημαντική πρόοδο της Ελλάδας στα δημοσιονομικά της μεγέθη και κάλεσε τη χώρα "να αξιοποιήσει τα επιτεύγματα της" και να

ενισχύσει περαιτέρω την εμπιστοσύνη στην οικονομία της έτσι ώστε να καταφέρει να επιστρέψει στις διεθνείς αγορές χρήματος.

Το επόμενο χρονικό διάστημα ξεκίνησε για την χώρα μια νέα εποχή οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης αφού η ελληνική κυβέρνηση εξέδωσε 5ετές ομόλογο για πρώτη φορά μετά το 2014. Το ελληνικό Δημόσιο άντλησε 3 δις ευρώ και το επιτόκιο δανεισμού διαμορφώθηκε στο 4,625%. Το 1,5 δις έδωσαν επενδυτές που αντάλλαξαν τίτλους με λήξη τον Απρίλιο του 2019 με το νέο ομόλογο ενώ το υπόλοιπο 1,5 δις προήλθε από νέες επενδύσεις στο νέο τίτλο. Το επιτόκιο που «πέτυχε» η χώρα θεωρείται υψηλότερο απ' του 2014 λόγω των ευρύτερων οικονομικών συνθηκών και της αρνητικής απόδοσης του 5ετούς γερμανικού ομολόγου. Ο τερματισμός του υπερβολικού ελλείμματος για την Ελλάδα, ανακοινώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης στις 25 Σεπτεμβρίου 2017 και στις 2 Μαρτίου 2018 ολοκληρώνεται η Τρίτη Αξιολόγηση. Στις 21 Αυγούστου 2018, ο πρωθυπουργός της χώρας ανακοινώνει από την Ιθάκη, την έξοδο της χώρας από τα προγράμματα στήριξης (Μνημόνια). Τα πρώτα θετικά σημάδια αρχίζουν και εμφανίζονται στις 2 Μαρτίου 2019 με την αναβάθμιση του ελληνικού αξιόχρεου κατά δύο μονάδες από τον οίκο αξιολόγησης Moody's.

Με αφορμή την ήττα του ΣΥΡΙΖΑ στις ευρωεκλογές αναγκάζεται ο πρωθυπουργός να ζητήσει από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη διάλυση της Βουλής και τη διεξαγωγή εθνικών εκλογών στις 7 Ιουλίου.

Η Νέα Δημοκρατία με πρόεδρο τον Κυριάκο Μητσοτάκη κερδίζει τις εκλογές στις 7 Ιουλίου 2019, με 39,8% και μετά από 10 χρόνια σχηματίζεται αυτοδύναμη κυβέρνηση στη Ελλάδα. Αυτό εκλήφθηκε πολύ θετικά από τις Διεθνείς Αγορές με την προσφορά άνω των 13 δις ευρώ και με επιτόκιο 1.9% στα επταετή ομόλογα που εξέδωσε επιτυχώς ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους στις 16 Ιουλίου 2019. Επιτέλους, η Ελλάδα αρχίζει και μπαίνει σε μια τροχιά οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας, με ορόσημο τις τρεις ημερομηνίες:

- Στις 26 Αυγούστου 2019, Ο πρωθυπουργός, Κυριάκος Μητσοτάκης ανακοίνωσε την πλήρη άρση των capital controls από 1ης Σεπτεμβρίου, που επεβλήθησαν στις 29 Ιουνίου 2015.
- Στις 9 Οκτωβρίου 2019, η Ελλάδα δανείζεται για πρώτη φορά με αρνητικό επιτόκιο, -0020%.
- Στις 9 Ιανουαρίου 2020, ο ESM μηδένισε το επιτόκιο σε μεγάλο μέρος του ελληνικού χρέους.

Πίνακας: 6.5

Διάρκεια της ύφεσης και μείωση του ΑΕΠ σε διάφορες χώρες

	Έναρξη ύφεσης	Διάρκεια ύφεσης	Τέλος ύφεσης	Σωρευτική μείωση ΑΕΠ	Μεταβολή ΑΕΠ τα 3 επόμενα χρόνια	Νόμισμα
Ελλάδα	2008	6 έτη	2013	-26,50%	0	ευρώ
Πορτογαλία	2009	5 έτη	2013	-7,90%	4	ευρώ
Ισπανία	2009	5 έτη	2013	-8,90%	8	ευρώ
Λιθουανία	2009	1 έτη	2009	-14,85%	8	ευρώ
Λετονία	2008	3 έτη	2010	-20,60%	14	ευρώ
ΗΠΑ	1930	3 έτη	1933	-26,40%	36	ευρώ
Αργεντινή	1999	4 έτη	2002	-67,30%	103	ευρώ
Αργεντινή	1999	4 έτη	2002	-18,40%	29	τοπικό
Ινδονησία	1998	1 έτη	1998	-13,10%	10	τοπικό
Φιλανδία	1991	3 έτη	1993	-9,70%	12	τοπικό
Ρουμανία	1991	2 έτη	1992	-20,60%	13	τοπικό
Ρωσία	1990	9 έτη	1998	-44,20%	23	τοπικό
Λευκορωσία	1990	5 έτη	1994	-34,70%	24	τοπικό
Χιλή	1982	2 έτη	1983	-13,70%	22	τοπικό

Πηγή: Βασίλης Σ. Πατρώνης 2018, σ. 673

Στο πλαίσιο του απολογισμού των συμπερασμάτων από την εφαρμογή των Μνημονίων, βρίσκουμε ότι έχει αποφευχθεί μία άτακτη, ταπεινωτική και επίσημη χρεοκοπία στην ιστορία της Ελλάδας και η οδυνηρή επιστροφή στη δραχμή, που θα είχε καταστροφικές συνέπειες στην Ελλάδα όπως και στην Ευρωζώνη, ανεξάρτητα από την ανεπίσημη πτώχευση, που όντως συνέβαινε. Τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του προγράμματος και παρά τις καθυστερήσεις λόγω αμφιβολιών και αναξιοπιστίας που έδειχναν οι Ευρωπαίοι εταίροι, επιτεύχθηκε μεγάλη

δημοσιονομική προσαρμογή και μειώθηκε σημαντικά το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών. Πολλές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ολοκληρώθηκαν, για παράδειγμα οι συγχωνεύσεις και ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, ενώ κάποιες προχώρησαν χωρίς να ολοκληρωθούν, όπως οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας και στις συντάξεις, καθώς και οι μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση. Επίσης, εξανεμίστηκε προοδευτικά το μεγάλο πρωτογενές έλλειμμα και το έλλειμμα εξωτερικών συναλλαγών που το 2008 ανήλθε στο 15% του ΑΕΠ.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το χρέος της Ελλάδας το πρώτο τρίμηνο του 2019 διαμορφώθηκε στο 181,9% του ΑΕΠ ή 337,4 δις. ευρώ, ενώ το προηγούμενο τρίμηνο ήταν στο 181,1% ή 334,5 δις. και ένα χρόνο πριν 177,9% ή 322,5 δις. Στο πρώτο τρίμηνο του 2019, το χρέος στην Ευρωζώνη διαμορφώθηκε κατά μέσον όρο στο 85,9% του ΑΕΠ, έναντι 85,1% το τέταρτο τρίμηνο του 2018. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το χρέος διαμορφώθηκε στο 80,7% του ΑΕΠ, από 80%, αντίστοιχα. Το υψηλότερο χρέος στην Ε.Ε. το πρώτο τρίμηνο του 2019, κατέγραψαν η Ελλάδα (181,9%), η Ιταλία (134%), η Πορτογαλία (123%), το Βέλγιο (105,1%) και η Κύπρος (105%), ενώ το χαμηλότερο επίπεδο χρέους κατέγραψαν η Εσθονία (8,1%), η Βουλγαρία (21,2%) και το Λουξεμβούργο (21,3%). (www.kathimerini.gr, Ελληνική Οικονομία 20/7/2019)

Πίνακας: 6.6

Ποσοστά ανεργίας (2004 έως και σήμερα)

	Ιαν.	Φεβ.	Μαρ.	Απρ.	Μαι.	Ιουν.	Ιουλ.	Αυγ.	Σεπ.	Οκτ.	Νοε.	Δεκ.	Μέσος όρος έτους
2004	11	10,8	10,7	10,6	10,6	10,6	10,6	10,5	10,5	10,4	10,4	10,3	10,6
2005	10,1	10	10,1	10	10	10,1	10,2	10,2	10,2	10	9,7	9,6	10
2006	9,4	9,4	9,2	9,2	9,1	9	8,9	8,8	8,7	8,6	8,9	8,9	9
2007	8,8	8,8	8,8	8,6	8,4	8,4	8,3	8,4	8,3	8,2	8	8	8,4
2008	7,7	7,9	8,1	7,9	7,4	7,5	7,6	7,7	7,7	7,7	7,9	8,4	7,8
2009	8,9	9	9,1	9,2	9,3	9,5	9,8	9,8	10	10,2	10,5	10,6	9,7
2010	11	11,3	11,6	11,9	12,3	12,6	12,8	13	13,4	13,9	14,2	14,6	12,7
2011	15	15,4	16	16,4	16,9	17,3	17,8	18,7	19,1	20,2	20,6	21,2	17,9
2012	21,5	22,2	22,8	23,4	24,1	24,9	25,2	25,6	26	26	26,4	26,4	24,5
2013	26,7	26,8	27,2	27,6	27,7	27,7	27,9	27,7	27,8	27,7	27,7	27,5	27,5
2014	27	27,1	27	27,1	27	26,6	26,4	26,3	26,1	26	25,8	25,8	26,5
2015	25,7	25,6	25,9	25,3	24,8	25	25	24,7	24,8	24,5	24,4	24	25
2016	24,2	23,8	23,8	23,5	23,6	23,5	23,5	23,4	23	23,3	23,3	23,3	23,5
2017	23,1	22,4	22	21,8	21,7	21,4	21,1	20,9	20,9	21	21	20,8	21,5
2018	20,4	20,5	20	19,8	19,5	19,3	19,2	19	18,8	18,6	18,6	18,4	19,3
2019	18,5	18,4	18,1	17,6	17,3	17,2	17,1	17	16,9	16,7	16,7	16,4	17,3
2020	16,2	16,1											

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ/ 2020

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης ποικίλουν, **κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά:**

➤ **Οι κοινωνικές επιπτώσεις,**

α) Μείωση ή και απουσία εισοδήματος, που είχε σαν αποτέλεσμα τις απώλειες στην ευημερία και ωθούσε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στην φτώχεια. Χιλιάδες άνθρωποι με πτυχία και μη, έχασαν τις δουλειές τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες και να λύσουν τα βιοποριστικά τους προβλήματα.

β) Η εγκληματικότητα. Οι άνθρωποι για να ζήσουν προέβησαν σε εγκληματικές πράξεις για να καταφέρουν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην.

γ) Τα προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις και στην ψυχική υγεία των ανθρώπων . Για παράδειγμα, όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός, έριδες στο οικογενειακό περιβάλλον, ανικανότητα χειρισμού δύσκολων καταστάσεων π.χ. το άγχος, αρνητικές σκέψεις, κατάθλιψη κ.λ.π. Στην έρευνα που διενέργησε το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΨΥ), το 2013, είχε προκύψει ότι οι ομάδες του πληθυσμού στις οποίες καταγράφηκε μεγαλύτερο ποσοστό κατάθλιψης ήταν οι γυναίκες, οι ηλικιακές ομάδες των 35-44 και των 55-64 ετών, τα άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, τα άτομα με εισόδημα 0-

400 ευρώ, οι άνεργοι και οι υποαπασχολούμενοι.

δ) Η κακή υγεία λόγω της φτώχειας. Γι' αυτό η φτώχεια θεωρείται διεθνώς η πρώτη αιτία θανάτου. Μελετώντας τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία στην Ελλάδα με βάση την έρευνα του Γιωτάκου και άλλων (Γιωτάκος και άλλοι 2011). Ανακαλύπτουμε ότι υπάρχει πιθανή ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην ανεργία, των μέσων αποδοχών των τελευταίων είκοσι χρόνων με τους ακόλουθους δείκτες της ψυχικής υγείας:

- θνησιμότητα
- αυτοκτονίες
- εισαγωγές σε ψυχιατρικές κλινικές
- ανθρωποκτονίες
- διαζύγιο κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.
- επισκέψεις σε εξωτερικά ιατρεία και επείγοντα στις ψυχιατρικές κλινικές.

ε) Η νοσοκομειακή Περίθαλψη. Τα μέτρα για την μείωση των εξόδων του δημοσίου τομέα, συμπεριλάμβανε την δημόσια υγεία και τους οργανισμούς υγείας, οι οποίοι μείωσαν τα λειτουργικά τους κόστη και έλεγχαν τις δαπάνες τους.

ζ) Η εκπαίδευση. Η Ελλάδα είναι μια από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει υποβαθμίσει τον τομέα της εκπαίδευσης, μέσα από περικοπές σε σχολικό εξοπλισμό, μείωση των σχολικών δαπανών κ.λ.π. Και σύμφωνα με τα δεδομένα των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών, η Ελλάδα κατέχει την 4η θέση με το ποσοστό της μείωσης να φτάνει το 20%. Την πρώτη θέση στις περικοπές εκπαιδευτικών δαπανών έχει η Λετονία με μείωση 55%, στην συνέχεια η Ρουμανία με 50% και ακολουθεί η Ουγγαρία με 27,5%. Ωστόσο, δεν έγιναν απολύσεις εκπαιδευτικών. Όμως, καταγράφηκε η μεγαλύτερη περικοπή μισθών 30%, ακολουθούν η Ρουμανία με 25% και Ιρλανδία με 18% μείωση.

η) Ο κοινωνικός αποκλεισμός. Είναι ένα φαινόμενο με πολλά πρόσωπα. Είναι συνέπεια μιας κατάστασης ακραίας φτώχειας με ότι αυτή συνεπάγεται.

Πίνακας: 6.7

Έρευνα ικανοποιήσεις από το εκπαιδευτικό σύστημα

	Αρκετά	Μέτρια	Ελάχιστα	Καθόλου

Εκπαιδευτικοί (δάσκαλοι-καθηγητές)	5,00%	12,00%	25,00%	58,00%
Μαθητές Λυκείου	5,00%	9,00%	24,00%	62,00%
Μαθητές Γυμνασίου (Γ' τάξη)	9,00%	24,00%	31,00%	36,00%
Μαθητές ΕΠΑΛ	6,00%	18,00%	24,00%	52,00%
Γονείς με παιδιά στο Δημοτικό- Γυμνάσιο	10,00%	21,00%	31,00%	38,00%
Γονείς με παιδιά στο Λυκείου	4,00%	15,00%	23,00%	58,00%

Πηγή: <http://www.3comma14.gr/pi/>

➤ **Οι οικονομικές επιπτώσεις,**

α) Περιορισμός καταναλωτικής πίστης που οδήγησε σε μείωση της κατανάλωσης.

β) Μείωση εξαγωγών

γ) Ανακεφαλαιοποίηση τραπεζών εις βάρος των πολιτών που κλήθηκαν να πληρώσουν τον λογαριασμό. Το τραπεζικό σύστημα στάθηκε αντιμέτωπο με πρωτόγνωρες προκλήσεις, τις οποίες έπρεπε να ξεπεράσει μέσα σε ένα κλίμα έντονης αβεβαιότητας.

δ) Μείωση του ΑΕΠ.

ε) Μείωση εισοδημάτων, που οδήγησε στην μείωση της κατανάλωσης και υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών.

ζ) υψηλές τιμές και πληθωρισμός.

η) Αύξηση της ανεργία.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της τράπεζα της Ελλάδας (ΤτΕ) για το έτος 2012, 4 από τα 10 νοικοκυριά στην Ελλάδα (41%) είχαν λάβει δάνειο από την τράπεζα. Το ποσοστό των νοικοκυριών με δάνειο στην περίοδο (2008-2012), είχε μειωθεί κατά 8%, και συγκεκριμένα από 49 % το 2008 και 43 % το 2009 σε 41% το 2012. Τα δάνεια ταξινομούνται με υποθήκη 25%, τα καταναλωτικά 10%, δάνεια για αγορά αυτοκινήτου 4% και επαγγελματικά δάνεια 4%.

Πίνακας: 6.8

Ανάγκες που δυσκολεύονται να καλύψουν τα νοικοκυριά

	2011	2013	Μεταβολή
Τη δόση του αυτοκινήτου	10,50%	31,70%	201,90%

Το ενοίκιο της κατοικίας	9,40%	28,10%	198,90%
Τη δόση κάποιου δανείου	19,00%	49,50%	160,50%
Τα δίδακτρα των φροντιστηρίων	12,20%	29,10%	138,50%
Την ελάχιστη δόση πιστωτικής κάρτας	14,00%	32,70%	133,60%
Τους τρέχοντες λογαριασμούς	19,90%	45,00%	126,10%
Τα ψώνια στο super market	13,40%	22,00%	64,20%
Τα έξοδα ένδυσης και υπόδησης	21,00%	30,70%	46,20%

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία/ 2014

➤ **Οι πολιτικές επιπτώσεις,**

α) πολιτική αστάθεια και συνεχή αλλαγή κυβερνήσεων.

β) αναξιοπιστία των πολιτικών.

δ) Αποχή μεγάλου ποσοστού πολιτών από τις εθνικές εκλογές, πιστεύοντας ότι όλοι οι πολιτικοί είναι ανίκανοι να διαχειριστούν την κρίση.

γ) Υποβάθμιση της πολιτικής. Υποβάθμιση της πολιτικής εξουσίας (πρωθυπουργός, κοινοβούλιο κ.λ.π.) σε σχέση με την οικονομική εξουσία (επιχειρηματίες, πολυεθνικές επιχειρήσεις, τράπεζες κ.λ.π.).

ε) Άνοδος κομμάτων με φασιστική και ναζιστική ιδεολογία, πράγμα που είναι ξένο στα διαχρονικά δεδομένα της Ελλάδας.

6.3 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Η Ελλάδα με ανεβασμένο ηθικό, κατόπιν δήλωσης του Μοσκοβισί ο οποίος σημείωσε την πρόοδο της στα δημοσιονομικά της μεγέθη, την κάλεσε να εκμεταλλευτεί τα επιτεύγματά της και να ενισχύσει περαιτέρω την εμπιστοσύνη των Ευρωπαίων στην οικονομία της, με σκοπό την επιστροφή στις αγορές. Στη συνέχεια, τα πρώτα σημάδια της οικονομικής ανάκαμψης και σταθερότητας φάνοιταν με την πλήρη άρση των capital controls (το 2019) από την νέα εκλέγουσα κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας που επιβλήθηκαν τον Ιούνιο του 2015. Ύστερα, η έξοδος της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές τον Οκτώβρη του 2019 και ο δανεισμός για πρώτη φορά με αρνητικό επιτόκιο -0020% και ο μηδενισμός του επιτοκίου από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM) μεγάλο μέρος του ελληνικού χρέους.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία έκτου κεφαλαίου:

1. Βασίλης Σ. Πατρώνης, 2018. Εισαγωγή στην Ελληνική Οικονομία (Από τη Μεταπολεμική Ανάπτυξη στην κρίση Χρέους και στα Μνημόνια), Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα
2. Ο. Γιωτάκος, Δ. Καραμπελας, Α. Καυκάς, 2011.
3. ΕΛΣΤΑΤ/ 2020
4. Eurostat/ 2019
5. www.kathimerini.gr

6. www.nsk.gr
7. www.tovima.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

7.1 Εισαγωγή

Μετά από λάθους χειρισμούς του ελληνικού δημοσιονομικού προβλήματος καθ' ομολογίαν κάποιων Ευρωπαϊών Αξιωματούχων, την απαράδεκτη στάση της Ευρώπης απέναντι στην Ελλάδα και τις τεράστιες θυσίες που υπέστη ο ελληνικός λαός, μπορούμε να προτείνουμε εναλλακτικές λύσεις, που θα έβρισκαν εφαρμογή πιο ήπια και θα πρόσφεραν περισσότερα θετικά αποτελέσματα στην λύση του ελληνικού προβλήματος.

Προτεινόμενες λύσεις:

- Με ρήτρα ανάπτυξης. Ανάλογη με αυτή της Γερμανίας, δηλαδή να γίνει η αποπληρωμή του χρέους με βάση το εμπορικό πλεόνασμα, ως επίσης οι καταβολές των δόσεων να μην υπερβαίνουν το 3% των εσόδων από τις εξαγωγές.
- Λύση εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με δανεισμό από συμμαχικές χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως η Ρωσία, η Κίνα και το Ιράν. Χωρίς την ανάγκη εφαρμογής μνημονίων με επώδυνα μέτρα που θα κόστιζαν πολλά στον ελληνικό λαό, πολιτική που ακολουθούν πολλές ευρωπαϊκές χώρες, για να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα κεφάλαια που χρειάζονται, όπως η Γερμανία που δανείζεται με πολύ χαμηλά επιτόκια από την Κίνα.

7.2 Με ρήτρα ανάπτυξης

Η Ελλάδα από την πλευρά της θα μπορούσε να ζητήσει από τους εταίρους της να εφαρμοστεί η λύση που υιοθετήθηκε στην περίπτωση της Γερμανίας, το 1953. Τότε που υπεγράφη η συμφωνία του Λονδίνου για τα Εξωτερικά Χρέη της Γερμανίας, γνωστή ως London Agreement On German External Debts.

Η συμφωνία προέβλεπε κούρεμα του γερμανικού χρέους κατά 60% και αποπληρωμή του, με ρήτρα εμπορικού πλεονάσματος (ανάπτυξη) σε 30 χρόνια. Τονίζουμε ότι δεν αποτελούσε ούτε απομείωση, ούτε ελάφρυνση, ούτε απλή επιμήκυνση, αλλά καθαρή διαγραφή

χρέους με πρόσθετο πλεονέκτημα για την Γερμανία την ρήτρα εμπορικού πλεονάσματος. Η αποπληρωμή του εναπομείναντος χρέους θα γινόταν αν το γερμανικό κράτος θα είχε εμπορικό πλεόνασμα και οι καταβολές δεν θα ξεπερνούσαν το 3% των εσόδων της από τις εξαγωγές. Υπόψιν, η τελευταία δόση πληρώθηκε τον Δεκέμβρη του 2010 (geopolitics.iisca.eu-08/08/2017), πάνω από 10 χρόνια μετά τη γερμανική επανένωση και αφού η Ελλάδα βρισκόταν ήδη στο πρώτο Μνημόνιο.

Με βάση αυτό, η Ευρώπη θα μπορούσε να είχε εφαρμόσει την ίδια λύση του κουρέματος στο ελληνικό χρέος, δίνοντας την ευκαιρία στην Ελλάδα να ξεπεράσει την κρίση με λιγότερα βαρίδια και θυσίες, που έμελλαν να αφήσουν τα σημάδια τους στην ελληνική ιστορία. Τελικά, οι Ευρωπαίοι επέλεξαν την επώδυνη λύση των μνημονίων, λόγω της αναξιοπιστίας, του κλίματος χαλάρωσης και αδιαφορίας που πίστευαν ότι επικρατεί από την πλευρά των Ελλήνων πολιτικών. Έτσι, οι Ευρωπαίοι Εταίροι έδωσαν την λύση του προβλήματος με εγωιστικό τρόπο, προστατεύοντας τα συμφέροντά τους εις βάρος των συμφερόντων του ελληνικού λαού.

7.3 Λύση εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης

Μια εναλλακτική λύση στην κρίση, θα μπορούσε να ήταν ο δανεισμός από συμμαχικές χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Ρωσία, η Κίνα και το Ιράν. Χωρίς την ανάγκη εφαρμογής μνημονίων με επώδυνα μέτρα, που κόστιζαν πολλά στον ελληνικό λαό. Διευκρινίζουμε ότι η Γερμανία δανειζόταν από την Κίνα με πολύ χαμηλά επιτόκια λόγω κοινών συμφερόντων και καλής εμπορικής σχέσης μεταξύ τους, κι ύστερα παρείχε τα δάνεια στην Ελλάδα με υψηλά επιτόκια πάνω από 3,5%. Για αυτό και η Γερμανία φρόντιζε πάντα να θέτει ως σημαντικό όρο, την απαγόρευση δανεισμού της Ελλάδας από κράτη εκτός της Ευρωπαϊκής

Ένωσης. Εδώ φαίνεται ξεκάθαρα πως η πολιτική που εφαρμόζεται και ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πολιτική των “Δύο μέτρα και Δύο σταθμά”. Όμως, αυτή η λύση ήταν δύσκολο να υιοθετηθεί λόγω του συστήματος της παγκόσμιας πόλωσης που επικρατούσε και επικρατεί στο κόσμο και τα κοινά συμφέροντα των συμμάχων. Υπενθυμίζουμε ότι, μια σκληρή ομάδα του ΣΥΡΙΖΑ είχε κινηθεί προς αυτή τη κατεύθυνση με επαφές και ταξίδια στην Ρωσία και ΚΙΝΑ αλλά δεν τα κατάφερε. Αυτό ήταν στην αρχή των συζητήσεων πριν αρχίζουν ακόμη τα πράγματα και δυσκολεύουν και πριν γίνουν οι σκληρές διαπραγματεύσεις με την Ευρώπη. Ήταν μια προεκλογική υπόσχεση του ΣΥΡΙΖΑ ότι θα ακύρωνε όλα τα Μνημόνια με μια πράξη και δεν θα διαπραγματευόταν με τους Ευρωπαίους καθόλου.

7.4 Προτάσεις για την βελτίωση και ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας:

- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών
- Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής
- Η μείωση της γραφειοκρατίας
- Η μείωση των συντελεστών φορολογίας
- Η μείωση του ΦΠΑ τουλάχιστον κατά 3 μονάδες, για την αύξηση των εσόδων του

κράτους.

- Το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων
- Η αύξηση των εξαγωγών
- Η προσέλκυση ξένων επενδυτών
- Η εξάντληση και εκμετάλλευση ορθολογικά των κονδυλίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΣΠΑ)
- Η άμεση σύνδεση της εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς
- Η ολοκλήρωση του προγράμματος των ιδιωτικοποιήσεων
- Η μείωση των δαπανών του δημοσίου
- Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ελεγκτικού μηχανισμού του κράτους
- Η επανεκκίνηση του προγράμματος δημοσίων εσόδων και έργων
- Η αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου των επενδύσεων, διευκολύνοντας τις ξένες επενδύσεις
- Η μείωση των τιμών των προϊόντων, με στόχο την αύξηση της κατανάλωσης προς όφελος των επιχειρήσεων και των καταναλωτών

7.5 ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Σαν κατακλείδα των όσων είχαμε προείπει διαφαίνεται πως υπήρχαν και άλλες λύσεις για το ελληνικό ζήτημα. Η πολιτική όμως των δυο μέτρων και δυο σταθμών, αδίκησε κατάφωρα τις ελληνικές θέσεις, ενώ θα μπορούσε η Ευρωπαϊκή Ένωση να το χειριστεί με πιο αποτελεσματικό τρόπο.

- Η Ευρώπη φάνηκε ότι δεν ήταν έτοιμη για να αντιμετωπίσει μια τέτοια οικονομική κρίση αυτού του μεγέθους.

- Οι ευρωπαϊκές χώρες φέρθηκαν εγωιστικά προς την Ελλάδα, στην επίλυση της κρίσης.
- Υπάρχουν σοβαρά προβλήματα ανισότητας ανάμεσα στα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι χώρες του Βορρά (Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο κτλ.) και του Νότου (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία κτλ.). Για να είναι η Ε.Ε. ένας χώρος προόδου, ευημερίας και δημοκρατίας, πρέπει να υπάρχει σεβασμός των ευρωπαϊκών θεσμών και σοβαρή προσπάθεια, έτσι ώστε οι θεσμοί αυτοί να πραγματώνουν τις ανθρώπινες αξίες υπηρετώντας όλους του Ευρωπαίους πολίτες ισότιμα.
- Οι λανθασμένοι δείκτες και υπολογισμοί του ΔΝΤ και της Ευρώπης, κόστιζαν στην Ελλάδα πολύ.
- Η επιτακτική ανάγκη της Ευρώπης για μηχανισμούς επίλυσης των οικονομικών προβλημάτων χωρίς την παρέμβαση του ΔΝΤ.
- Οι ευρωπαϊκές χώρες αντιμετώπισαν την Ελλάδα σαν επενδυτική ευκαιρία παρά εταίρου.
- Η διαφορά στον τρόπο αντιμετώπισης και επίλυσης του προβλήματος από την πλευρά των ευρωπαϊκών χωρών, επιδείνωσε πιο πολύ την κρίση.
- Η απαγόρευση της Ελλάδας για σύναψη δανείων εκτός Ευρώπης, πχ. από Κίνα, Ρωσία, Ιράν ή χώρες του αραβικού κόλπου, με χαμηλότερα επιτόκια, οδήγησε στην διόγκωση του Ελληνικού χρέους, λόγω αυξημένων επιτοκίων που κλήθηκε η Ελλάδα να πληρώσει.
- Η καθυστέρηση της Ευρώπης στην παροχή της βοήθειας στην Ελλάδα, προκάλεσε κίνδυνο να παρασυρθούν και άλλες Ευρωπαϊκές οικονομίες, λόγω ελληνικών ομολόγων που είχαν οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες στα χέρια τους.
- Η πολιτική αστάθεια που επικρατούσε εκείνη την εποχή, εξαιτίας των συνεχόμενων εκλογών στην Ελλάδα, επηρέασε αρνητικά την κρίση.
- Η κατάσταση των ελληνικών τραπεζών, με το μεγάλο ποσοστό των κόκκινων δανείων, επιβάρυνε πιο πολύ την κρίση, αναγκάζοντας την κυβέρνηση να καταστρώσει σχέδια διάσωσης, πράγμα που χειροτέρευσε την θέση της Ελλάδας στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του προβλήματος.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία εβδομού κεφαλαίου (ηλεκτρονική):

1. geopolitics.iisca.eu
2. www.newsbeast.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανασίου Φοίβος Λ., 2018. Κρίση Δημοσίου Χρέους και Τραπεζικό Σύστημα στη Ζώνη του Ευρώ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ.
2. Βαρουφάκης Γιάνης, Τάσος Πατώκος, Λευτέρης Τσερκέζης, Χρήστος Κουτσοπέτρος, ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Μελέτες (studies)/ 17. Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. Πρατήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Δεκέμβριο 2011.

3. Βερέμης Θάνος- Γ. Κολιόπουλος, Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006.
4. Γιωτάκος Ο., Καράμπελας Δ., Καυκάς Α., 2011.
5. Δαφνής Γρηγόριος, η Ελλάς Μεταξύ Δυο Πολέμων, Εκδόσεις Κάκτος, Δεκέμβριος 1997.
6. Ελεφάντης Άγγελος, Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1999.
7. Κονδύλης Θάνος, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Ελλάδα (1928-1932), Εκδόσεις Ταμβος, 2009.
8. Μαρίας Νότης, 2011. Το Μνημόνιο της Χρεοκοπίας και ο Άλλος δρόμος «Πειραματόζωον η ΕΛΛΑΔΑ», Εκδόσεις Λιβάνι, Αθήνα.
9. Ματσαγγάνης Μάνος, 2011. Η Κοινωνική Πολιτική σε Δύσκολους Καιρούς, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
10. Πατρώνης Βασίλης Σ., 2018. Εισαγωγή στην Ελληνική Οικονομία (Από τη Μεταπολεμική Ανάπτυξη στην κρίση Χρέους και στα Μνημόνια), Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα.
11. Σβορώνος Ν., Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2007.
12. Τομπάζος Σταύρος, 2010. Φυγόκεντροι Καιροί. Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση 2007, 2008, 2009... Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
13. Τραυλός Νικόλαος Γ., 20/11/2008. Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική κρίση: αίτια και επιπτώσεις.
14. Τρικούπης Σ., Η ιστορία της ελληνικής επαναστάσεως, τόμος Γ, Γιοβάνη, Αθήνα, 1978.
15. Τσακαλογιάννης Π., Σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία, τόμος Α, Εστία, Αθήνα, 2008.
16. Τσουλφίδης Λευτέρης, 2015. Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
17. Φραγκιαδής Αλέξης, Ελληνική Οικονομία (19ος-20ος) αιώνας, Εκδόσεις Νεφέλη, 2007.
18. Η ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΒ, Εκδοτική Αθηνών, Ιανουάριος 2000, συλλογικό έργο.
19. Η ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών, Δεκέμβριος 2000, συλλογικό έργο.

20. Η ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, Δεκέμβριος 2008, συλλογικό έργο.
21. Πρατήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων Δεκέμβριος 2011, σ. 35. Κρίση Δημόσιου Χρέους στην Ελλάδα, Αιτίες και Προοπτικές (Επιστημονικές Εκθέσεις/4).
22. Clogg Richard, Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000, Κάτοπτρο, Αθήνα, 2002.
23. Gunnar Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, τόμος Α, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, 2004.
24. Gunnar Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, τόμος Β, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, 2004.
25. Mazower Mark, Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου, ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), Αθήνα, 2009.
26. Occasional Papers 61| June 2010. Το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ

1. www.kathimerini.gr
2. m.tvxs.gr- 15/11/2015- 11/9/2018
3. el.m.wikipedia.org
4. www.tanea.gr
5. www.capital.gr

6. www.bankofgreece.gr
7. www.cna.gr
8. www.europa.eu
9. www.ecb.europa.eu
10. studies.aljazeera.net
11. ec.europa.eu/eurostat
12. www.imf.org
13. www.nsk.gr
14. www.minfin.gr
15. www.statistics.gr
16. www.aade.gr
17. www.tovima.gr
18. Λευτέρης Τσουλφίδης, η Οικονομία της Κατοχής και η ανασυγκρότηση. Σεμινάριο της Ελληνικής Εταιρίας Οικονομικής Ιστορίας, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 23 Μαΐου 2011,
19. www.newsbeast.gr
20. "Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015", ο νόμος 3985/2011 όπως εκδόθηκε από το Εθνικό Τυπογραφείο (ΦΕΚ 151 του 2011, 1 Ιουλίου 2011)
21. "Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της Ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο", ο νόμος 3845/2010 όπως εκδόθηκε από το Εθνικό Τυπογραφείο (ΦΕΚ 65 του 2010, 6 Μαΐου 2010)
22. ΕΛΣΤΑΤ /2020
23. geopolitics.iisca.eu